

**Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta**

Hana Šůchová

Zásada rovnosti v občanském soudním řízení

Diplomová práce

Olomouc 2011

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Zásada rovnosti v občanském soudním řízení vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

Ve Starém Kolíně dne 29. 4. 2011

.....

Já, níže podepsaná, Hana Šůchová, autorka diplomové práce na téma

Zásada rovnosti v občanském soudním řízení,

kteřá je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), v platném znění (dále jen „autorský zákon“), dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, v platném znění, správci, kterým je

Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8
771 47 Olomouc,

ke zpracování údajů v rozsahu jména a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích a informačních systémech Univerzity Palackého v Olomouci, včetně neadresovaného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého v Olomouci. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni podání tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého v Olomouci, která se nazývá Informační centrum UP.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla podle autorského zákona.

V Olomouci dne 29. 4. 2011

.....

Poděkování

Děkuji JUDr. Janě Křiváčkové, vedoucí mé diplomové práce, za odborné vedení, cenné připomínky a čas, který mi při psaní této práce věnovala.

OBSAH

ÚVOD	6
1 POJEM A VÝZNAM PROCESNÍCH ZÁSAD	9
2 ZÁSADA ROVNOSTI OBECNĚ	12
2.1 Zakotvení zásady rovnosti v českém právním řádu	12
2.2 Obsahové vymezení zásady rovnosti obecně	16
2.3 Zásada rovnosti jako součást práva na spravedlivý proces	17
2.4 Souvislost zásady rovnosti s některými zásadami organizace soudnictví	19
2.4.1 Zásada nezávislosti a nestrannosti soudů a soudců	19
2.4.2 Zásada kontradiktornosti	25
3 PROCESNÍ ZÁRUKY ZÁSADY ROVNOSTI A PROCESNÍ PRÁVA ÚČASTNÍKŮ ŘÍZENÍ, V NICHŽ SE ZÁSADA ROVNOSTI PROJEVUJE	26
3.1 Zpoplatnění soudního řízení a s tím související institut osvobození od soudních poplatků a právo na ustanovení bezplatného zástupce	29
3.2 Zastoupení účastníků řízení	40
3.2.1 Zastoupení účastníků řízení na základě zákona	40
3.2.2 Zastoupení účastníků řízení na základě plné moci	42
3.2.3 Zastoupení účastníků řízení na základě rozhodnutí soudu	43
3.2.4 Povinné zastoupení účastníků řízení advokátem (notářem)	46
3.3 Poučovací povinnost soudu	51
3.3.1 Obecná poučovací povinnost soudu	52
3.3.2 Zvláštní poučovací povinnost soudu	58
3.4 Právo účastníků řízení jednat před soudem ve své mateřštině nebo prostřednictvím komunikačního systému neslyšících a hluchoslepých osob a s tím související právo na ustanovení tlumočnicka	67
3.5 Právo účastníků řízení na osobní účast při jednání soudu nebo jiném jeho roku	72
3.6 Právo účastníků řízení na slyšení před soudem	80
ZÁVĚR	84
BIBLIOGRAFIE	90

Úvod

Zásada rovnosti zaujímá v právním řádu velmi významné postavení, neboť náleží ke stěžejním komponentům práva na spravedlivý proces, který představuje jeden ze základních principů demokratického právního státu. Samotný pojem rovnosti je však možné chápat v různých rovinách.¹ Z pohledu právního je třeba rovnost chápat nikoli jako obecnou rovnost každého s každým, ale jako rovnost základního právního postavení, tj. požadavek, aby právo bylo pro každého stejné. Požadavkem uplatnění zásady rovnosti tedy je, aby právo bezdůvodně nezvýhodňovalo a také aby neznevýhodňovalo jednoho před druhým.² I v občanském soudním řízení bývá zásada rovnosti definována v tomto duchu a uvádí se, že účastníci (strany) musí stát před soudem v rovném (rovnoprávném) postavení, aniž by jedna nebo druhá strana byla procesně jakkoli zvýhodněna.³ Proto ve své diplomové práci vycházím z tohoto pojetí rovnosti, kterou vztahuji na procesní postavení účastníků občanského soudního řízení, které musí být rovné a nesmí zvýhodňovat jednu stranu před stranou druhou. V této souvislosti je také literaturou a judikaturou používán pojem „rovnosti zbraní.“

Zásada rovnosti sama o sobě však vyjadřuje jen určitý požadavek, který je obsahově prázdný. K souhrnnému poznání této zásady můžeme dojít teprve ve spojení s právní úpravou práv a povinností účastníků občanského soudního řízení.⁴ Tato skutečnost mě motivovala k výběru daného tématu mé diplomové práce. Domnívám se, že je nezbytné si uvědomit, že zásada rovnosti nalézá své uplatnění právě v procesních právech a povinnostech účastníků řízení, neboť jen při respektování této základní zásady občanského soudního řízení, která se projevuje v procesních právech a povinnostech účastníků řízení, bude naplněn smysl a účel právní úpravy občanského soudního řízení, jakož i jeden z požadavků práva na spravedlivý proces.

S ohledem na výše uvedené, jsem jako pracovní hypotézu zvolila: „Právní úprava zásady rovnosti v občanském soudním řízení je dostatečná.“ Hlavním cílem mé diplomové práce je tuto hypotézu potvrdit nebo vyvrátit, nalézt konkrétní projevy zásady rovnosti

---

¹ Například Aleš Gerloch rozlišuje mezi rovností sociální a právní a říká, že právo nemůže vycházet jen z formální rovnosti, nemůže vůbec nepřihlížet k biologické a sociální nerovnosti. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 5. upravené vydání. Plzeň. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 249. V této souvislosti dále Viktor Knapp uvádí: „Lidé jsou od přírody nerovni, rodí se nerovni. Tato přirozená nerovnost má pro právo význam jen nepřímý, a to tím, že se ji právo snaží v různých směrech vyrovnat, resp. kompenzovat: právní nerovnost někdy vyrovnává nerovnost faktickou (přirozenou).“ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 21

² KNAPP, Viktor. *Teorie práva*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 22

³ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*, 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008, s. 69

⁴ KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Zásada rovnosti a zásada kontradiktornosti v civilním právu procesním. In HAMULÁK Ondřej (ed.). *Principy a zásady v právu – teorie a praxe. Sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2010*. Praha: Leges, 2010, s. 206.

v platné právní úpravě občanského soudního řízení účinné k 1. 1. 2011, a zhodnotit, do jaké míry zákonodárce vytvořil předpoklady pro naplnění zásady rovnosti v občanském soudním řízení.

Diplomovou práci jsem rozdělila do tří kapitol. V první kapitole se stručně zabývám pojmem a významem procesních zásad, jelikož zásada rovnosti náleží k jedné z nejvýznamnějších procesních zásad, které soudní řízení ovládají.

V kapitole druhé své diplomové práce se nejprve zaměřuji na zakotvení zásady rovnosti v českém právním řádu a uvádím nejvýznamnější prameny její právní úpravy. V další části obecně vymezuji obsah zásady rovnosti. Jelikož zásada rovnosti tvoří jednu z významných komponent práva na spravedlivý proces, stručně se touto okolností zabývám v další podkapitole své diplomové práce. Nakonec v podkapitole čtvrté uvádím souvislost zásady rovnosti s některými zásadami organizace soudnictví, a to se zásadou nestrannosti a nezávislosti soudů a soudců, a dále se zásadou kontradiktornosti.

Kapitola třetí je stěžejní částí mé diplomové práce, jelikož se v ní již konkrétně zabývám jednotlivými procesními zárukami zásady rovnosti a procesními právy účastníků řízení, v nichž se zásada rovnosti v občanském soudním řízení projevuje. Zmiňuji ty procesní instituty a ta procesní práva účastníků řízení, které jsou dle mého názoru pro naplnění zásady rovnosti v občanském soudním řízení nejdůležitější.

V první podkapitole se zabývám významným institutem osvobození od soudních poplatků a právem na ustanovení bezplatného zástupce, jež mají vyrovnávat faktickou nerovnost mezi jednotlivými účastníky řízení. V další podkapitole se věnuji právu účastníků řízení vystupovat v řízení osobně nebo prostřednictvím zástupce, jež rovněž představují záruku zásady rovnosti. Ve třetí podkapitole se zabývám dalším významným institutem občanského soudního řízení, a to institutem poučovací povinnosti soudu, jenž má směřovat k naplnění zásady rovnosti účastníků řízení. V následující podkapitole rozebírám významné právo účastníků řízení jednat před soudem ve své mateřštině nebo prostřednictvím komunikačního systému neslyšících a hluchoslepých osob. V podkapitole páté uvádím další významnou záruku zásady rovnosti, a to právo účastníků řízení na osobní účast při jednání soudu nebo jiném jeho roku. V poslední části mé diplomové práce se věnuji právu účastníků řízení na slyšení před soudem jako další záruce zásady rovnosti.

Ve své diplomové práci provádím analýzu jednotlivých ustanovení občanského soudního řádu, v nichž se zásada rovnosti projevuje. Při práci s právními předpisy používám metodu jazykového výkladu, jakož i systematického výkladu. Při práci s důvodovými zprávami k zákonům používám i metodu historického výkladu. Při práci s judikaturou

Ústavního soudu ČR v případech, kdy se on sám inspiruje judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, používám i metodu komparatistického výkladu.

Diplomová práce vychází z platné právní úpravy účinné k 1. 1. 2011, čerpá z odborné literatury, opírá se o relevantní judikaturu a je doplněna o vlastní úvahy autorky.

1 Pojem a význam procesních zásad

Než přistoupím k samotnému tématu mé diplomové práce, považuji za vhodné nejprve stručně charakterizovat pojem a význam procesních zásad, neboť zásada rovnosti náleží k jedné z nejvýznamnějších procesních zásad, které soudní řízení ovládají.

Občanské soudní řízení⁵ je jedním z druhů soudnictví, a to vedle soudnictví trestního, správního a ústavního. Soudnictví je vedle zákonodárství a exekutivy zvláštní funkcí státu v právní oblasti. Můžeme jej definovat jako činnost nezávislých soudů jako orgánů státu, vykonávanou podle stanovených pravidel a spočívající v závazném řešení konkrétních případů na základě aplikace právních norem.⁶ Každý jednotlivý druh soudnictví má svoji specifickou povahu, předmět a účel. Základním účelem civilního procesu je poskytnout spravedlivou ochranu porušeným nebo ohroženým subjektivním soukromým právům a oprávněným zájmům fyzických a právnických osob, tak jak je stanoveno v ustanovení § 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „OSŘ“), který je hlavním pramenem právní úpravy civilního procesu na zákonné úrovni. Z ustanovení § 1 OSŘ vyplývají i další cíle, které má právní úprava civilního procesu plnit, a to výchova k zachování zákonů, k čestnému plnění povinností a k úctě k právům jiných osob.

Jako každé soudní řízení je i civilní proces budován na určitých právních principech, tj. určitých obecných pravidlech, které určují jeho celkovou koncepci. Samotné definování pojmu právní princip je však velmi obtížné. Například Zdeněk Kühn uvádí, že právní principy je třeba chápat jako pravidla, která tvoří základ určitého právního institutu, zákona, právního odvětví nebo právního řádu jako celku.⁷ Jiří Boguszak dále uvádí, že právní principy jsou pravidla, která jsou staletou vymožeností právní kultury a jsou právu imanentní v právním státě, ať jsou nebo nejsou výslovně vyjádřena v platných právních normách.⁸ Uvedené definice právních principů můžeme přiměřeně vztahovat i na procesní zásady, neboť procesní zásady můžeme definovat jako právní principy, jimiž je ovládán proces.⁹ S uvedenou definicí procesních zásad jako právních principů se ztotožňuji, neboť jak dále uvádí František Zoulík:

---

⁵ Dále „civilní proces“

⁶ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*, 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008, s. 17

⁷ KÜHN, Zdeněk. Pojem a role právního principu. In BOGUSZAK, Jiří a kol. *Právní Principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 93

⁸ BOGUSZAK, Jiří. Právní principy, hodnoty, finalita. In BOGUSZAK, Jiří a kol. *Právní Principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 26

⁹ ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 122.

„kdyby tomu tak nebylo, bylo by záhadné, co vlastně procesní zásady jsou.“¹⁰ Proto i vše, co bude dále uvedeno ohledně právních principů, platí i pro procesní zásady.

Právní principy plní řadu funkcí. Za nejdůležitější účel právních principů můžeme považovat jejich roli v legislativním procesu a v procesu aplikace práva. Z hlediska legislativního vytvářejí právní principy východiska de lege ferenda a stanovují zákonodárci mantinely, ve kterých se má pohybovat.¹¹ Při vytváření zákonů a jiných právních předpisů je tedy zákonodárce povinen respektovat, na jakých právních principech je ono právní odvětví založeno, a v duchu těchto právních principů je povinen provádět i případné změny příslušných právních předpisů. Proto souhlasím s Janou Křiváčkovou, že pokud zákonodárce při novelizaci právního předpisu nerespektuje jeho koncept, dochází v takovém případě ke vzniku chaotické právní úpravy, která nemůže splňovat svůj účel. Proto by každá novelizace právního předpisu měla vždy vycházet ze základních zásad, na kterých je tento předpis vybudován, a měla by jej systematicky doplňovat.¹²

V procesu aplikace práva právní principy významným způsobem přispívají k vyplňování mezer v zákoně a v právu, a dále působí při obsahovém naplňování neurčitých právních pojmů. Při interpretaci právního předpisu je soud někdy povinen odchýlit se i od na první pohled jednoznačného textu a na místo doslovného výkladu zvolit výklad konformní s účelem a smyslem zákona se zřetelem na relevantní právní principy, a to např. v situacích, kdy text zákona zjevně vede k absurdním a zřejmě iracionálním situacím.¹³ Proto i v procesu

---

¹⁰ V této souvislosti František Zoulík dále uvádí, že procesní zásady sice bývají chápány jako cosi zvláštního, specifického pouze pro proces, což znamená, že jim není přiznávána povaha právních principů (v jejich obecném pojetí) a jsou hledány rozdíly, jimiž se od nich liší; ty jsou spatřovány zejména v tom, že procesní zásady mají formální (popř. jen organizační povahu), takže sotva mohou určovat obsah norem po věcné stránce. František Zoulík však neshledává žádný rozumný důvod k tomu, aby procesní zásady nebyly považovány za právní principy a říká, že ani zvláštní povaha procesních zásad nemůže vyvrátit, že jde o právní principy, neboť každý princip má svou zvláštní charakteristickou tvářnost a není nic divného na tom, že procesní právo, které má formální povahu, je určováno principy, jejichž rovněž formální povaha je odlišuje od ostatních. ZOULÍK, František. Právní principy a procesní zásady. In BOGUSZAK, Jiří a kol. *Právní Principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 183 – 184

¹¹ KUBŮ, Lubomír, HUNGR, Pavel, OSINA, Petr. *Teorie práva*. Praha: Linde, 2007, s. 283. V této souvislosti dále František Zoulík uvádí, že právní principy jsou něčím, co existuje před normotvorbou a co ji určuje, nikoli tím, co by z ní až dodatečně vyplývalo. Pro normotvůrce by měly být právní principy předmětem poznání, neboť je jimi limitována jeho vůle, jejímž výsledkem je právní norma. ZOULÍK, František. Právní principy a procesní zásady. In BOGUSZAK, Jiří a kol. *Právní Principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 179 – 180

¹² KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Zásada rovnosti a zásada kontradiktornosti v civilním právu procesním. In HAMULÁK Ondřej (ed.). *Principy a zásady v právu – teorie a praxe. Sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2010*. Praha: Leges, 2010, s. 204. Jana Křiváčková dále uvádí, že pokud má dojít k novelizaci právní úpravy, nemohou být tyto změny chápány jako postupné izolované včleňování nových institutů, ale je třeba na tyto proměny právní úpravy nahlížet jako na dotváření či v některých případech přetváření určitého systematizovaného souboru právních pravidel, který je založen na více méně stálém základním chápání smyslu a účelu této právní úpravy.

¹³ KÜHN, Zdeněk. Pojem a role právního principu. In BOGUSZAK, Jiří a kol. *Právní Principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 98

aplikace práva je třeba právní normu vykládat opět v duchu právních principů, na nichž daná právní úprava spočívá.

V této souvislosti Ústavní soud ČR uvedl, že: „Soud není absolutně vázán doslovným zněním zákonného ustanovení, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit v případě, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jenž mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Je nutno se přitom vyvarovat libovůle; rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci.“¹⁴ V jiném nálezu Ústavní soud ČR vyslovil, že: „Účel a smysl zákona nelze hledat jen ve slovech a větách předpisu. V právním předpisu jsou a musí vždy být obsaženy i principy uznávané demokratickými právními státy. Za takový stát se Česká republika také prohlašuje v čl. 1 své Ústavy, proto i případná sporná ustanovení právních předpisů je třeba vykládat v duchu těchto zásad.“¹⁵

Z výše uvedeného tedy jednoznačně vyplývá, že právní principy plní v právním řádu významnou a nezastupitelnou roli, kterou je zákonodárce tvořící právo a posléze i soudce (resp. i další oprávněné osoby) právo aplikující povinen respektovat, což je dle mého názoru úkolem nikoli jednoduchým, avšak zcela nezbytným. Poznání právních principů nám umožní vytvořit si představu o smyslu a účelu dané právní úpravy. Pokud se týká již samotné zásady rovnosti, je třeba uvést, že náleží k jednomu ze základních principů, jimiž je soudní řízení ovládáno, a její význam podtrhuje rovněž skutečnost, že náleží ke stěžejním komponentům práva na spravedlivý proces.

---

¹⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96

¹⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 10. 1996, sp. zn. IV. ÚS 275/96

2 Zásada rovnosti obecně

2.1 Zakotvení zásady rovnosti v českém právním řádu

Český právní řád rozeznává rovnost v širokém, obecném pojetí, tak jak je stanovena v čl. 1 (relativní rovnost), resp. v čl. 3 odst. 1 (zákaz diskriminace)¹⁶ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky (dále jen „Listina“), a dále rovnost specifickou, procesní, která je upravena v čl. 96 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále jen „Ústava“), a v čl. 37 odst. 3 Listiny a která vychází právě z rovnosti v širokém, obecném pojetí. Ve své diplomové práci se zabývám rovností ve druhém pojetí, tedy rovností specifickou, procesní, která se týká procesní rovnosti účastníků soudního řízení, a to konkrétně procesu civilního.

Na nejvyšší úrovni právní síly vyjadřuje zásadu rovnosti Ústava, která v hlavě IV. pod názvem Moc soudní v čl. 96 odst. 1 stanoví, že všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva. Jedná se tedy o zásadu procesní rovnosti, která účastníkům řízení před soudem zaručuje rovné procesní postavení ohledně práv, které účastníkům určitého typu řízení přiznává právní řád.¹⁷ Zásada rovnosti práv všech účastníků řízení před soudem se tedy týká všech druhů soudního řízení, tj. civilního, trestního, správního i ústavního. Ovšem s ohledem na různý předmět, povahu a účel těchto jednotlivých druhů soudních řízení je zřejmé, že rozsah práv a povinností bude zákonodárcem v těchto jednotlivých druzích soudních řízení vymezen různě, proto je třeba rovnost účastníků řízení vykládat tak, že musí být respektován

---

¹⁶ Čl. 1 Listiny stanoví: Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.

Ústavní soud ČR se zabýval obsahem pojmu rovnosti v tomto článku zakotvené v mnoha svých rozhodnutích: Např. v nálezu ze dne 5. 11. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 6/96 vyslovil, že ústavní zásadu rovnosti, v právech, zakotvenou v čl. 1 Listiny nelze pojímat absolutně a rovnost chápat jako kategorii abstraktní. Již Ústavní soud ČSFR vyjádřil své chápání rovnosti, v uvedeném článku zakotvené, jako rovnosti relativní, jak ji mají na mysli všechny demokratické ústavy, požadující pouze odstranění neodůvodněných rozdílů (nálezu Ústavního soudu ČSFR uveřejněný pod č. 11 Sbírkou usnesení a nálezů ÚS ČSFR). Zásadě rovnosti v právech je proto třeba rozumět také tak, že právní rozlišování v přístupu k určitým právům mezi právními subjekty nesmí být projevem libovůle, neplyne z ní však, že by každému muselo být přiznáno jakékoliv právo. Obdobně nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 30/04

Čl. 3 odst. 1 Listiny stanoví: Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

¹⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 3. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 19/02: Čl. 96 odst. 1 Ústavy ČR zakotvuje jako jednu z klíčových zásad fungování a realizace soudní moci v ČR procesní zásadu rovnosti práv účastníků řízení před soudem. Tento ústavní princip tak garantuje rovné procesní postavení účastníků soudního řízení co do práv, jež účastníkům určitého typu řízení přiznává právní řád. Z této zásady lze mimo jiné dovodit, že pro určitý typ řízení musí být dána jediná příslušnost soudu, chápaná v rozměru věcném a funkčním, přičemž taková úprava musí být provedena zákonem.

stejný rozsah procesních práv a povinností v řízeních shodujících se stejným předmětem řízení.¹⁸ V hlavě IV. Ústavy však nalezneme i další články, které souvisejí se zásadou rovnosti, a to především články týkající se nezávislosti a nestrannosti soudů a jednotlivých soudců, tedy především čl. 81 a 82 Ústavy (zásada nezávislosti a nestrannosti soudů a jednotlivých soudců jako předpoklad pro zachování zásady rovnosti účastníků řízení bude rozebrána dále). Se zásadou rovnosti také souvisí čl. 90 Ústavy, v němž je vymezen úkol soudů, tedy že soudy jsou povolány především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům. Nakonec můžeme spatřovat souvislost i s čl. 95 odst. 1 Ústavy, který stanoví, že soudce je při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu.

Součástí ústavního pořádku ČR a dalším významným pramenem právní úpravy zásady rovnosti je Listina, která v hlavě V. pod názvem Právo na soudní a jinou právní ochranu v čl. 37 odst. 3 stanoví, že všichni účastníci jsou si v řízení rovni. Znění tohoto článku se zdá být celkem podobné znění čl. 96 odst. 1 Ústavy. Ústavní soud však vyslovil, že ustanovení čl. 37 odst. 3 Listiny je třeba interpretovat tak, že jde o princip, zaručující rovná procesní práva a povinnosti konkrétních účastníků v konkrétním řízení. Tím se toto ustanovení Listiny odlišuje od ustanovení čl. 96 odst. 1 Ústavy, které obecně předvídá rovnost účastníků v řízeních se shodným předmětem řízení.¹⁹ Z uvedeného je zřejmé, že se toto ustanovení Listiny vztahuje již na konkrétní procesní práva a povinnosti účastníků konkrétního řízení, jež musí být rovná.

I v dalších člancích hlavy V. Listiny můžeme spatřovat souvislost se zásadou rovnosti, a to především v čl. 36 odst. 1 Listiny, který stanoví právo každého domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. V tomto ustanovení je také zakotvena již výše zmiňovaná zásada nezávislosti a nestrannosti soudů a jednotlivých soudců, která je předpokladem pro naplnění zásady rovnosti. Se zásadou rovnosti souvisí dále i čl. 37 odst. 2 Listiny, který zaručuje každému ústavní právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení. Čl. 37 odst. 4 Listiny zaručuje právo na tlumočníka tomu, kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se jednání vede, a také se v tomto článku projevuje zásada rovnosti. Další souvislost se zásadou rovnosti můžeme spatřovat i v čl. 38 odst. 2 Listiny ohledně práva účastníka řízení na projednání věci v jeho přítomnosti a v právu účastníka řízení vyjádřit se ke všem provedeným důkazům.

---

¹⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 3. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 19/02

¹⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 3. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 19/02

Z významných mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika (dále jen „ČR“) vázána a které jsou součástí právního řádu, je nutné zmínit především Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod,²⁰ která výslovně o zásadě rovnosti účastníků nehovoří, ale především z judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), jakožto orgánu zřízeného pro zajištění plnění závazků z EÚLP a z jejich dodatkových protokolů, který v této souvislosti hovoří o „rovnosti zbraní“, můžeme dovodit, že zásada rovnosti je významnou součástí práva na spravedlivý proces, které je zakotveno v čl. 6 EÚLP.²¹ Tento článek je třeba také vykládat i v návaznosti na čl. 14 EÚLP, který upravuje zákaz diskriminace.²² Další článek, který souvisí se zásadou rovnosti, je i čl. 13 EÚLP, v němž je upraveno právo na účinné opravné prostředky.²³

Jako další významnou mezinárodní smlouvu, kterou je ČR vázána, je třeba zmínit Mezinárodní pakt o občanských a politických právech²⁴, který již výslovně v čl. 14 odst. 1 zakotvil zásadu rovnosti.²⁵ Jak již bylo uvedeno výše, se zásadou rovnosti souvisejí i další procesní zásady, v tomto článku se jedná např. o zásadu nezávislosti a nestrannosti soudů a další.

Na komunitární úrovni je třeba zmínit Chartu základních práv Evropské unie, a to především kapitolu VI. pod názvem Spravedlnost a čl. 47, který obsahuje právo na účinné

---

²⁰ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Dále jen „EÚLP“

²¹ Čl. 6 odst. 1 EÚLP: Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.

²² Čl. 14 EÚLP: Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoliv důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.

²³ Čl. 13 EÚLP: Každý, jehož práva a svobody přiznané touto Úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností.

²⁴ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Dále jen „MPOPP“.

²⁵ Čl. 14 odst. 1 MPOPP: Všechny osoby jsou si před soudem rovny. Každý má úplně stejné právo, aby byl spravedlivě a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem, který rozhoduje buď o jeho právech a povinnostech, nebo o jakémkoli trestním obvinění vzneseném proti němu. Tisk a veřejnost mohou být vyloučeny z celého řízení nebo z jeho části z důvodů morálky, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti nebo tehdy, když si toho vyžaduje soukromý zájem stran, nebo mohou být vyloučeny v rozsahu, který je podle přísného mínění soudu nutný při zvláštních okolnostech, kdy by zveřejnění prejudikovalo zájmy spravedlnosti; avšak každý rozsudek vynesený v trestní nebo občanskoprávní věci bude zveřejněn s výjimkou případů, kdy zájem mladistvých osob vyžaduje jiný postup nebo kdy se řízení týká manželských sporů nebo opatrovnictví dětí.

odvolací řízení a na nestranný soudní proces.²⁶ V tomto článku není zásada rovnosti výslovně vyjádřena, je však třeba ji vykládat v souvislosti s dalšími zásadami v tomto článku zakotvenými, např. především se zásadou nezávislosti a nestrannosti soudů, dále s právem účastníků na právní pomoc a dalšími. Významná je v této souvislosti také judikatura Evropského soudního dvora, jakožto vrcholného soudního orgánu Evropské unie, který však již před přijetím Charty základních práv Evropské unie vycházel z judikatury ESLP a jeho výkladu EÚLP.

Oproti výslovnému zakotvení zásady rovnosti v čl. 96 odst. 1 Ústavy a v čl. 37 odst. 3 Listiny, v mezinárodních smlouvách výslovně zásada rovnosti zpravidla vyjádřena nebývá, ale můžeme ji výkladem dovodit z dalších zásad, které s ní souvisejí, a dále především z judikatury mezinárodních soudů, a to především z judikatury ESLP. Zakotvení zásady rovnosti v ústavním pořádku ČR je však obecné, proto je třeba na zákonné úrovni podrobněji upravit v jednotlivých procesních předpisech procesní instituty, v nichž se zásada rovnosti projevuje.

Na zákonné úrovni je třeba zmínit především zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (dále jen zákon o soudech a soudcích), který v ustanovení § 4 stanoví, že před soudem jsou si všichni rovni. Toto ustanovení se taktéž vztahuje na všechny druhy soudnictví. Se zásadou rovnosti dále souvisejí i další zásady vyjádřené v zákoně o soudech a soudcích, jedná se např. o zásadu nezávislosti a nestrannosti soudů a jednotlivých soudců a další.

Pokud se týká již samotného civilního procesu, na zákonné úrovni tvoří nejvýznamnější pramen právní úpravy týkající se zásady rovnosti OSŘ, čemuž je věnována kapitola třetí mé diplomové práce, která je stěžejní částí této práce. Jen na okraj je třeba zmínit, že zásada rovnosti se projevuje ve všech druzích civilního procesu, tedy v řízení nalézacím (sporném i nesporném), v řízení vykonávacím, v řízení smírčím a zajišťovacím. Zásada rovnosti se projevuje prostřednictvím jednotlivých specifických procesních institutů i v řízení rozhodčím a v řízení insolvenčním, která tvoří rámec civilního procesu v širším smyslu. Ve své diplomové práci se zabývám uplatněním zásady rovnosti pouze v řízení nalézacím, a to

---

²⁶ Čl. 47 Charta základních práv Evropské unie: Každý člověk, jehož práva a svobody zaručené právním řádem Unie byly porušeny, má právo na účinné odvolání k soudu v souladu s podmínkami stanovenými v tomto článku. Každý má právo na to, aby jeho případ byl veřejně a spravedlivě vyslyšen v rozumné lhůtě nezávislým a nestranným soudem předem ustanoveným zákonem. Každý má možnost nechat si poradit, dát se obhajovat či zastupovat. Právní pomoc je přiznána těm, kdo nedisponují dostatečnými prostředky, pokud je tato pomoc nezbytná pro zajištění účinného dosažení spravedlnosti.

převážně jen v řízení sporném, i když se některé instituty zaručující zásadu rovnosti, kterými se v kapitole třetí zabývám, uplatňují jak v řízení sporném, tak i v řízení nesporném.

2.2 Obsahové vymezení zásady rovnosti obecně

Zakotvení zásady rovnosti v ústavním pořádku ČR, jak již bylo uvedeno výše, je obecné. Proto než přistoupím k vymezení konkrétních ustanovení OSŘ, v nichž se zásada rovnosti projevuje, považuji za vhodné nejprve vymežit její obsah obecně. Při obecném vymezení obsahu zásady rovnosti budu vycházet především z judikatury Ústavního soudu ČR a jeho výkladu zásady rovnosti vyjádřené v Ústavě a v Listině.

Již výše bylo uvedeno, že zásada rovnosti náleží k jedné ze základních zásad, jimiž je soudní řízení ovládáno, a že se uplatňuje ve všech druzích soudního řízení. Ústavní soud ČR v jednom ze svých nálezů uvádí: „Zásada rovnosti vyjadřuje skutečnost, že účastníci řízení (strany) musí stát před soudem v rovném postavení, aniž by byla jedna nebo druhá strana jakkoli procesně zvýhodněna. K provedení tohoto principu se ukládá soudu povinnost, aby oběma stranám sporu zajistil stejné možnosti k uplatnění jejich práv.“²⁷ Ústavní soud ČR tak navazuje na konstantní judikaturu ESLP, který v této souvislosti hovoří o „rovnosti zbraní“.²⁸ Výslovné ustanovení o povinnosti soudu zajistit účastníkům stejné možnosti k uplatnění jejich práv obsahuje OSŘ v ustanovení § 18 odst. 1, které rozebírám v kapitole třetí.

V dalším svém rozhodnutí Ústavní soud ČR vyslovil, že: „Ústavní ustanovení má garantovat institut rovnosti v jeho procesní podobě, který má ovšem dopady hmotněprávní; úlohou obyčejných zákonů, a to procesních předpisů, je Ústavou chráněný a takto chápaný institut rovnosti převést do procesních záruk, které naplnění takto chápané rovnosti zajistí.“²⁹ Proto je úkolem jednotlivých procesních předpisů, které upravují jednotlivé druhy soudnictví, aby ve svých ustanovení vyjádřily záruky zásady rovnosti. Obecně vyjádřená ústavní zásada rovnosti se tedy musí promítat do jednotlivých procesních předpisů.

Pokud se týká civilního procesu, konstatoval Ústavní soud ČR, že: „Zásada rovnosti účastníků před soudem, zakotvená v čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a v čl. 96 odst. 1 Ústavy, je provedena v § 18 občanského soudního řádu a dále se v podmínkách

---

²⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 11. 2003, sp. zn. III. ÚS 202/03:

²⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 11. 2003, sp. zn. III. ÚS 202/03: Obdobně chápe princip rovnosti stran Evropský soud pro lidská práva, který používá v této souvislosti pojem "rovnost zbraní". Podle konstantní judikatury tohoto soudu princip rovnosti zbraní, jako jeden z prvků širšího pojetí spravedlivého procesu, vyžaduje, aby každé procesní straně byla dána přiměřená možnost přednést svou záležitost za podmínek, jež ji nestaví do podstatně nevýhodnější situace, než ve které je její protistrana (viz např. *Dombo Beheer B. V. proti Nizozemí*, 1993, *Ankerl proti Švýcarsku*, 1996, *Komanický proti Slovensku*, 2002).

²⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 3. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 19/02

občanského soudního řízení promítá v právu všech účastníků jednat ve své mateřštině, vyjádřit se k návrhům i ke všem důkazům (§ 123 o.s.ř.), nahlížet do soudního spisu a činit z něho výpisky a opisy (§ 44 o.s.ř.), přednést nebo doplnit své návrhy na závěr (§ 118 o.s.ř.), aby byli vždy předvoláni k jednání (§ 115 o.s.ř.), aby jim bylo vždy doručeno rozhodnutí (§ 158 o.s.ř.), vystupovat osobně nebo prostřednictvím zástupce (§ 24 o.s.ř.) aj.³⁰ Některým z těchto ustanovení OSŘ se podrobněji věnuji v kapitole třetí.

Je však třeba zdůraznit, že zásada rovnosti účastníků řízení se týká jejich procesního postavení, a proto ji nelze argumentovat ve vztahu k výsledku sporu. Výsledek sporu sám o sobě tedy nemůže rovnost účastníků řízení porušit.³¹ Je zřejmé, že soud jako „nezúčastněný třetí“ je povinen věc, která mu byla předložena k vyřešení, v souladu se všemi zásadami ovládajícími soudní řízení projednat a rozhodnout, přičemž bude zpravidla rozhodovat tak, že přisvědčí jen jedné straně. Avšak takový postup soudu, který dodrží všechny procesní zásady, jimiž je soudní řízení ovládáno, odpovídá požadavkům na něj kladeným, a proto nemůže účastník oprávněně namítat, že zásada rovnosti účastníků byla porušena, pokud se týká výsledku sporu, který on prohrál, pokud samozřejmě soud dodržel všechna procesní pravidla, která byl povinen dodržet.

2.3 Zásada rovnosti jako součást práva na spravedlivý proces

Zásada rovnosti tvoří jednu ze stěžejních komponent práva na spravedlivý proces ve světle znění EÚLP. Právo na spravedlivý proces je zakotveno především v čl. 6 EÚLP, dále v čl. 47 Charty základních práv Evropské unie a v hlavě V. Listiny. Definování pojmu práva na spravedlivý proces je velmi obtížné. Pojem práva na spravedlivý proces vytvořila judikatura ESLP, která nejčastěji definuje právo na spravedlivý proces jako „právo jednotlivce předložit svoji věc nezávislému soudu za podmínek, které neznevýhodňují zásadním způsobem jednu stranu procesu vůči druhé.“³² Právo na spravedlivý proces bývá rovněž definováno s pomocí jeho jednotlivých komponent, a to s pomocí principu rovnosti zbraní spolu s principem kontradiktorního řízení: „Právo na spravedlivý proces v sobě zahrnuje především princip „rovnosti zbraní“ účastníků řízení, tedy princip, který každé straně umožňuje hájit v procesu své zájmy s tím, že žádná s nich nesmí mít podstatnou

---

³⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 5. 1994, sp. zn. II. ÚS 74/93

³¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 6. 2002, sp. zn. IV. ÚS 140/02

³² Rozsudek ESLP ve věci Brandstetter proti Rakousku ze dne 28. 8. 1991. [cit. 6. 3. 2011]. Dostupné na : <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=695560&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>>.

výhodu vůči protistraně, a princip kontradiktorního řízení, tedy právo účastníků znát názory a důkazy protistrany a zpochybňovat je.³³

V dalších svých rozhodnutích Ústavní soud ČR uvedl, že: „Právo na spravedlivý proces je právo strukturované, zahrnující více samostatných subjektivních základních práv, formulovaných jak konkrétně (např. veřejnost a rychlost řízení, či nezávislý a nestranný soud), tak i obecně (zejména "právo na spravedlivé projednání věci"). Právo na spravedlivé projednání věci je přitom pojmem neurčitým, otevřeným a přesně neohrazeným. Jeho obsah zahrnuje nejen všechny ostatní záruky v Listině výslovně uvedené, ale také ty, které v něm výslovně uvedeny nejsou, ale byly vyvozeny judikaturou. Ve vztahu (nejen) k dokazování tak byly definovány principy, které jsou nedílnou součástí pojetí spravedlivého procesu. Jedná se především o principy rovnosti zbraní a kontradiktornosti.“³⁴

Právo na spravedlivý proces však neznamená, že je jednotlivci zaručováno přímo a bezprostředně právo na rozhodnutí odpovídající jeho názoru, ale je mu zajišťováno právo na spravedlivé občanské soudní řízení, v němž se uplatňují všechny zásady správného soudního rozhodování podle zákona a v souladu s ústavními principy, tedy i předvídatelnost postupu soudu v řízení ve věci samé.³⁵ Proto soud nijak neporuší účastníkově právo na spravedlivý proces, když za dodržení všech procesních pravidel a zásad rozhodne v jeho neprospěch.

Z výše uvedených definic práva na spravedlivý proces tedy vyplývá, že se jedná o pojem velmi obtížně definovatelný. Proto lze shrnout, že právo na spravedlivý proces je samostatné subjektivní veřejné právo jednotlivce vůči státu na poskytnutí právní ochrany v takovém procesu, který maximálně garantuje spravedlivý výsledek (což se nemusí rovnat výsledku dle názoru účastníka). Spravedlivý proces je veden za podmínek, které neznevýhodňují výrazným způsobem jednoho účastníka vůči druhému, tj. za podmínek „rovnosti zbraní“. Jde o právo na spravedlivé soudní řízení, v němž se uplatňují všechny zásady dobrého soudnictví podle ústavního pořádku ČR, příslušných mezinárodních smluv, zákonů a principů (a to i vyvozených soudní judikaturou).³⁶

Již výše bylo zmíněno, že ESLP zásadu rovnosti vykládá v souvislosti s pojmem „rovnosti zbraní“. Princip „rovnosti zbraní“ představuje, jak již bylo uvedeno výše, princip umožňující každému účastníkovi řízení dostat rozumnou příležitost prezentovat svůj názor na věc, a to za podmínek, které nejsou ve srovnání se situací jeho protistrany zjevně

---

³³ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 28. 11. 2008, sp. zn. II. ÚS 2040/08

³⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 22. 1. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 54/05

³⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 8. 2007, sp. zn. IV. ÚS 687/06

³⁶ PŘIDAL, Ondřej. Pojem práva na spravedlivý proces v civilním řízení. *Právní rozhledy*, 2010, č. 20, s. 734

nevýhodné.³⁷ Proto každé straně musí být dána stejná možnost vyjádřit se k projednávané věci, uvést všechny skutečnosti, které považují za nutné, navrhnout důkazy atd.

2.4 Souvislost zásady rovnosti s některými zásadami organizace soudnictví

Soustava soudů, jejich organizace a činnost jsou založeny na určitých (organizačních) základních zásadách, které určují charakteristické znaky výkonu soudnictví. Zásady organizace soudnictví můžeme definovat jako ideje o tom, jaké má soudnictví být. Tyto organizační zásady jsou společné pro organizaci a činnost všech soudů.³⁸

V civilním procesu se kromě základních (odvětvových) zásad civilního procesu uplatňují i zásady organizace soudnictví, které nelze striktně oddělit od zásad civilního procesu a které s ním tvoří jednotu. Se zásadou rovnosti významně souvisí především zásada nezávislosti a nestrannosti soudů a jednotlivých soudců a dále zásada kontradiktornosti, proto jim dále věnuji svoji pozornost.

2.4.1 Zásada nezávislosti a nestrannosti soudů a soudců

Zásada nezávislosti a nestrannosti soudů a jednotlivých soudců je nezbytným předpokladem pro zajištění zásady rovnosti, neboť pokud má být rozhodnutí soudu spravedlivé, je třeba aby soud sám (i jednotliví soudci) byl nestranný a nezávislý. Jak uvedl Ústavní soud ČR, jednou ze záruk rovnosti a právní jistoty v demokratické společnosti je i nezávislý a nestranný soud.³⁹ Nezávislost a nestrannost jsou tedy charakteristickými znaky pojmu soud, bez jejichž naplnění nelze vůbec o soudu hovořit.

Zásada nezávislosti a nestrannosti soudů a jednotlivých soudců je jedním z dalších komponentů práva na spravedlivý proces.⁴⁰ Je výslovně vyjádřena především v čl. 81 a 82 Ústavy, v čl. 36 odst. 1 Listiny, v čl. 6 odst. 1 EÚLP, v čl. 14 odst. 1 MPOPP, v čl. 47 Charty

---

³⁷ Rozsudek ESLP ve věci Kressová proti Francii ze dne 7. 6. 2001. [cit. 6. 3. 2011]. Dostupné na: <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=697388&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>>

³⁸ STAVINHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003, s. 75

³⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. I. ÚS 722/05: Nezávislost a nestrannost jsou neodmyslitelnými atributy pojmu soud. Jeho nestrannost a nezávislost jsou hodnotou, jež prospívá všem, neboť je jednou ze záruk rovnosti a právní jistoty v demokratické společnosti. Pouze nestranný soud je způsobilý poskytovat skutečnou spravedlnost vždy a všem.

⁴⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 10. 2004, sp. zn. I. ÚS 370/04: Integrovaná součástí práva na spravedlivý (fair) proces tak, jak je vymezeno v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina") a v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva"), je garance toho, aby ve věci rozhodoval nezávislý a nestranný soudce. Nestrannost a nezájatost soudce je jedním z hlavních předpokladů spravedlivého rozhodování a jednou z hlavních premis důvěry občanů a jiných subjektů práva v právo a právní stát (čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR).

základních práv Evropské unie a na zákonné úrovni především v ustanovení § 1, § 75, § 79, § 80, § 85, § 118 zákona o soudech a soudcích, a nakonec i v OSŘ v ustanovení §§ 14 – 17a. Při vymezení obsahu pojmu zásady nezávislosti a nestrannosti soudu opět používám především významnou judikaturu Ústavního soudu ČR v této oblasti.

Ústava v čl. 81 stanoví, že soudní moc vykonávají jménem republiky nezávislé soudy. Ustanovení čl. 82 odst. 1 Ústavy dále stanoví, že soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí a jejich nestrannost nesmí nikdo ohrožovat. V těchto člancích Ústavy je tedy jednak zakotvena nezávislost soudní moci, tzv. institucionální nezávislost soudní moci na jiných státních mocích, tj. na moci zákonodárné a na moci výkonné, a jednak nezávislost soudců samotných, kterou se rozumí vyloučení možnosti účinně působit na svobodnou tvorbu vůle soudců, a dále nestrannost soudců (nezávislost na stranách), kterou se rozumí absence vztahu soudu k jedné ze stran řízení.⁴¹ Z ustanovení těchto článků Ústavy vyplývá, že nezávislost soudní moci úzce souvisí s nezávislostí jednotlivých soudců, jakož i s nestranností soudu i soudce. Jsou to pojmy navzájem podmíněné, které se uplatňují ve vzájemných souvislostech.

Ústavní soud ČR ve svém dalším rozhodnutí v návaznosti na judikaturu ESLP konstatoval: „Pojem "nezávislý a nestranný soud zřízený zákonem" byl podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod rozvinut v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva tak, že pro splnění podmínky nezávislosti je nezbytné, aby soud mohl opřít svá rozhodnutí o svůj vlastní svobodný názor na fakta a na jejich právní stránku, aniž by měl jakýkoli závazek vůči stranám nebo veřejným orgánům a aniž by jeho rozhodnutí podléhalo přezkoumání jiným orgánem, který by nebyl stejně nezávislým v uvedeném smyslu. Požadavek, aby soud byl zřízen zákonem, zahrnuje záruku, že organizace justice v demokratickém státě nebude podléhat neomezeným rozhodnutím výkonné moci, ale že bude podrobena regulaci parlamentem.“⁴²

Naplnění pojmu nezávislosti a nestrannosti se zdá být dle mého názoru velmi náročné, na soudce samotné jsou v tomto ohledu kladeny velmi vysoké nároky, proto je povinností státu vytvořit dostatečné záruky, které ústavní požadavek nezávislosti a nestrannosti soudní

---

⁴¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 4. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 11/04

⁴² Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 20. 2. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 41/2000. Obdobně uvádí nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 4. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 11/04: Nestrannost a nezávislost v objektivní poloze se na obecné úrovni posuzují z hlediska vztahu k ostatním mocenským složkám (princip dělby moci), z hlediska schopnosti aktérů (s potenciálním zájmem na určitém výsledku či průběhu sporu) ovlivnit vznik, trvání a zánik funkce člena soudního orgánu (tribunálu). Soudci a členové orgánů soudního typu proto musí mít dostatečně nezávislý status, který vylučuje přímé či zprostředkované působení na rozhodovací činnost. Existence ochrany proti vnějším tlakům je posuzována např. jak z hlediska existence potenciální možnosti ovlivnit kariéru soudce, tak možnosti přivodit zánik jeho funkce. Ke statusu nezávislosti nesporně patří i garance finanční nezávislosti. Jen tehdy dostává formální příkaz neřídít se cizími pokyny materiální obsah a jen tak je zajištěna neutralita a distance od stran.

moci a soudců samotných naplní. V této souvislosti Ústavní soud ČR v nálezu vyhlášeném pod č. 233/1999 Sb. deklaroval, že: „Stát je povinen vytvářet institucionální předpoklady pro reálnou nezávislost soudů a pro stabilizaci jejich pozice ve vztahu k legislativě a exekutivě. Soudy musí plnit své úkoly a povinnosti zejména v oblasti práv a svobod člověka a občana, přičemž tyto principy nesmějí být narušeny ani legislativní formou.“⁴³ Účelem těchto záruk je zabezpečit takové postavení soudce, které vyžaduje jeho role v procesu nestranného, spravedlivého soudního rozhodování, při němž je soudce ve smyslu svého slibu vázán toliko právním řádem a svým nejlepším vědomím a svědomím.⁴⁴

Již výše jsem se zmiňovala o institucionální záruce nezávislosti výkonu soudní moci, která vyplývá ze systému dělby státní moci. Další záruky, které vyplývají z Ústavy, jsou zásada neslučitelnosti funkcí vyjádřená v čl. 82 odst. 3 Ústavy, dále zásada časové neomezenosti výkonu funkce soudce dle čl. 93 odst. 1 Ústavy, a dále zásada neodvolatelnosti a nepřeložitelnosti soudce proti jeho vůli (výjimky vyplývající zejména z kárné odpovědnosti stanové zákon) ve smyslu čl. 82 odst. 2 Ústavy. Další důležitou zárukou, kterou je třeba zmínit, která však není v Ústavě vyjádřena, je i záruka materiálního zabezpečení soudců. Avšak je třeba uvést, že nejvyšší záruku soudcovské nezávislosti a nestrannosti představuje soudce sám,⁴⁵ neboť jeho odborná úroveň a zkušenosti a především morální vlastnosti jsou, ve smyslu ustanovení § 60 odst. 1 zákona o soudech a soudcích, hodnotou nejvyšší.

Teorie v této souvislosti rozlišuje mezi nezávislostí institucionální (viz. výše) a nezávislostí funkční (vázanost soudců při rozhodování o jednotlivých věcech svěřených do jejich pravomoci pouze a výlučně zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu – čl. 95 odst. 1 Ústavy) a uvádí řadu záruk, které mají pojem nezávislosti a nestrannosti soudců naplnit.⁴⁶ Já se dále zabývám s ohledem na uplatnění zásady rovnosti v procesních institutech OSŘ jen procesní zárukou nestrannosti a nezávislosti soudců, kterou představuje především nepodjatost soudce spolu s institutem vyloučení soudců a přisedících z projednávání a rozhodování věcí dle ustanovení § 14 a násl. OSŘ.

Předpokladem pro zachování zásady rovnosti je i již výše zmiňovaná nestrannost soudce samého (tedy nezávislost na stranách). Pokud má být rozhodnutí soudu spravedlivé, je třeba, aby jej vydal soudce, který není podjatý. Při vymezení pojmu nestrannosti soudce vychází

---

⁴³ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 9. 1999, sp. zn. Pl. ÚS 13/99, publikováno ve Sbírce zákonů pod č. 233/1999 Sb.

⁴⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 7/2002

⁴⁵ Obdobně WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*, 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008, s. 67

⁴⁶ STAVINHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003, s. 76 – 82

Ústavní soud ČR ze dvou hledisek, a to z hlediska subjektivního a z hlediska objektivního, přičemž obě tato hlediska musí být naplněna současně: „Nestrannost soudce je především subjektivní kategorií, která vyjadřuje vnitřní psychický vztah soudce k projednávané věci v širším smyslu (zahrnuje vztah k předmětu řízení, účastníkům řízení, jejich právním zástupcům atd.), o níž je schopen relativně přesně referovat toliko soudce sám. Pouze takto úzce pojímaná kategorie nestrannosti soudce by však v praxi stěží našla uplatnění vzhledem k obtížné objektivní přezkoumatelnosti vnitřního rozpoložení soudce. Kategorii nestrannosti je proto třeba vnímat širše, tedy i v rovině objektivní. Za objektivní ovšem nelze považovat to, jak se nestrannost soudce pouze subjektivně jeví vnějšímu pozorovateli (účastníkovi řízení), nýbrž to, zda reálně neexistují okolnosti, které by mohly objektivně vést k legitimním pochybnostem o tom, že soudce má k věci určitý, nikoliv nezaujatý vztah.“⁴⁷

Právní úprava institutu vyloučení soudců (přisedících) tak, jak je provedena v OSŘ, je zárukou toho, aby věc v civilním procesu rozhodoval soudce nestranný a nepodjatý, aby bylo rozhodnutí soudu spravedlivé a aby byla naplněna zásada rovnosti účastníků řízení. Ustanovení § 14 odst. 1 OSŘ uvádí, že soudci a přisedící jsou vyloučeni z projednávání a rozhodování věci, jestliže se zřetelem na jejich poměr k věci, k účastníkům nebo k jejich zástupcům je důvod pochybovat o jejich nepodjatosti. Z uvedeného tedy vyplývá, že není třeba prokázat, zda soudce je či není skutečně podjatý, ale k jeho vyloučení postačí samotný důvod pochybovat o jeho nepodjatosti.⁴⁸

Zákonným důvodem pro vyloučení soudce je v prvním případě pochybnost o jeho nepodjatosti se zřetelem na jeho poměr k věci. Soudcův poměr k věci může především vyplývat z jeho přímého zájmu na projednávané věci. Tak je tomu například v případě, kdy by byl soudce sám účastníkem řízení, ať na straně žalobce nebo na straně žalovaného, nebo v případě, že by mohl vystupovat v daném řízení jako svědek.⁴⁹ Pro poměr k věci je dále dle

---

⁴⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 10. 2004, sp. zn. I. ÚS 370/04. V tomto nálezu Ústavní soud ČR dále uvádí, že rovněž judikatura Evropského soudu pro lidská práva vychází z dvojího testu nestrannosti soudce: subjektivní test je založen na základě osobního přesvědčení soudce (personal conviction of a particular judge) v dané věci, objektivní test sleduje existenci dostatečných záruk, že je možno v tomto ohledu vyloučit jakoukoliv legitimní pochybnost (guarantees sufficient to exclude any legitimate doubt in this respect, srov. rozhodnutí ve věcech Saraiva de Carvalho vs. Portugalsko, 1994, Gautrin a další vs. Francie, 1998).

⁴⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 31. 8. 2004, sp. zn. I. ÚS 371/04: Ústavní soud k tomu již v minulosti judikoval na straně jedné, že vyloučení soudce z projednávání a rozhodování věci má být založeno nikoliv na skutečně prokázané podjatosti, ale již tehdy, jestliže lze mít pochybnost o jeho nepodjatosti (nyní důvod pochybovat o jeho nepodjatosti), na druhé straně Ústavní soud vyslovil, že subjektivní hledisko účastníků řízení o podjatosti může být podnětem k jejímu zkoumání, rozhodování o této otázce se však musí dít výlučně na základě hlediska objektivního. To znamená, že otázka podjatosti nemůže být postavena nikdy zcela najisto, nelze ovšem vycházet pouze ze subjektivních pochybností osob zúčastněných na řízení, nýbrž i z právního rozboru skutečností, které k těmto pochybnostem vedou.

⁴⁹ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, KRČMÁŘ, Zdeněk a kolektiv. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 51

ustanovení § 14 odst. 2 OSŘ vyloučen soudce, který danou věc projednával nebo rozhodoval v jiném stupni. Dle ustanovení § 14 odst. 3 OSŘ je také vyloučen soudce, který vydal žalobou pro zmatečnost napadené rozhodnutí nebo věc projednával.

Dalším zákonným důvodem pro vyloučení je soudcův poměr k účastníkům nebo k jejich zástupcům, který může být založen především příbuzenským nebo jemu obdobným vztahem, vztahem přátelským nebo naopak zjevně nepřátelským. Naproti důvodem k vyloučení nemohou být okolnosti, které spočívají v postupu soudce v řízení o projednávané věci nebo v jeho rozhodování v jiných věcech.⁵⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován OSŘ v této souvislosti zdůrazňuje, že jen tyto okolnosti (samy o sobě) nemohou být důvodem k pochybnosti o nepodjatosti soudce, neboť v postupu soudce při projednávání konkrétní věci se projevuje samotný výkon soudnictví. Uvedené na druhé straně samozřejmě neznamená, že jako důvod k vyloučení soudce (přisedícího) nemohou být uplatňovány okolnosti, k nimž došlo v souvislosti s řízením v projednávané věci nebo s rozhodováním v jiných věcech, jestliže se zřetelem na jeho poměr k věci, k účastníkům nebo k jejich zástupcům je tu důvod pochybovat o jeho nepodjatosti.⁵¹ Například okolnost, že soudce opakovaně ve věcech týkajících se téhož žalobce zamítl žalobu, nemůže být sama o sobě důvodem k vyloučení soudce, ledaže by byl prokázán takový poměr soudce k věci či k účastníkům nebo k jejich zástupcům, který by zakládal důvod pochybovat o jeho nepodjatosti.⁵²

Jakmile se soudce sám dozví o skutečnosti, která zakládá důvod pro jeho vyloučení, ukládá mu ustanovení § 15 odst. 1 OSŘ povinnost neprodleně ji oznámit předsedovi soudu. Pokud z těchto skutečností vyplývá, že je soudce vyloučen, určí předseda soudu podle rozvrhu práce jiného soudce, který věc projedná a rozhodne. Činí tak bez vydání zvláštního rozhodnutí (tj. již na základě takového oznámení).⁵³ Pokud má předseda soudu za to, že není důvod pochybovat o nepodjatosti soudce, předloží věc dle ustanovení § 15 odst. 2 OSŘ se zprávou o svém stanovisku k oznámení soudce k rozhodnutí svému nadřízenému soudu.

Ustanovení § 15a OSŘ poskytuje účastníkům samým právo vyjádřit se k osobám soudců a přisedících, kteří mají věc podle rozvrhu práce projednat a rozhodnout. V tomto ustanovení se rovněž projevuje zásada rovnosti účastníků řízení, neboť toto procesní právo musí soud účastníkům řízení umožnit rovněž, tzn., že jim musí dát stejnou možnost se takto k osobám

---

⁵⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 7. 1999, sp. zn. 2 Cdon 828/96

⁵¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován OSŘ

⁵² BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, KRČMÁŘ, Zdeněk a kolektiv. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 52

⁵³ „Tamtéž“, s. 54

soudců a přísedících vyjádřit. Zásada rovnosti účastníků řízení by tedy byla porušena, pokud by soud umožnil se takto vyjádřit jen jednomu účastníku řízení a druhému nikoli. Zároveň je soud povinen účastníky řízení o jejich právu vyjádřit se k osobám soudců a přísedících poučit, přičemž i v tomto poučení se rovněž projevuje zásada rovnosti účastníků řízení. Zákon neukládá soudu, kdy má k takovému poučení přistoupit, proto bude záležet především na konkrétní procesní situaci. Účastník je povinen uplatnit námitku podjatosti nejpozději při prvním jednání, jehož se účastní soudce, o jehož vyloučení jde, popř. nejpozději do 15 dnů po té, co se o tomto důvodu dozvěděl. Později ji může uplatnit jen tehdy, jestliže nebyl o její možnosti soudem poučen. Případný nedostatek takového poučení však nepředstavuje vadu, která by mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci samé.⁵⁴

K rozhodnutí o námitce podjatosti soud věc předloží dle ustanovení § 15b odst. 1 OSŘ s vyjádřením dotčených soudců svému nadřízenému soudu. Z této povinnosti stanoví ustanovení § 15b odst. 2 a 3 OSŘ v zájmu zásady procesní ekonomie tyto výjimky: námitka byla uplatněna před nebo v průběhu jednání, při němž byla věc rozhodnuta, a má-li soud za to, že není důvodná; v námitce jsou jako důvod uvedeny stejné okolnosti, o kterých již bylo rozhodnuto; námitka je zjevně opožděná. Jestliže námitce podjatosti nadřízený soud nevyhoví, je toto rozhodnutí závazné pro soud i účastníky, a v řízení pokračuje ten soudce, jehož nepodjatost byla předmětem námitky.

Ustanovení o vyloučení soudců platí i pro vyloučení přísedících.⁵⁵

Lze tedy shrnout, že zásada nezávislosti a nestrannosti soudů a jednotlivých soudců je nezbytným předpokladem pro zajištění zásady rovnosti účastníků řízení. Je naplněním zásady spravedlivého rozhodování věci a tedy i zásady rovnosti účastníků řízení, neboť soudce, který věc rozhoduje, nesmí mít zájem na tom, jak řízení dopadne, nesmí být tedy podjatý. Pokud by v konkrétním případě byl dán důvod pochybovat o nepodjatosti soudce, upravuje OSŘ významný institut vyloučení soudce nebo přísedícího, popř. dalších soudních osob, který je zárukou toho, že soudce věc rozhodující bude skutečně nepodjatý a nestranný a že jím vydané rozhodnutí bude spravedlivé, čímž bude zásada rovnosti účastníků řízení naplněna. Domnívám se, že právní úprava institutu vyloučení soudce a přísedícího (a dalších soudních osob) z projednávání a rozhodování věcí pro důvod pochybovat o jejich nepodjatosti, je v OSŘ provedena podrobně, kdy na jedné straně soudce sám má oznamovací povinnost

---

⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 5. 2005, sp. zn. 21 Cdo 2520/2004

⁵⁵ Dle ustanovení § 17 OSŘ se ustanovení o vyloučení soudců (přísedících) přiměřeně použijí i pro vyloučení jiných zaměstnanců soudu (tj. zapisovatele, justičního čekatele, vykonavatele aj.) a dále i pro vyloučení znalců a tlumočnicků. Přiměřeně se tato ustanovení dále vztahují dle ustanovení § 17a OSŘ také na vyloučení notáře z úkonů soudního komisaře a jeho zaměstnanců.

ohledně skutečnosti zakládající důvod pro jeho vyloučení a na straně druhé i účastníci sami mají právo vyjádřit se k osobám soudců a přisedících, a uplatnit případnou námitku podjatosti, a tím dosáhnout, aby v řízení rozhodoval soudce nepodjatý a bylo dosaženo správného a spravedlivého rozhodnutí a tím i naplnění zásady rovnosti účastníků řízení.

2.4.2 Zásada kontradiktornosti

Se zásadou rovnosti významně souvisí také zásada kontradiktornosti, neboť obě tyto zásady náleží k charakteristickým znakům civilního procesu. Zásada kontradiktornosti rovněž náleží k dalším komponentům práva na spravedlivý proces. EÚLP zásadu kontradiktornosti výslovně neuvádí, proto musíme opět při jejím výkladu vycházet především z judikatury ESLP a Ústavního soudu ČR. ESLP zásadou kontradiktornosti rozumí „právo účastníků předkládat stanoviska a důkazy, které považují za nutné, jakož i argumenty na podporu svých tvrzení.“⁵⁶ Podle judikatury Ústavního soudu ČR zásada kontradiktornosti představuje „právo účastníků znát názory a důkazy protistrany a zpochybňovat je.“⁵⁷

Je zajímavé, že pokud ESLP či Ústavní soud ČR definují pojem práva na spravedlivý proces, velmi často jej definují s pomocí principu rovnosti zbraní (zásada rovnosti stran, jak již bylo uvedeno výše, je ESLP vykládána ve smyslu rovnosti zbraní) spolu s principem kontradiktorního řízení. Např. usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 8. 4. 2008, sp. zn. IV. ÚS 198/06 uvádí: „Právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva") v sobě zahrnuje především princip "rovnosti zbraní" účastníků řízení, tedy princip umožňující každému účastníkovi řízení dostat rozumnou příležitost prezentovat svůj názor na věc, a to za podmínek, které nejsou ve srovnání se situací jeho protistrany zjevně nevýhodné (např. rozhodnutí ESLP ve věci Kressová proti Francii ze dne 7. 6. 2001 in ASPI) a princip kontradiktorního řízení, tedy právo účastníků předkládat stanoviska a důkazy, které považují za nutné, jakož i argumenty na podporu svých tvrzení (např. rozhodnutí ESLP ve věci Blücher proti České republice ze dne 11. 1. 2005 in ASPI).“

Proto je zde nutno spatřovat vzájemnou podmíněnost a propojenost těchto dvou významných zásad spravedlivého procesu, které se uplatňují ve vzájemných souvislostech. Jak uvádí Jana Křiváčková: „Zásadu kontradiktornosti je třeba chápat v intencích zásady

---

⁵⁶ Rozsudek ESLP ze dne 11. 1. 2005 ve věci Blücher proti České republice. [cit. 6. 3. 2011]. Dostupné na: <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=713691&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>>

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 8. 4. 2008, sp. zn. IV. ÚS 198/06. Obdobně usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 31. 1. 2008, sp. zn. IV. ÚS 3083/07

⁵⁷ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 28. 11. 2008, sp. zn. II. ÚS 2040/08.

rovnosti, kdy projevem naplnění obou těchto zásad je jen takové řízení, v němž možnost vyjadřovat se k projednávané věci a předkládat stanoviska a argumenty na podporu svých tvrzení je dána všem účastníkům rovně.⁵⁸

Již několikrát bylo zmíněno, že soud je povinen v zájmu zachování zásady rovnosti zajistit účastníkům řízení stejné možnosti k uplatnění jejich práv a žádný z účastníků řízení nesmí být v této možnosti soudem nijak zvýhodněn či naopak znevýhodněn. Pokud tedy účastníci mají právo znát důkazy a názory protistrany, musí soud tuto možnost dát oběma stranám rovně, nikoli jen straně jedné, neboť by tuto stranu takovým způsobem znevýhodnil. Považuji za zcela nezbytné, aby oběma stranám byla dána stejná možnost seznámit se se vším, co v řízení vyšlo najevo, se vším, co uvedla druhá strana, se všemi skutečnostmi a důkazy, a také aby jim byla následně dána stejná možnost se k těmto skutečnostem a důkazům vyjádřit a zpochybňovat je. Jen při zachování této stejné možnosti bude zásada rovnosti a v jejích mezích i zásada kontradiktornosti plně naplněna, neboť jen takovým způsobem mají účastníci rovnou možnost ovlivnit průběh řízení a následně vydání konečného rozhodnutí ve věci.

---

⁵⁸ KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Nad nálezem Ústavního soudu Pl. ÚS 16/09 ze dne 19. 1. 2010. *Právní fórum*, 2010, č. 8, s. 400

3 Procesní záruky zásady rovnosti a procesní práva účastníků řízení, v nichž se zásada rovnosti projevuje

Z teoretického hlediska můžeme rozlišovat různé stránky zásady rovnosti. Jak uvádí František Zoulík, zásada rovnosti účastníků má jednak formální stránku, kterou můžeme charakterizovat jako požadavek, aby každá strana měla stejná oprávnění a stejné povinnosti, aby se jejich právní pozice sobě rovnaly. Další stránku zásady rovnosti můžeme charakterizovat jako zajištění rovných možností pro každého z účastníků, přičemž v této souvislosti nejde jen o rovnost v právech, ale musí jít rovněž o to, aby každé straně bylo reálně umožněno, aby v rámci procesu mohla uplatnit své oprávněné zájmy. Nakonec součástí zásady rovnosti jsou i procesní záruky této rovnosti, které můžeme charakterizovat jako instituty, jejichž cílem je umožnit, aby každá strana měla reálnou možnost využívat svých oprávnění (např. povinné zastoupení, poplatková osvobození).⁵⁹ Je však třeba uvést, že všechny výše uvedené stránky zásady rovnosti se vzájemně prolínají a uplatňují se ve vzájemné souvislosti a současně.

Vymezení procesních záruk zásady rovnosti a procesních práv účastníků řízení, v nichž se zásada rovnosti v civilním procesu projevuje, tvoří stěžejní část mé diplomové práce. V úvodu této kapitoly se proto nejprve zaměřuji na zakotvení zásady rovnosti v jednotlivých ustanovení OSŘ, a to především na základní ustanovení, v němž je zásada rovnosti výslovně uvedena, a v dalších podkapitolách se podrobněji zabývám jednotlivými instituty a procesními právy, jež představují záruky zásady rovnosti.

Stěžejním ustanovením, zakotvujícím výslovně zásadu rovnosti účastníků v civilním procesu, je ustanovení § 18 odst. 1 OSŘ, které stanoví, že účastníci mají v občanském soudním řízení rovné postavení; mají právo jednat před soudem ve své mateřštině; soud je povinen zajistit jim stejné možnosti k uplatnění jejich práv.

Z uvedeného ustanovení OSŘ vyplývá, že se zásada rovnosti týká pouze účastníků řízení, a nikoli soudu, který v řízení vystupuje jako „nezúčastněný třetí“, jehož úkolem dle § 2 OSŘ mimo jiné je, spor či jinou právní věc projednat a rozhodnout. Soudu však z tohoto ustanovení plyne povinnost zajistit účastníkům stejné možnosti k uplatnění jejich práv a je tedy za dodržení zásady rovnosti účastníků odpovědný.⁶⁰ Soud je tedy povinen zajistit, aby všichni účastníci řízení mohli uplatnit svá práva rovně. Nesmí v tomto ohledu jakkoliv

---

⁵⁹ ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 126

⁶⁰ ŠMEHLÍKOVÁ, Renáta. Princip rovnosti a ochrany slabšího v současné právní úpravě českého civilního procesu. *Právní fórum*, 2005, č. 3, s. 114

zvýhodňovat jednoho účastníka před účastníkem druhým a umožnit mu uplatňovat více práv než účastníku druhému.

Soud je povinen zajistit účastníkům za řízení stejné možnosti k uplatnění jejich práv a ke splnění jejich povinností, a to jak v rovině procesní, tak i v rovině hmotněprávní.⁶¹ V rámci civilního procesu se bude jednat v naprosté většině případů o uplatnění práv procesních. Uplatnění práv hmotněprávních, např. uplatnění námitky promlčení, odvolání plné moci, však také samozřejmě v civilním procesu přicházejí v úvahu a soud je povinen tuto možnost zajistit všem účastníkům řízení rovně.

Rovné postavení účastníků v civilním procesu znamená, že je naprosto nepřijatelné, aby soud mezi účastníky činil jakékoliv rozdíly, které by účastníkovi byly na újmu, jako např. okolnost, zda se jedná o osobu fyzickou, o osobu právnickou či stát, dále o okolnost, jakého pohlaví, věku, rasy, barvy pleti, národnosti, zdravotního postižení, politického a jiného smýšlení, účastník je, jakož i všechny další rozdíly, pro něž dochází k diskriminaci.⁶² Soud je tedy povinen ke všem účastníkům řízení přistupovat rovně a nečinít mezi nimi žádné rozdíly.

Je třeba dále uvést, že zásada rovnosti účastníků je významným interpretačním pravidlem, proto všechna ustanovení OSŘ je třeba vykládat v souladu s ní.⁶³ Pokud by tedy soud vykládal určitá ustanovení OSŘ, která se týkají např. postavení účastníků v řízení, při dokazování atd. tak, že by jeden z účastníků řízení byl vůči druhému účastníkovi znevýhodněn, jednalo by se o porušení zásady rovnosti účastníků řízení.

Zásada rovnosti účastníků a z ní vyplývající povinnost soudu zajistit účastníkům stejné možnosti k uplatnění jejich práv s ke splnění jejich povinností vyjádřená v § 18 odst. 1 OSŘ se promítá do řady dalších ustanovení OSŘ, která ve svém nálezu příkladmo uvedl i Ústavní soud ČR.⁶⁴ Dále se např. jedná o tato ustanovení OSŘ: ustanovení § 5, § 14, § 15a, § 29, § 30, § 118a, § 119a, § 138, § 241 OSŘ a mnohá další ustanovení OSŘ.

Ve své diplomové práci se zabývám jen některými z uvedených ustanovení OSŘ, která představují procesní záruky zásady rovnosti a procesní práva účastníků řízení, v nichž se zásada rovnosti projevuje, a to těmi, která považuji za zásadní. Zásadní procesní instituty, v nichž se zásada rovnosti projevuje a dle nichž jsem tuto kapitolu členila, jsou dle mého

---

⁶¹ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, KRČMÁŘ, Zdeněk a kolektiv. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 64

⁶² „Tamtéž“

⁶³ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, KRČMÁŘ, Zdeněk a kolektiv. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 65

⁶⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 5. 1994, sp. zn. II. ÚS 74/93: Zásada rovnosti účastníků před soudem, zakotvená v čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a čl. 96 odst. 1 Ústavy je provedena v § 18 občanského soudního řádu a dále se v podmínkách občanského soudního řízení promítá např. v ustanoveních § 24, § 44, § 115, § 123 a § 158 o. s. ř.

názoru tyto: V prvním případě se jedná o významný institut osvobození od soudních poplatků spolu s právem na ustanovení bezplatného zástupce, čemuž je věnována podkapitola první. Dalším institutem či spíše procesním právem, v němž se zásada rovnosti projevuje, je právo účastníků řízení vystupovat před soudem osobně nebo prostřednictvím zástupce, s čímž souvisí i otázka povinného právního zastoupení účastníků řízení. Dalším velice významným procesním institutem, který představuje záruku zásady rovnosti, je institut poučovací povinnosti soudu, jemuž je věnována podkapitola třetí. Společné všem těmto třem institutům civilního procesu, v nichž se projevuje zásada rovnosti, tedy institutu osvobození od soudních poplatků s možností ustanovení bezplatného zástupce, dále právu na zastoupení účastníků řízení včetně institutu povinného zastoupení advokátem, a v určitém smyslu sem lze podřadit i institut poučovací povinnosti soudu, je ta okolnost, že jsou součástí práva na právní pomoc ve smyslu čl. 37 odst. 2 Listiny. Všechny tyto komponenty rovněž tvoří ve svém souhrnu předpoklad tzv. přístupu k soudu a realizaci práva na spravedlivý proces.

Zásada rovnosti účastníků řízení se dále projevuje v procesních právech, které OSŘ účastníkům řízení přiznává. Za zásadní považují právo účastníka řízení jednat před soudem ve své mateřštině nebo prostřednictvím komunikačního systému neslyšících a hluchoslepých osob, kterému se věnují v podkapitole čtvrté. Dále právo účastníka řízení na osobní účast při jednání soudu nebo jiném jeho aktu, kterým se zabývá v podkapitole páté. A nakonec právo účastníka řízení na slyšení před soudem, jemuž je věnována poslední podkapitola šestá.

3.1 Zpoplatnění soudního řízení a s tím související institut osvobození od soudních poplatků a právo na ustanovení bezplatného zástupce

Předpoklad tzv. přístupu k soudu tvoří splnění poplatkové povinnosti. Listina v čl. 36 odst. 1 zaručuje každému právo na přístup k soudu, toto právo se může zdát určitým způsobem „omezeno“, když zákonodárce stanoví povinnost platit soudní poplatky. Zákonodárci je umožněno tuto povinnost uložit na základě výslovného ustanovení Listiny, která v čl. 11 odst. 5 stanoví, že daně a poplatky lze ukládat jen na základě zákona.⁶⁵ Zákonem, který v České republice upravuje placení soudních poplatků, je zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích (dále jen „ZOSP“). ZOSP v § 1 rozlišuje soudní poplatky za řízení

---

⁶⁵ Obecnějším ustanovením, na které čl. 11 odst. 5 Listiny navazuje, je čl. 4 odst. 1 Listiny, ve kterém je stanoveno, že povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.

a soudní poplatky za úkony. Součástí ZOSP je sazebník poplatků, ve kterém je konkrétně uvedeno, za jaká řízení a jaké úkony se poplatky vybírají a jaké jsou jejich sazby.

Soudní poplatky jsou součástí nákladů řízení.⁶⁶ Význam soudních poplatků spočívá jednak v tom, že jejich prostřednictvím přispívají účastníci řízení státu na výkon soudnictví a jednak především v tom, aby působily k omezení neuvážených podnětů na zahájení řízení a zároveň má placení soudních poplatků subjekty vést k dobrovolnému plnění povinností a respektování práv jiných osob.⁶⁷ Proto osobně se zavedením poplatkové povinnosti souhlasím, domnívám se, že pokud by stanovena nebyla, soudní soustava by v takovém případě byla bezdůvodně zatěžována a „zneužívána“, jelikož by se každý i zcela bezdůvodně domáhal ochrany svého práva u soudu, a státu by tak vznikaly zbytečné náklady, docházelo by k průtahům v řízení a již už tak moc přetěžované soudnictví by neplnilo efektivně svoji funkci, což vše by bylo i na úkor těch osob, které se zcela důvodně domáhají ochrany svého práva u soudu. Zároveň se však domnívám, že s ohledem na ústavního právo každého na soudní ochranu a na právní pomoc, by měl právní řád obsahovat takové instituty, které umožňují domoci se soudní ochrany a právní pomoci všem, tedy i sociálně slabším občanům. Právě takové instituty představují institut osvobození od soudních poplatků a právo na ustanovení bezplatného zástupce soudem a dále také právo na určení advokáta dle zvláštního právního předpisu, které budou rozebrány dále.

Význam soudního poplatku záleží také v tom, že představuje další podmínku řízení, protože pokud nebude zaplacen poplatek za řízení, dojde z tohoto důvodu dle § 104 odst. 2 OSŘ k zastavení řízení. Pokud tedy nebude zaplacen poplatek za řízení splatný podáním návrhu na zahájení řízení, soud účastníka dle § 9 odst. 1 ZOSP vyzve, aby jej v určené lhůtě zaplatil a zároveň jej dle § 9 odst. 3 ZOSP ve výzvě poučí o tom, že pokud poplatek v určené

---

⁶⁶ Náklady řízení tvoří dle § 137 odst. 1 OSŘ zejména hotové výdaje účastníků a jejich zástupců, včetně soudního poplatku, ušlý výtěžek účastníků a jejich zákonných zástupců, náklady důkazů, odměna notáře za prováděné úkony soudního komisaře a jeho hotové výdaje, odměna správce dědictví a jeho hotové výdaje, tlumočné, náhrada za daň z přidané hodnoty a odměna za zastupování. Jedná se o demonstrativní výčet nákladů řízení. Jak uvádí Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 12. 1996, sp. zn. 5 Cmo 228/96: Výčet možných nákladů v ustanovení § 137 OSŘ je jen příkladný a mezi náklady řízení patří i jiné zde neuvedené náklady, pokud vznikly účastníku v souvislosti s určitým konkrétním řízením a jinak by mu nevznikly. Souvislost vzniku těchto nákladů s určitým řízením musí prokázat ten, kdo se domáhá jejich náhrady.

⁶⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích v této souvislosti uvádí: „Formou soudních poplatků fyzické a právnické osoby, které uplatňují před soudy svá práva, přispívají na částečnou úhradu nákladů státu spojených s výkonem soudnictví. Vyměřování a vybírání soudních poplatků s vhodným odstupňováním jejich sazeb má zároveň působit k omezování některých neuvážených podnětů při zahajování soudního řízení a zároveň vést subjekty k dobrovolnému plnění povinností a respektování práv jiných osob. Proto v případech, kde je zájem státu a společnosti, aby řízení v zájmu ochrany práv se uskutečnilo a byla umožněna dostupná soudní ochrana, ustupuje fiskální hledisko do pozadí, soudní poplatky se nevybírají, protože se na určitá řízení či určitým subjektům poskytuje ze zákona osvobození od poplatků. V jiných případech však musí výše soudních poplatků vyjadřovat náročnost soudního řízení a musí zohledňovat i náklady státu vznikající při výkonu této činnosti, zejména těž materiálové a technické zabezpečení.“

lhůtě nezaplatí, bude řízení zastaveno. Řízení však zastaveno nebude, i pokud účastník poplatků nezaplatil, nastane-li některá ze situací uvedených v § 9 odst. 4 písm. a) až d) ZOSP. Pokud však účastník poplatků zaplatí nejpozději do konce lhůty pro podání odvolání proti usnesení, jímž bylo pro nezaplacení soudního poplatku řízení zastaveno, soud toto usnesení dle § 9 odst. 7 ZOSP zruší a pokračuje v řízení.

Jak již bylo uvedeno výše, právo na soudní ochranu je zaručeno každému a stát je odpovědný za to, aby se každý domohl ochrany svého práva u soudu, proto by důsledné zpoplatnění soudního řízení mohlo v konečném důsledku znamenat pro osoby, jejichž sociální situace jim nedovoluje se ochrany svého práva domoci u soudu, překážku v přístupu k soudu.⁶⁸ Proto je stát povinen zakotvit do právního řádu takové instituty, které uvedenému ústavnímu požadavku odpovídají a takovou případnou překážku v přístupu k soudu odstraní. V současné právní úpravě civilního procesu se jedná o institut osvobození od soudních poplatků, který je na zákonné úrovni upraven v ZOSP a v OSŘ, a na podzákonné úrovni např. vyhláškou Ministerstva financí č. 117/1998 Sb., o osvobození od soudních poplatků, a ve vyhláškou Ministerstva financí č. 72/1993 Sb., o osvobození na úseku soudních poplatků.

ZOSP rozlišuje v § 11 osvobození od soudních poplatků věcné a osobní. Věcné osvobození se týká řízení taxativně vymezených v § 11 odst. 1 ZOSP. Jedná se např. o řízení ve věcech opatrovnických, dědických v prvním stupni, způsobilosti k právním úkonům aj. Osobní osvobození je taxativně stanoveno v § 11 odst. 2 ZOSP a jedná se např. o tyto subjekty: Českou republiku a státní fondy, navrhovatele v řízení o podlužnické žalobě, o navrhovatele v řízení o určení výživného včetně jeho zvýšení, nejde-li o vzájemnou vyživovací povinnost rodičů a dětí aj. Důvodová zpráva k ZOSP ohledně institutu věcného a osobního osvobození uvádí, že v určitých případech zájem státu a společnosti na tom, aby se řízení v zájmu ochrany práv uskutečnilo a byla umožněna dostupná soudní ochrana, převažuje nad fiskálním hlediskem a soudní poplatky se nevybírají, protože se na určitá řízení či určitým subjektům poskytuje ze zákona osvobození od poplatků.⁶⁹

Kromě věcného a osobního osvobození od soudních poplatků, které nastává ze zákona, obsahuje právní úprava civilního procesu i individuální osvobození od soudních poplatků, jež je upraveno v § 138 OSŘ, a o němž rozhoduje soud. S individuálním osvobozením od soudních poplatků souvisí i právo na ustanovení zástupce osobě, u níž jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků. Dále se budu podrobněji zabývat institutem individuálního

---

⁶⁸ Obdobně WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*, 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008, s. 333

⁶⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích

osvobození od soudních poplatků, jenž představuje významnou záruku zásady rovnosti a jehož úkolem je vyrovnávat faktickou nerovnost mezi účastníky, která je způsobena jejich sociálními poměry, neboť i osoba, které její finanční situace neumožňuje domoci se ochrany svého práva u soudu, má stejný nárok na soudní ochranu práv a na právní pomoc jako osoba, které její finanční situace v této možnosti nebrání.

Pokud se jedná o vzájemný vztah osvobození od soudních poplatků, které nastává ze zákona, a individuálního osvobození od soudních poplatků, o kterém rozhoduje soud, tak platí, že ani skutečnost, že je účastník osvobozen od soudních poplatků ze zákona, nebrání tomu, aby mu bylo rovněž přiznáno osvobození rozhodnutím soudu dle § 138 OSŘ, neboť toto osvobození má širší dopad v tom smyslu, že účastník při něm není povinen platit nejen soudní poplatky, ale nelze mu uložit ani povinnost složit zálohu na náklady důkazu (§ 141 odst. 1 OSŘ) ani povinnost nahradit státu náklady, které platil (§ 148 odst. 1 OSŘ).⁷⁰

Individuální osvobození od soudních poplatků je možné dle § 138 odst. 1 OSŘ účastníkovi přiznat jen k jeho návrhu. O tom, že je účastník oprávněn takový návrh podat, je soud povinen účastníka poučit. Tento návrh je účastník oprávněn podat pouze do pravomocného skončení řízení, pro které osvobození žádá.⁷¹

Individuální osvobození od soudních poplatků se vztahuje jak na osoby fyzické, tak i osoby právnické, osoby podnikatelů i nepodnikatelů. Avšak názory na tuto problematiku a soudní praxe nebyly v průběhu minulých let ohledně této otázky jednotné a osvobození od soudních poplatků bylo zprvu přiznáváno zpravidla jen osobám fyzickým.⁷² Dále byl také činěn rozdíl mezi osobami podnikatelů a nepodnikatelů, kdy osobám podnikatelů osvobození od soudních poplatků zpravidla přiznáváno nebylo (nebo bylo jen zcela výjimečně) s odůvodněním, že riziko, které podnikatele postihuje nelze přenášet na stát formou osvobození od povinnosti platit soudní poplatky⁷³; avšak poměry podnikatele by

⁷⁰ Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 31. 7. 2000, sp. zn. 11 Co 379/2000

⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 5. 2001, sp. zn. 11 Zp 24/99: Návrhu účastníka řízení na přiznání osvobození od placení soudních poplatků (§ 138 o.s.ř.) pro řízení v prvním a druhém stupni lze vyhovět, jen požádá-li o osvobození před pravomocným skončením řízení.

⁷² Např. v Beckově komentáři z roku 1996 se uvádí, že v soudní praxi je sporné, zda osvobození od soudních poplatků podle § 138 o.s.ř. lze přiznat nejen fyzické, ale i právnické osobě. Ustanovení § 138 o.s.ř. takovéto řešení výslovně nevylučuje, neboť hovoří obecně o „účastníku“ řízení. Z historických souvislostí, z okolností, že u právnické osoby zpravidla nelze hovořit o jejich „poměrech“, a z povahy tohoto právního subjektu spíše vyplývá, že osvobození od soudních poplatků podle § 138 o.s.ř. přichází v úvahu zásadně jen u fyzických osob. BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, MAZANEC, Michal. *Občanský soudní řád: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 307 – 308.

⁷³ S touto argumentací Vrchního soudu však nesouhlasí Dana Ondřejová, která uvádí: „Podstata osvobození od soudního poplatku totiž nespočívá v tom, že by stát platil soudní poplatek za toho účastníka řízení, který je od soudního poplatku osvobozen. Důsledkem osvobození od soudního poplatku je skutečnost, že stát nezinkasuje soudní poplatek od žadatele o osvobození od soudního poplatku. Náklady, které stát vynakládá na soudnictví, mají výlučně fixní charakter, takže stát v žádném případě nebude nucen vynaložit víc peněžních prostředků na

odůvodňovaly osvobození či částečné osvobození od soudního poplatku dle ustanovení § 138 odst. 1 občanského soudního řádu v tom případě, kdyby se takový účastník dostal do tíživé finanční situace z důvodu tzv. vyšší moci či nepředvídaných okolností, které nemají svůj původ v podnikání (např. živelní pohroma nebo odcizení účastníkovy majetku).⁷⁴ Následně došlo k jistému průlomu u osob fyzických – podnikatelů, kdy bylo vysloveno, že jim lze osvobození od soudních poplatků podle ustanovení § 138 odst. 1 OSŘ přiznat.⁷⁵ U právnických osob však osvobození přiznáváno nebylo.⁷⁶ Opačný názor však zastával Krajský soud v Ústí nad Labem, který vyslovil, že právnické osobě lze osvobození od soudních poplatků přiznat.⁷⁷

Na tuto protiústavní judikaturu obecných soudů ovšem musel zareagovat Ústavní soud ČR, který vyslovil, že při interpretaci § 138 odst. 1 OSŘ, o možnosti přiznat osvobození od soudních poplatků, je třeba vycházet ze zásady rovnosti stran, tak jak je zakotvena v čl. 37 odst. 3 Listiny a čl. 96 odst. 1 Ústavy, a to s tím důsledkem, že se uvedeného ustanovení může dovolávat nejen fyzická, ale i právnická osoba: „Zásada rovnosti stran je stěžejní zásadou spravedlivého procesu. Je zakotvena v čl. 37 odst. 3 Listiny a v čl. 96 odst. 1 Ústavy ČR a promítá se také do řady ustanovení procesních předpisů. Občanský soudní řád výslovně rovnost účastníků řízení stanoví v ustanovení § 18, z něhož pro soudy plyne povinnost zajistit účastníkům stejné, tj. rovnocenné možnosti k uplatňování jejich práv. Je proto třeba také při interpretaci ustanovení § 138 odst. 1 o.s.ř., z jehož dikce plyne, že jeho použití se může

---

soudnictví v případě, že nechá proběhnout příslušné soudní řízení bez úhrady soudního poplatku. Navíc, pokud je žadatel o osvobození od soudního poplatku v řízení ve věci samé úspěšný, stát soudní poplatek nakonec zinkasuje, neboť jej zaplatí protistrana. Stát tak v případě osvobození od soudního poplatku za podnikatele nenese žádné ztráty. Postoj soudů spočívající ve výše uvedené argumentaci o přenášení podnikatelského rizika žadatele o osvobození od soudního poplatku, je-li tento žadatel podnikatelem, na stát, je tedy jen hledáním zástupného důvodu prezentovaného namísto důvodu skutečného, kterým je zjevná neochota vyhovět návrhu na osvobození od soudního poplatku, je-li návrhovatelem podnikatel.“ ONDREJOVÁ, Dana. Dva různé metry aneb diskriminace podnikatelů ve věci osvobození od soudního poplatku? *Bulletin advokacie*, 2008, č. 5, s. 34.

⁷⁴ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 10. 1999, sp. zn. 9 Cmo 630/99. Obdobně uvádí usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 1. 1994, sp. zn. 5 Cmo 429/93: Ani u podnikatelských subjektů nelze předem vyloučit možnost použití ustanovení § 138 OSŘ. Nelze však jeho prostřednictvím přenášet důsledky podnikatelského rizika z podnikatelů samotných na stát.

⁷⁵ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 3. 1997, sp. zn. 11 Cmo 18/97

⁷⁶ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 26. 11. 1997, sp. zn. 14 Co 695/97: U právnických osob je pojmově vyloučeno přiznávat osvobození od placení soudních poplatků, jelikož nelze posuzovat sociální a majetkové poměry u právnické osoby z hlediska jejich sociálních poměrů a jen těžko by se hledalo kritérium pro zjištění majetkových poměrů u právnických osob obecně. Pokud by výklad § 138 odst. 1 o. s. ř. byl vztáhnut i na právnické osoby, zjišťováním jejich poměrů by se nepřiměřeně zatížily soudy již ve stadiu zahájení řízení a je těžké si představit společné hledisko pro posouzení majetkových poměrů právnických osob, které jsou povahou velice různorodé.

⁷⁷ Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp. zn. 12 Co 783/99: Osvobození od soudních poplatků dle § 138 občanského soudního řádu lze připustit také u právnické osoby. U podnikatelského subjektu nelze a priori vyloučit aplikaci ustanovení § 138 občanského soudního řádu s odkazem na to, že platební neschopnost podnikatele vyplývá z jeho podnikatelského rizika. Je nutné “zkoumat poměry“, přičemž zkoumání poměrů směřuje do celé majetkové sféry obchodní společnosti a nikoli do sociální sféry jako v případě fyzické osoby.

dovolávat každý účastník, vycházet z pohledu uvedené ústavní zásady rovnosti. Právnícké osoby, mezi něž patří i jednotky územní samosprávy, mají způsobilost být účastníkem řízení a soud s nimi tedy musí zacházet stejným způsobem jako s účastníkem řízení, který je fyzickou osobou. Skutečnost, že zjišťování poměrů právnícké osoby při rozhodování o osvobození od soudních poplatků by mělo být obtížné či nákladné, sama o sobě nemůže být důvodem k tomu, aby u takového účastníka řízení byla předem a bez dalšího vyloučena možnost použití ustanovení § 138 odst. 1 o.s.ř., jehož aplikace může ve svých důsledcích ovlivnit i tak významné právo jako je právo na přístup k soudu. Je pak věcí judikatury obecných soudů, aby vymezila kritéria poměrů, z nichž bude při aplikaci tohoto ustanovení u právníckých osob vycházet.⁷⁸

Ústavní soud ČR ve svém dalším rozhodnutí také vyslovil, že za ústavně konformní interpretaci § 138 odst. 1 OSŘ nelze považovat interpretaci rozlišující bez zákonného důvodu subjekty podnikající a nepodnikající. Pokud obecné soudy nepřiznají osvobození od soudních poplatků de facto odůvodní pouze tím, že osoba, jež o osvobození žádá, jest podnikatelem, a tudíž se na ni kritéria vyplývající z ustanovení § 138 odst. 1 občanského soudního řádu v zásadě vůbec nevztahují, poruší její základní práva zakotvená v čl. 3 odst. 1, v čl. 36 odst. 1 a v čl. 37 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.⁷⁹

Z uvedených soudních rozhodnutí je zřejmé, že zásada rovnosti stran byla porušována, jelikož obecné soudy rozlišovaly mezi účastníky řízení, když je dělily na osoby fyzické a právnícké, subjekty podnikající a nepodnikající. Právo na soudní ochranu je však zaručeno dle výslovného znění čl. 36 odst. 1 Listiny a § 3 OSŘ každému, právní úprava nečiní rozdíly mezi osobami fyzickými či právníckými, mezi osobami podnikajícími a nepodnikajícími, proto v uvedených rozhodnutích obecných soudů, které takové rozlišení činily a osvobození od soudních poplatků přiznávaly jen určitým skupinám osob, shledávám, shodně s výše uváděnými závěry Ústavního soudu ČR, jednoznačný rozpor se zásadou rovnosti stran a s ústavně garantovaným právem na soudní ochranu práv, jež v konečném důsledku znamenalo odepření přístupu k soudu.

Dalším předpokladem, aby soud účastníkovi osvobození od soudních poplatků přiznal, jsou takové poměry účastníka, které osvobození od soudních poplatků odůvodňují a zároveň nejde o svévolné (např. šikanózní) nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva (např. tehdy, jestliže již ze skutkových tvrzení žadatele je nepochybné - aniž by bylo třeba

---

⁷⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 10. 1998, sp. zn. II. ÚS 13/98. Obdobně též nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 5. 1999, sp. zn. I. ÚS 13/98

⁷⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 10. 2008, sp. zn. II. ÚS 1619/08

provádět dokazování - že mu ve věci nemůže být vyhověno).⁸⁰ Účastník, který o osvobození od soudních poplatků žádá, je povinen soudu své poměry prokázat a soud následně posoudí, zda jsou důvodné, a rozhodne, zda účastníkovi osvobození přizná či nepřizná.

U fyzické osoby (nepodnikatele) bude soud především zkoumat její majetkové, sociální, popř. i zdravotní poměry, dále se zaměří i na její rodinné poměry, např. zda jsou zde osoby, které jsou na ni odkázány výživou. Všechny tyto celkové poměry je soud povinen posoudit v souvislostech a také s ohledem na výši soudního poplatku a povahu sporu.⁸¹

Posouzení poměrů u právnické osoby bude zpravidla obtížnější než u osoby fyzické. Již Ústavní soud ČR uvedl, že obecné soudy jsou povinny kritéria poměrů u právnických osob ve své rozhodovací činnosti vymezit. Podle Pavla Vrchy by takovým kritériem, které lze vztáhnout obecně na kteréhokoliv účastníka, ať již jde o osobu fyzickou či právnickou, podnikatele či nepodnikatele, mělo patrně být, zda – s ohledem na zjištěný majetek, resp. vše, co lze objektivně zpeněžit – je v tom kterém případě spravedlivé po účastníkovi požadovat, aby zpeněžením té které (např.) věci v jeho vlastnictví, byl s to splnit svou poplatkovou povinnost. Doléhala-li by na takto vznesenou otázku kladná odpověď, nebyly by splněny podmínky pro osvobození od soudních poplatků. V opačném případě by soud k aplikaci § 138 odst. 1 OSŘ mohl přistoupit.⁸² S tímto názorem souhlasím, neboť se může stát, že účastník se ocitne v takové situaci, kdy nemá dostatek disponibilních finančních prostředků, avšak současně se v jeho vlastnictví nachází takové movité či nemovité věci, které by mohl bez

---

⁸⁰ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, KRČMÁŘ, Zdeněk a kolektiv. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 637.

V této souvislosti Ústavní soud ČR ve svém nálezu ze dne 9. 2. 2009, sp. zn. IV. ÚS 2856/08 uvádí: Účelem právního institutu osvobození od soudních poplatků je zajistit navrhovateli přístup k soudu a s ním spjatou ochranu jeho právům i v podmínkách jeho tíživé materiální a sociální situace. Posouzení naplnění tohoto účelu je ale vázáno na konkrétní věc a konkrétní uplatňované právo a nikoli ve vazbě na jiné jím uplatňované nároky. Přístup opačný by úvahou per reductionem ad absurdum vedl k důsledku, dle něhož účastník, jehož poměry neodůvodňují osvobození od soudního poplatku, měl by přesto být od jeho úhrady osvobozen jen proto, že žalob podal mnoho. Došlo by tím nejen k vybočení z rámce ustanovení § 138 odst. 1 o. s. ř., nýbrž i k založení nerovnosti mezi účastníky řízení ve srovnatelných případech. Kromě toho vypovídá ve prospěch uvedeného závěru Ústavního soudu i další argument. O osvobození od soudního poplatku lze dle § 138 odst. 1 o. s. ř. rozhodnout za kumulativního splnění dvou podmínek. Podmínkou první jsou poměry účastníka řízení, druhou pak skutečnost, že v dané věci nejde o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva. K posouzení naplnění podmínky druhé v jiných věcech, než v předmětné soudem rozhodované, není ale tento soud příslušným.

⁸¹ Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 17. 2. 2004, sp. zn. 10 Co 11/2004: Sama okolnost, že účastník své stávající poměry (s ohledem na absenci vlastních příjmů) subjektivně vnímá jako poměry (krajně) tíživé, ještě nepředstavuje důvod, pro nějž by již byly splněny podmínky ve smyslu ust. § 138 odst. 1 o. s. ř. Soud musí v takovém případě zkoumat celkové poměry účastníka, přihlížet k charakteru sporu a výši soudního poplatku, jenž má být zaplacen, a to s ohledem na posouzení, zda splnění poplatkové povinnosti je v reálných možnostech účastníka či nikoli; (celkové) majetkové poměry přitom nelze upínat (pouze) ve vztahu k účastníkovi, jenž se domáhá přiznání osvobození, nýbrž i k poměrům v jeho rodině (např. k příjmům a majetku jeho manžela).

⁸² VRCHA, Pavel. K problematice osvobození podnikatelských subjektů od soudních poplatků. *Právní rozhledy*, 1999, č. 11, s. 578.

sebeměších obtíží a bez případné újmy zpeněžit, a tím splnit svoji poplatkovou povinnost, aniž by byl nějak existenčně ohrožen. Vždy však bude záležet na konkrétním případě a soud bude povinen posoudit všechny okolnosti v souhrnu.

Soud je oprávněn dle okolností konkrétního případu osvobození od soudních poplatků přiznat dle § 138 odst. 1 OSŘ zcela či jen z části, nebo jen i pro část řízení či jen pro některé úkony, a to po zhodnocení všech výše uvedených podmínek. Nebylo-li rozhodnuto jinak, vztahuje se přiznané osvobození na celé řízení a má i zpětnou účinnost. Avšak soudní poplatky zaplacené před právní mocí rozhodnutí o osvobození se nevracejí. Pokud se však poměry účastníka, na jejichž základě soud o osvobození rozhodl, do pravomocného skončení řízení změní takovým způsobem, že již osvobození neodůvodňují, nebo dodatečně vyjde najevo, že poměry účastníka osvobození neodůvodňovaly již v době, kdy mu soud toto osvobození přiznal, je soud povinen dle § 138 odst. 2 OSŘ přiznané osvobození kdykoli za řízení odejmout, a to případně i se zpětnou účinností.

Přiznané osvobození od soudních poplatků se vztahuje výlučně na původního účastníka řízení, jeho smrtí zaniká a nepřechází na jeho právní nástupce. Na právní nástupce nepřechází ani osobní osvobození dle § 11 odst. 2 ZOSP. Po tomto právním nástupci nelze však požadovat, aby dodatečně doplatil soudní poplatky, ohledně kterých původnímu účastníku řízení (od poplatků osvobozenému) poplatková povinnost nevznikla.⁸³

Jak již bylo uvedeno výše, s institutem individuálního osvobození od soudních poplatků souvisí i právo na ustanovení zástupce osobě, u níž jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, a to dle ustanovení § 30 OSŘ. Ustanovení § 30 OSŘ tedy zaručuje účastníkovi, u něhož jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků soudem, že mu bude na jeho žádost ustanoven zástupce, pokud je to nutné k ochraně jeho zájmů.

Zástupcem může soud ustanovit kteroukoliv fyzickou osobu, která má plnou způsobilost k právním úkonům a která se svým ustanovením souhlasí, nemusí se tedy jednat o zástupce s právníkem vzděláním, i když lze předpokládat, že tomu tak ve většině případů bude. Advokát však bude dle § 30 odst. 2 OSŘ ustanoven zástupcem tehdy, pokud to vyžaduje ochrana zájmů účastníka nebo pokud jde o řízení, v němž je povinné zastoupení advokátem nebo notářem předepsáno.

Pokud jsou obě podmínky splněny, tedy jde o účastníka, u něhož jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků soudem a zároveň to vyžaduje ochrana jeho zájmů, nezáleží na úvaze soudu, zda zástupce ustanoví, ale v takovém případě je soud vždy povinen zástupce

---

⁸³ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 11. 2003, sp. zn. 13 Cmo 221/2003. Obdobně usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. 5. 1999, sp. zn. 18 Co 233/99.

účastníkovi ustanovit.⁸⁴ Obě podmínky musí být splněny zároveň. Soud je povinen nejdříve zkoumat, zda jsou naplněny předpoklady pro osvobození od soudních poplatků dle § 138 odst. 1 OSŘ a po kladné odpovědi se zaměří na zodpovězení podmínky druhé, a to zda ustanovení zástupce vyžaduje ochrana zájmů účastníka. Pokud soud shledá, že účastník, u něhož jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, je s to účinně chránit své zájmy sám, zástupce mu v takovém případě neustanoví.

Domnívám se, že takový postup soudu je správný. I když u účastníka budou dány předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, nemůže jeho nemajetnost předpokládat i neschopnost účinně chránit své zájmy. V konkrétním případě se může jednat o skutkově i právně jednoduchou věc, kdy účastník bude s ohledem na své individuální možnosti a intelektuální znalosti a zároveň s poučením soudu o svých procesních právech a povinnostech, které je mu soud povinen poskytnout, schopen své zájmy účinně hájit sám a ustanovení zástupce by se v takovém případě jevilo jako nadbytečné. Avšak pokud nebude nadán takovými schopnostmi a znalostmi, aby mohl účinně svá práva hájit, bude mu v zájmu zachování zásady rovnosti účastníků třeba zástupce ustanovit. Pokud soud dokonce shledá, že ochrana zájmů účastníka vyžaduje zastoupení advokátem (např. se bude jednat o věc skutkově či právně složitou, u níž lze předpokládat, že jiný zástupce než advokát by nebyl schopen poskytnout účinnou právní pomoc) nebo pokud půjde o řízení, v němž je povinné zastoupení advokátem nebo notářem předepsáno (v současné úpravě civilního procesu platí toto povinné zastoupení pro dovolatele v dovolacím řízení), ustanoví mu soud v takovém případě zástupce z řad advokátů.

O možnosti takovou žádost podat je soud povinen účastníka poučit. Poučením osoby, u které jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, o možnosti podat žádost o ustanovení zástupce, plní soud také svoji povinnost zajistit účastníkům stejné možnosti k uplatnění jejich práv dle § 18 odst. 1 OSŘ. Žádost o ustanovení zástupce je účastník oprávněn podat nejen v řízení již zahájeném, ale též i před zahájením řízení a to v případě, pokud účastník hodlá prostřednictvím ustanoveného zástupce podat žalobu (návrh na zahájení řízení).⁸⁵ V ustanovení § 30 OSŘ je tedy rovněž naplněn požadavek čl. 37 odst. 2 Listiny, podle něhož má každý právo na právní pomoc v řízení před soudy, a to od počátku řízení.

---

⁸⁴ Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 25. 10. 1999, sp. zn. 12 Co 768/1999: Ustanovení zástupce nezávisí na úvaze soudu, ale soud je povinen žádosti účastníka o ustanovení zástupce vyhovět, jsou-li u něho splněny předpoklady, aby byl soudem osvobozen od soudních poplatků, a je-li to třeba k ochraně jeho zájmů. Jen takový výklad pochopitelně odpovídá právní úpravě, smyslu a účelu dané úpravy, protože je nemyslitelné, aby soud i při naplnění předpokladů, jež by měly vést k ustanovení zástupce účastníku řízení ještě zvažoval, zda k takovému ustanovení přistoupí či nikoliv.

⁸⁵ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, KRČMÁŘ, Zdeněk a kolektiv. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 131

Pokud soud neshledá žádost na ustanovení zástupce z řad advokátů důvodnou, neboť nejsou naplněny zákonné požadavky § 30 odst. 2 OSŘ, není porušením práva na právní pomoc, pokud ji soud zamítne.⁸⁶

Jelikož osoba, která byla soudem osvobozena od soudních poplatků a jejíž ochrana zájmů vyžadovala, aby jí byl soudem ustanoven zástupce, nebyla schopna náklady svého zástupce platit, bylo v ustanovení § 138 odst. 3 OSŘ zakotveno, že v rozsahu, v jakém jí bylo osvobození přiznáno, se osvobození vztahuje i na náklady zástupce, tj. na jeho hotové výdaje, a je-li zástupcem advokát či notář, též na jeho odměnu za zastupování. Je zde tedy nutno spatřovat vzájemnou podmíněnost těchto dvou významných institutů. Pokud tedy zákonodárce stanoví nárok účastníka, u něhož jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, na ustanovení zástupce soudem, pokud to ochrana jeho zájmů vyžaduje, musí takovému účastníkovi zaručit i bezplatnou právní pomoc takové osoby. Proto je stát povinen podle § 141 odst. 2 OSŘ platit náklady ustanoveného zástupce, který není advokátem, jakož i hotové výdaje a odměnu za zastupování dle § 140 odst. 2 OSŘ, pokud byl ustanoven zástupcem advokát. Pokud se týká náhrady nákladů řízení, které platil stát, tak podle ustanovení § 148 odst. 1 OSŘ platí, že u účastníka, u něhož jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, stát nemá na jejich náhradu právo.⁸⁷

V ustanovení § 138 OSŘ, jakož i v ustanovení § 30 OSŘ, se tedy projevuje zásada rovnosti účastníků a z ní vyplývající povinnost soudu zajistit účastníkům stejné možnosti k uplatnění jejich práv. Pokud účastníkovi jeho finanční situace nedovoluje, aby mohl platit soudní poplatky a nést další náklady související s řízením, zákonodárce v zájmu zachování zásady rovnosti účastníků stanoví povinnost jej od tohoto placení soudních poplatků osvobodit. Jednoznačně se zavedením institutu osvobození od soudních poplatků a s institutem ustanovení bezplatného zástupce takové osobě, u níž jsou splněny předpoklady pro osvobození od soudních poplatků soudem, pokud to ochrana jejich zájmů vyžaduje, souhlasím. Jen takovým způsobem je v plném rozsahu umožněno i nemajetným osobám

---

⁸⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 8. 2006, sp. zn. I. ÚS 684/05

⁸⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 2. 2009, sp. zn. I. ÚS 92/08: Náhradu nákladů zálohovaných státem upravuje § 148 odst. 1 o. s. ř. tak, že stát má podle výsledků řízení proti účastníkům právo na náhradu nákladů řízení, které platil, pokud u nich nejsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků. Pojem výsledku řízení, užitý v § 148 odst. 1 o. s. ř., ovšem není totožný s pojmem úspěchu ve věci (což mj. zřetelně plyne i z faktu, že se náhrada nákladů řízení zálohovaných státem podle jeho výsledku uplatní i v řízení podle hlavy páté o. s. ř.). Pojetí ztotožňující výsledek řízení s úspěchem ve věci je příliš zužující, a to i ve sporných věcech. Výsledek řízení totiž ve skutečnosti odkazuje k osobě toho účastníka, který by byl povinen k náhradě nákladů řízení druhé procesní straně. Stát má tedy právo na náhradu nákladů řízení "podle jeho výsledků" proti tomu účastníkovi, který by byl povinen nahradit náklady druhému účastníkovi. Ustanovení § 148 odst. 1 o. s. ř. tak odkazuje nejenom na kritérium úspěchu ve věci, ale též na ostatní ustanovení upravující rozhodování o náhradě nákladů řízení mezi účastníky (§ 142 až § 146 o. s. ř.).

domoci se ochrany svého práva u soudu, jakož i své právo u soudu bránit. Tíživá sociální situace nesmí být překážkou, která by omezovala účastníka v jeho právu na právní pomoc v řízení před soudem. Jelikož je již s podáním žaloby či jiného návrhu na zahájení řízení spojena poplatková povinnost, mohla by tato povinnost nemajetnou osobu od podání takového návrhu odradit, a tím by ji byl de facto odepřen přístup k soudu v rozporu s jí Listinou garantovaným základním právem na soudní ochranu. Účastník, jehož finanční situace mu nebrání v tom, aby si zvolil zástupce, by byl vůči druhému účastníkovi, jemuž v tom jeho finanční situace brání, neoprávněně zvýhodněn, a takovým způsobem by zásada rovnosti účastníků byla porušena. Proto zákonodárce stanoví povinnost ustanovit takovému účastníku (tedy účastníku, u něhož jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků soudem) na jeho žádost zástupce, pokud to však ochrana jeho zájmů vyžaduje. Touto právní úpravou se snaží zákonodárce vyrovnávat faktickou nerovnost mezi jednotlivými účastníky řízení, která vyplývá z jejich sociální situace.

Další možnost pro nemajetného účastníka, kterému nebylo přiznáno bezplatné právní zastoupení soudem dle § 30 odst. 2 OSŘ, představuje jeho právo požádat Českou advokátní komoru, aby mu advokáta určila, pokud se nemůže domoci poskytnutí právních služeb ani podle zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii.⁸⁸ Žadatel má také právo požádat dle § 18 odst. 3 ZA, aby mu byly právní služby určeným advokátem poskytnuty bezplatně nebo za sníženou odměnu. V takovém případě je povinen současně s podáním návrhu na určení advokáta prokázat, že jeho příjmové a majetkové poměry takové poskytnutí právních služeb odůvodňují. Touto právní úpravou však stát přenáší svojí ústavní povinnost zajistit dostupnost bezplatné právní pomoci na jiný subjekt, a to na Českou advokátní komoru, a to i po stránce finanční.⁸⁹ Bezplatná právní pomoc určeného advokáta není na rozdíl od ustanoveného

---

⁸⁸ § 18 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii (dále jen „ZA“): Ten, kdo nesplňuje podmínky pro ustanovení advokáta soudem podle zvláštních právních předpisů ^{7c)} a ani se nemůže domoci poskytnutí právních služeb podle tohoto zákona (dále jen "žadatel"), má právo, aby mu Komora na základě jeho včasného návrhu advokáta určila. V téže věci však může být žadateli určen Komorou advokát pouze jednou; to neplatí, odmítne-li v této věci dříve určený advokát poskytnout právní služby z důvodů uvedených v § 19. V rozhodnutí o určení advokáta Komora vymezí věc, v níž je advokát povinen právní služby poskytnout, jakož i rozsah těchto služeb. Komora může v rozhodnutí o určení advokáta stanovit i další podmínky poskytnutí právních služeb, včetně povinnosti poskytnout právní pomoc bezplatně nebo za sníženou odměnu, pokud to odůvodňují příjmové a majetkové poměry žadatele. Komorou určený advokát je povinen právní služby žadateli poskytnout za Komorou určených podmínek. To neplatí, jsou-li dány důvody pro odmítnutí poskytnutí právních služeb uvedené v § 19 nebo jde-li o zjevně bezdůvodné uplatňování nebo bránění práva; v těchto případech advokát o důvodech neposkytnutí právních služeb bez odkladu písemně vyrozumí žadatele a Komoru. Určení advokáta Komorou nenahrazuje plnou moc vyžadovanou zvláštními právními předpisy k obhajobě toho, jemuž byl advokát Komorou určen, v trestním řízení nebo k jeho zastupování v jiném řízení.

⁸⁹ KLÁN, Theodor, DOHNAL, Vítězslav. *Bezplatná právní pomoc – Quo vadis* [on line]. iPravnik.cz, 8. 1. 2009 [cit. 11. 2. 2011]. Dostupné na: <http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/ap_29/pd_1/art_5598/rbsearchsource_articles/txtexpresion_pracovn%C3%AD/detail.aspx>

advokáta hrazena státem, ale Českou advokátní komorou, která v takovém případě ze svých fondů poskytne určenému advokátovi pouze příspěvek na částečné pokrytí nákladů, které on sám vynaložil.⁹⁰

Na závěr je třeba poznamenat, že současná právní úpravu bezplatné právní pomoci pro nemajetné osoby je nepřehledná, neboť je roztržena v řadě právních předpisů [např. OSŘ, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ZA], je poskytována nesystematicky, čímž se ztěžuje rovný přístup k právu, kdy právní pomoc musí být dosažitelná pro každého, tedy i pro sociálně slabého občana. Právě pro tyto nedostatky je snaha o přijetí komplexní právní úpravy, která by problematiku bezplatného právního zastoupení upravila v samostatném zákoně. Věcný záměr vládního návrhu zákona o zajištění právní pomoci byl vypracován Ministerstvem spravedlnosti v roce 2009, avšak zatím nebyl předložen ani vládě ke schválení, takže Česká republika na svoji komplexní úpravu bezplatné právní pomoci ještě stále čeká.⁹¹

3.2 Zastoupení účastníků řízení

Zásada rovnosti účastníků řízení se projevuje i v právu účastníků vystupovat před soudem osobně nebo prostřednictvím zástupce. V právu účastníka řízení vystupovat před soudem prostřednictvím zástupce se rovněž projevuje ústavní právo na právní pomoc, které je garantováno čl. 37 odst. 2 Listiny. OSŘ rozeznává zastoupení účastníků řízení na základě zákona (§ 22 OSŘ), na základě plné moci (§ 24 OSŘ a násl.) a na základě rozhodnutí soudu (§ 29 a § 30 OSŘ), přičemž záruku zásady rovnosti představují všechny tyto tři „druhy“ zastoupení účastníků řízení. Dále se zásadou rovnosti účastníků řízení souvisí taktéž otázka povinné zastoupení účastníků řízení advokátem nebo notářem (§ 241 OSŘ).

3.2.1 Zastoupení účastníků řízení na základě zákona

Zákonné zastoupení účastníků řízení je zakotveno v ustanovení § 22 OSŘ, které stanoví, že fyzická osoba, která nemůže před soudem samostatně jednat, musí být zastoupena svým zákonným zástupcem. Zásada rovnosti účastníků řízení se v tomto ustanovení projevuje tak, že každému procesně nezpůsobilému účastníkovi řízení je zaručeno, že jeho procesní práva a povinnosti budou v řízení náležitě uplatňována nebo bráněna jeho zákonným zástupcem,

---

⁹⁰ ČTK. *Většina advokátů nechce zastupovat ex officio.* [on line]. cak.cz, 20.5. [cit. 11. 2. 2011]. Dostupné na: <<http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=488&keyword=bezplatn%E1+pr%E1vn%ED+pomoc>>

⁹¹ ČT24. *Zákon o bezplatné právní pomoci musí počkat na novou vládu.* [on line] 6. 5. 2009 [cit. 11. 2. 2011]. Dostupné na: <<http://www.ct24.cz/domaci/53814-zakon-o-bezplatne-pravni-pomoci-musi-pockat-na-novou-vladu/>>

takže tato osoba jako účastník řízení nebude v řízení na svých procesních právech a povinnostech nijak zkrácena.

Fyzické osoby, které nemohou před soudem samostatně jednat a musí být zastoupeny svým zákonným zástupcem, jsou jednak osoby, které nemají procesní způsobilost ve smyslu ustanovení § 20 odst. 1 OSŘ vůbec a jednak osoby, které nemají procesní způsobilost ve věcech, jež jsou předmětem řízení, a jimž ani zákon procesní způsobilost nepřiznává.⁹² Z tohoto ustanovení tedy vyplývá, že jednak nezletilý, který nemá procesní způsobilost ve věcech, které jsou předmětem řízení, musí být zastoupen svým zákonným zástupcem,⁹³ a dále osoba omezená ve způsobilosti k právním úkonům, musí být v řízení, na která její způsobilost nedopadá, zastoupena svým zákonným zástupcem, a jednak osoba, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům, musí být zastoupena zákonným zástupcem.⁹⁴

V případě fyzických osob, jež nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, obsahuje OSŘ v ustanovení § 23 určitou „pojistku“, když stanoví, že pokud to vyžadují okolnosti konkrétního případu, může předseda senátu rozhodnout, že tato osoba, musí být v řízení zastoupena svým zákonným zástupcem, i když jde o věc, v níž by jinak mohla jednat samostatně. Toto ustanovení tedy směřuje jednak na osoby nezletilé, jež mají dle § 20 odst. 1 OSŘ procesní způsobilost v takovém rozsahu, v jakém mají způsobilost k právním úkonům dle ustanovení § 9 zákona č. 40/1964, občanského zákoníku,⁹⁵ a jednak na osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům, jež mají procesní způsobilost v takovém rozsahu, v jakém jim zůstala zachována jejich způsobilost k právním úkonům. Domnívám se, že takový postup soudu je správný, neboť v konkrétním případě se může stát, že osoba, která má sice procesní způsobilost, avšak nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, by v konkrétním případě nebyla schopna účinně hájit nebo bránit svá práva a byla by tak vůči druhému účastníku řízení procesně znevýhodněna, tak v zájmu zachování zásady rovnost je třeba, aby byla zastoupena svým zákonným zástupcem.

---

⁹² BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, KRČMÁŘ, Zdeněk a kolektiv. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 94

⁹³ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině stanoví, kdo je zákonným zástupcem nezletilého.

⁹⁴ Zákonným zástupcem osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům je její opatrovník ustanovený soudem.

⁹⁵ Například v usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2005, sp. zn. 20 Cdo 2775/2005 se uvádí: I když je u nezletilce dána způsobilost k uzavírání smlouvy o přepravě osob, z níž pro cestujícího mimo jiné vyplývá povinnost zaplatit stanovené jízdné, nelze bez dalšího dospět k závěru, že ve smyslu § 20 zákona č. 99/1963 Sb., o. s. ř. má nezletilec procesní způsobilost v rozsahu, v jakém měl způsobilost vlastními úkony nabyvat práv a brát na sebe povinnosti, i když se jeho procesní způsobilost od způsobilosti k uzavírání výše zmíněné smlouvy odvíjí. Je proto správný postup, když soud v nalézacím řízení jedná se zákonným zástupcem nezletilce aniž by předtím o tom vydal rozhodnutí (§ 23 o. s. ř.).

Zákonný zástupce je tedy oprávněn činit veškeré procesní a jiné úkony v řízení, jichž je v řízení třeba, čímž je naplněna zásada rovnosti účastníků řízení. V konkrétním případě je také soud povinen zkoumat, aby nedošlo ke kolizi zájmů mezi zastoupeným a jeho zákonným zástupcem a v případě, že by taková kolize zájmů hrozila, je třeba ustanovit takové osobě kolizního opatrovníka, který jej bude řádně zastupovat.⁹⁶

3.2.2 Zastoupení účastníků řízení na základě plné moci

Ustanovení § 24 odst. 1 OSŘ zaručuje každému procesně způsobilému účastníkovi řízení právo zvolit si zástupce, aby ho v řízení zastupoval.⁹⁷ Toto právo je zaručeno každému účastníkovi civilního procesu, proto všichni účastníci řízení mají stejné právo zvolit si zástupce, aby je v řízení zastupoval, a soud je povinen jim toto jejich právo umožnit rovně, v čemž lze spatřovat další projev zásady rovnosti účastníků řízení.

Jedná se o právo účastníků řízení zvolit si zástupce, nikoli o jejich povinnost. Účastník řízení, který má procesní způsobilost v plném rozsahu a který se domnívá, že je schopen se v řízení účinně hájit sám, zastoupen být nemusí. Naopak účastník, který má rovněž procesní způsobilost v plném rozsahu, avšak je přesvědčen, že by se sám v řízení nebyl schopen účinně hájit, je oprávněn si zástupce zvolit. Vždy si může dle § 25 odst. 1 OSŘ účastník zvolit zástupcem advokáta, jemuž za tím účelem udělí procesní plnou moc. Dále si může dle § 25a odst. 1 OSŘ zástupcem zvolit notáře, který je oprávněn účastníka zastupovat v rozsahu svého oprávnění stanoveného v § 3 zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), a jemuž lze taktéž udělit pouze procesní plnou moc. S výjimkou dovolání si účastník může dle § 25b OSŘ zvolit zástupcem též patentového zástupce, jenž může účastníka zastupovat jen v rozsahu svého oprávnění stanoveného v § 2 zákona č. 417/2004 Sb., o patentových zástupcích o změně zákona o opatřeních na ochranu průmyslového vlastnictví, a jemuž účastník udělí plnou moc. Nakonec se účastník může dát zastoupit dle § 27 odst. 1 OSŘ také tzv. obecným zmocněnce, tj. kteroukoli fyzickou osobou, která je plně způsobilá k právním úkonům a které udělí k tomu účelu plnou moc.

Záleží tedy jen na vůli plně procesně způsobilého účastníka řízení, zda se nechá v řízení zastupovat či ne. Pokud se účastník rozhodne, že si zástupce nezvolí a že se bude hájit sám,

---

⁹⁶ V rozsudku ze dne 9. 10. 2003, sp. zn. 21 Cdo 890/2003 Nejvyšší soud ČR vyslovil: Sřet zájmů mezi rodiči a nezletilými dětmi ve smyslu ustanovení § 37 zák. o rodině je dán i v případě pouhé pravděpodobnosti sřetu zájmů, tedy jestliže sřet zájmů pouze hrozí; o takovou situaci se jedná vždy, uplatňuje-li rodič a nezletilé dítě v občanském soudním řízení nároky, jejichž základ, popř. výše jsou vzájemně podmíněny.

⁹⁷ U procesně nezpůsobilého účastníka řízení (např. u dítěte) jsou oprávnění zvolit mu zástupce jeho zákonní zástupci. Toto oprávnění vyplývá z již výše zmiňovaného ustanovení § 22 OSŘ. Zákonný zástupce může zastoupeného v řízení zastupovat sám nebo může zastoupenému zvolit zástupce.

může se takovým způsobem však dostat do méně výhodné procesní situace, než účastník, který se nechá zastoupit zástupcem, tedy buď obecným zmocněncem, který však nemusí být osobou s právnickým vzděláním, ale o němž se účastník domnívá, že jeho kvality mu zaručí úspěch v dané věci, nebo tím spíš, pokud se nechá zastoupit právním zástupcem (advokátem či notářem). Tuto situaci by si však měl každý účastník dobře rozmyslet, jelikož je na něm, zda se nechá takovou osobou zastoupit či ne a zda se domnívá, že je sám schopen zdárně zvládnout procesní postup v daném řízení. Ovšem jiná situace s ohledem na zásadu rovnosti nastává v případě, že účastník by se chtěl nechat dát v řízení zastupovat a zástupce si k tomu účelu zvolit, avšak mu v tom brání jeho finanční situace, o čemž jsem pojednávala v předchozí podkapitole.

3.2.3 Zastoupení účastníků řízení na základě rozhodnutí soudu

Zastoupení účastníků na základě rozhodnutí soudu upravuje především ustanovení § 29 a § 30 OSŘ, dále např. ustanovení § 187 odst. 1 OSŘ (ustanovení opatrovníka vyšetřovanému v řízení o způsobilosti k právním úkonům, pokud si sám zástupce nezvolí), ustanovení § 191b odst. 2 OSŘ (ustanovení opatrovníka z řad advokátů umístěnému v řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče, pokud si sám zástupce nezvolí) a další ustanovení OSŘ.

O ustanovení § 30 OSŘ jsem se zmiňovala již výše v souvislosti s institutem osvobození od soudních poplatků, proto jen stručně lze uvést, že účastníkovi, u něhož jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků rozhodnutím soudu dle § 138 OSŘ, ustanoví soud na jeho žádost zástupce, pokud je to třeba k ochraně jeho zájmů. Pokud mají mít účastníci v řízení stejné možnosti k uplatnění svých práv, je třeba se zabývat i takovou situací, kdy jeden účastník získá výhodnější procesní postavení, pokud se nechá v řízení zastoupit zástupcem s právnickým vzděláním.⁹⁸ Proto by k porušení zásady rovnosti došlo, kdyby jednomu z účastníků řízení jeho tíživá sociální situace bránila v tom, aby si zástupce zvolil, takový účastník by byl oproti druhému účastníkovi, jehož finanční situace mu v možnosti zvolit si zástupce nebrání, neoprávněně znevýhodněn, a z toho důvodu byla s ohledem na zachování zásady rovnosti účastníků řízení do OSŘ zakotvena povinnost soudu ustanovit takové osobě na její žádost zástupce k ochraně jejích zájmů.

Další případ zastupování účastníků řízení na základě rozhodnutí soudu upravuje ustanovení § 29 OSŘ, ve kterém je zaručeno právo na právní pomoc účastníkům, kteří nemají

---

⁹⁸ ŠMEHLÍKOVÁ, Renáta. Princip rovnosti a ochrany slabšího v současné právní úpravě českého civilního procesu, *Právní fórum*, 2005, č. 3, s. 114

procesní způsobilost v plném rozsahu, a to právo na ustanovení opatrovníka soudem. Pokud není zastoupena svým zákonným zástupcem fyzická osoba, která nemá procesní způsobilost v plném rozsahu a je zde nebezpečí z prodlení, soud je povinen jí ustanovit dle § 29 odst. 1 OSŘ opatrovníka. Pokud však nehrozí nebezpečí z prodlení, neustanovuje soud pouze pro účely řízení (ad hoc) opatrovníka sám, ale je oprávněn dát podnět k tomu příslušnému soudu, aby tak učinil v samostatném řízení (řízení opatrovnické dle § 192 OSŘ).⁹⁹ Pokud je tu nebezpečí z prodlení, je soud povinen dle § 29 odst. 2 OSŘ ustanovit opatrovníka též právnické osobě, která jako účastník řízení nemůže před soudem vystupovat proto, že tu není osoba oprávněná za ni jednat nebo že je sporné, kdo je osobou oprávněnou za ni jednat. Pokud tu však nebezpečí z prodlení nehrozí, soud vyčká, až bude ustanovena osoba oprávněná za právnickou osobu jednat nebo vyčká, až ona spornost bude vyřešena či až si právnická osoba zvolí zmocněnce s procesní plnou mocí.¹⁰⁰

V ustanovení § 29 odst. 1 a 2 OSŘ je tedy stanovena povinnost soudu ustanovit opatrovníka za podmínek v těchto ustanovení vymezených. Naopak ustanovení § 29 odst. 3 OSŘ obsahuje pouze možnost tak učinit. Pokud soud neučiní jiná opatření, může předseda senátu ustanovit opatrovníka také neznámým dědicům zůstavitele, nebyl-li dosud v řízení o dědictví stanoven okruh jeho dědiců, účastníku, jehož pobyt není znám,¹⁰¹ jemuž se nepodařilo doručit na známou adresu v cizině, který byl stížen duševní poruchou nebo z jiných zdravotních důvodů se nemůže nikoliv jen po přechodnou dobu účastnit řízení nebo který není schopen srozumitelně se vyjadřovat.

Opatrovníkem lze v těchto případech ustanovit vždy advokáta. Jinou osobu než advokáta lze ustanovit jen tehdy, pokud s tím souhlasí. Ustanovený opatrovník nebo jiný

---

⁹⁹ Dle ustanovení § 192 odst. 1 OSŘ je předseda senátu je povinen postarat se o to, aby byl ustanoven opatrovník osobám, které ho podle zákona musí mít. Soud ustanoví opatrovníkem rodiče či jinou osobu blízkou osoby, která opatrovníka podle zákona musí mít, nebrání-li tomu zvláštní důvody, zejména protichůdné zájmy mezi touto osobou a rodičem či jinou osobou blízkou či mezi těmito osobami navzájem.

¹⁰⁰ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, KRČMÁŘ, Zdeněk a kolektiv. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 125

¹⁰¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. 12. 2008, sp. zn. IV. ÚS 2380/08: I nepřítomnému účastníkovi soudního řízení musí být zajištěna ochrana jeho zájmů i základních práv. Funkce opatrovníka nebyla zákonem stanovena, aby usnadňovala činnost soudu tím, že má kam odesílat písemnosti. Byla vytvořena proto, aby do důsledku hájila zájmy nepřítomného, což představuje mj. studium spisu, podávání vyjádření a vedení celého sporu za nepřítomného tak, jak by takovou povinnost byl nucen plnit smluvní zástupce. Ustanovení opatrovníka podle § 29 a násl. spadá v o. s. ř. do rubriky „Zástupci účastníků“. Pro tento druh zastoupení platí ustanovení § 31 o. s. ř., podle kterého ustanovený zástupce má stejné postavení jako zástupce na základě procesní plné moci. Obecný soud nesplní řádně zákonnou povinnost vyhledávací, resp. splní ji nedostatečně, pokud ustanovení opatrovníka účastníku řízení, jehož pobyt není znám, nepředcházelo šetření o tom, zda jsou dány předpoklady pro postup v řízení, či zda není možno použít jiné opatření (přínejmenším, zda účastníka řízení může zastupovat osoba jemu příbuzná, zda osoba jemu příbuzná nezná současný pobyt účastníka řízení atp.). Při ustanovení opatrovníka osobě, jejíž pobyt není znám, je nutno přísně vážit, zda by tímto ustanovením nedošlo ke kolizi zájmů zástupce a zastoupeného (§ 22 odst. 2 občanského zákoníku).

zástupce má dle § 31 odst. 1 OSŘ stejné postavení jako zástupce na základě procesní plné moci.

Při výběru osoby opatrovníka je soud také povinen zkoumat a zaručit, aby výběr opatrovníka byl vhodný a aby mezi opatrovníkem a zastoupeným účastníkem nedošlo ke kolizi zájmů. Za nevhodnou osobu pro funkci opatrovníka je např. považována osoba, která je podřízena orgánu veřejné moci, který vede řízení (např. zaměstnanec soudu) a to s ohledem na z toho plynoucí konflikt mezi povinnostmi vůči zaměstnavateli a vůči účastníkovi řízení. Ústavní soud ČR v této souvislosti vyslovil: „Je porušením práv garantovaných čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 90 Ústavy, nerespektuje-li obecný soud pravidla pro ustanovení opatrovníka vyslovená mj. v dřívějších nálezech Ústavního soudu, např. sp. zn. II. ÚS 27/2000, I. ÚS 204/2000 a I. ÚS 559/2000. Funkce opatrovníka nepřítomného účastníka řízení nebyla zákonem stanovena, aby usnadňovala činnost soudu tím, že má kam odesílat písemnosti. Při ustanovení opatrovníka je nutno přísně vážit, aby nedošlo ke kolizi zájmů zástupce a zastoupeného. Praxe, kdy jsou opatrovníky účastníků řízení ustanovováni pracovníci soudu, který o věci rozhoduje, je v naprostém rozporu s ústavními zásadami, kterých má být ustanovením opatrovníka nepřítomnému účastníkovi řízení dosaženo.“¹⁰²

S tímto závěrem Ústavního soudu ČR souhlasím, neboť se taktéž domnívám, že je nevhodné ustanovovat opatrovníkem zaměstnance soudu (např. vyšší soudní úředníky), který vede řízení, a to pro možnou kolizi zájmů, která může vyplývat z toho, že soud má zájem na tom, aby řízení proběhlo co nejrychleji, a opatrovník má povinnost uplatňovat práva a povinnosti zastoupeného v plném rozsahu a jeho zájmem (jakož i povinností) tedy je, aby jím zastupovaný účastník řízení nebyl na svých právech jakkoli zkrácen, což s sebou zpravidla přináší i delší průběh řízení. A pokud by např. takový opatrovník v zájmu zastoupeného nesouhlasil s určitým procesním postupem soudu nebo by napadl konečné rozhodnutí soudu opravným prostředkem, zaměstnanec soudu by v takovém případě „postupoval proti svému zaměstnavateli“, ačkoliv by jen plnil svoje povinnosti, které z jeho funkce opatrovníka vyplývají. Domnívám se, že v takových případech je kolize zájmů opravdu možná, a proto nesouhlasím s tím, aby opatrovníky byli ustanovováni zaměstnanci soudu, který vede řízení.

Právo na ustanovení opatrovníka soudem tedy představuje další procesní záruku zásady rovnosti účastníků řízení, která pro soud znamená povinnost zajistit účastníkům stejné možnosti k uplatnění jejich práv, a účastník, který by nebyl za zákonem stanovených

---

¹⁰² Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 2. 2009, sp. zn. II. ÚS 2406/08. Obdobně uvádí nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 2. 2010, sp. zn. II. ÚS 789/09

podmínek opatrovníkem zastoupen, by byl oproti druhému účastníkovi znevýhodněn, neboť by nemohl účinně hájit svá práva, a zásada rovnosti účastníků by byla porušena. Soud je však povinen dodržet jednak výše zmiňovanou podmínku vhodnosti výběru osoby opatrovníka a jednak zákonné podmínky pro ustanovení opatrovníka, neboť pokud by soud postupoval nesprávně a opatrovníka by ustanovil a následně by jednal jen s ním a nikoli s účastníkem, byla by takovým jeho nesprávným postupem odňata účastníkovi možnost jednat před soudem v průběhu řízení.¹⁰³

3.2.4 Povinné zastoupení účastníků řízení advokátem (notářem)

V civilním procesu není povinné právní zastoupení účastníků řízení předepsáno, a to s jedinou výjimkou, která se týká řízení dovolacího, v němž musí být dovolatel zastoupen advokátem nebo notářem s dále uvedenými výjimkami. V ostatních případech tato povinnost stanovena není a účastník nemusí být v řízení zastoupen právním zástupcem (advokátem nebo notářem).

Důvody, které zákonodárce k zakotvení institutu povinného zastoupení advokátem (notářem) do právního řádu vedou, jsou mnohé. Jedním z nich je snaha o překonání formální rovnosti (rovnosti před zákonem), a řešení vztahu mezi faktickou a formální rovností.¹⁰⁴ Institut povinného zastoupení advokátem (notářem) dále sleduje, aby se účastníkovi dostalo kvalifikované právní pomoci. Zákonodárce zakotvením tohoto institutu také dále sleduje, aby se dosáhlo efektivního a koncentrovaného průběhu řízení, a to právě za předpokladu kvalifikované právní pomoci.

Jak uvádí Ústavní soud ČR: „Současná právní úprava občanského sporného řízení umožňuje aktivní roli účastníků řízení bez zákonem stanovené povinnosti právního zastoupení před soudem prvního a druhého stupně. Účastník vystupuje v řízení před těmito soudy samostatně, má-li za to, že to vyžaduje ochrana jeho zájmů, může se dát v řízení zastoupit zástupcem, jehož si zvolí (mimo jiné advokátem na základě udělené plné moci), nebo mu za splnění zákonem stanovených podmínek může zástupce ustanovit soud. V některých vymezených případech v zájmu efektivního a koncentrovaného průběhu řízení však zákon stanoví povinnost právního zastoupení účastníka řízení. Děje se tak konkrétně i v souvislosti s čerpáním mimořádného opravného prostředku, dovolání, kdy musí být dovolatel, který sám

---

¹⁰³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 5. 2009, sp. zn. 23 Cdo 107/2009

¹⁰⁴ ZOULÍK, František. Rovnost stran a profesionalita v civilním procesu. *Bulletin advokacie*, 1999, č. 9, s. 8. V této souvislosti také Viktor Knapp uvádí: „Lidé jsou od přírody nerovni, rodí se nerovni. Tato přirozená nerovnost má pro právo význam jen nepřímý, a to tím, že se jí právo snaží v různých směrech vyrovnat, resp. kompenzovat: právní nerovnost někdy vyrovnává nerovnost faktickou (přirozenou).“ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 22

nemá právnické vzdělání nebo za něho nejedná zaměstnanec, resp. člen s právnickým vzděláním, zastoupen advokátem. Není pochyb o tom, že smyslem a účelem povinného zastoupení je poskytnout dovolateli kvalifikovanou právní pomoc na profesionální úrovni především proto, aby dovolání koncipované jako opravný prostředek, jehož čerpání je připuštěno jen mimořádně, vyhovovalo všem formálním požadavkům, a dovolací soud o něm mohl rozhodnout bez zbytečných průtahů.¹⁰⁵

S ohledem na výše uvedené se domnívám, že účastník řízení (dovolatel) by bez kvalifikované právní pomoci nebyl sám schopen dostát všem formálním požadavkům, které procesní předpisy pro dovolací řízení vyžadují, nebyl by tak naplněn požadavek rovnosti zbraní a účastník řízení (dovolatel) by tak nemohl účinně hájit svá práva. Takovým způsobem by účastník řízení byl zkrácen na svých právech, byl by oproti druhému účastníkovi znevýhodněn, a zásada rovnosti účastníků řízení by byla porušena. Proto tedy i v zájmu zachování a posílení zásady rovnosti účastníků řízení zákonodárce povinnost právního zastoupení účastníka řízení do právního řádu zakotvil. Bez kvalifikované právní pomoci by také došlo i k neefektivnímu průběhu řízení, k jeho průtahům, k nákladům na něj, a toho se právě tento institut snaží vyvarovat. Zde lze tedy také spatřovat i souvislost se zásadou hospodárnosti a procesní ekonomii řízení. Řízení musí být vedeno bez zbytečných průtahů, aby byla poskytnuta rychlá a účinná ochrana porušeným nebo ohroženým subjektivním právům a právem chráněným zájmům a aby nevznikaly zbytečné náklady.

Povinné zastoupení advokátem (notářem) je tedy stanoveno, jak již bylo uvedeno výše, pro dovolací řízení. Dle ustanovení § 241 odst. 1 OSŘ musí být dovolatel, není-li dále stanoveno jinak, zastoupen advokátem nebo notářem.¹⁰⁶

S institutem povinného zastoupení dovolatele pro dovolací řízení souhlasím, neboť dovolání jako mimořádný opravný prostředek lze považovat z formálních hledisek za velmi náročné a domnívám se, že osoba bez právnického vzdělání by těmto požadavkům nebyla schopna dostát. Proto i v zájmu zachování a posílení zásady rovnosti účastníků zákonodárce stanoví povinnost dovolatele být v řízení zastoupen advokátem nebo notářem, jenž dovolateli poskytne profesionální právní pomoc, bez které by nebyl naplněn požadavek rovnosti zbraní, jelikož lze předpokládat, že sám dovolatel by nebyl schopen svá práva účinně hájit.

---

¹⁰⁵ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 14. 9. 2000, sp. zn. Pl. ÚS 43/2000

¹⁰⁶ Notář však může dovolatele zastupovat jen v rozsahu svého oprávnění stanoveného zvláštními předpisy. Dovolatel – fyzická osoba nemusí být dle § 241 odst. 2 OSŘ zastoupen advokátem nebo notářem, má-li sám právnické vzdělání. Dále pokud je dovolatelem právnická osoba, stát, obec nebo vyšší územní samosprávný celek, jedná-li za ně osoba s právnickým vzděláním. A nakonec je-li dovolatelem obec, kterou zastupuje stát, jedná-li jménem státu za zastoupenou obec osoba s právnickým vzděláním.

Požadavek povinného zastoupení dovolatele je tedy zvláštní podmínkou dovolacího řízení, jejíž nedostatek lze sice odstranit, ale bez jejíhož splnění nelze o dovolání rozhodnout.¹⁰⁷ O odstranění tohoto nedostatku je povinen se dle § 241b odst. 2 OSŘ postarat soud prvního stupně, u něhož probíhalo řízení a u něhož je také dovolatel povinen dovolání podat. Soud prvního stupně v takovém případě upozorní ve výzvě dovolatele na tuto skutečnost a stanoví mu lhůtu k tomu, aby si takového advokáta či notáře zvolil, a poučí jej, že v případě, kdy tak neučiní, bude dovolací řízení zastaveno.¹⁰⁸

Ve výše zmiňovaném usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 14. 9. 2000, sp. zn. Pl. ÚS 43/2000 se Ústavní soud ČR zabýval otázkou, zda institut povinného zastoupení advokátem nepředstavuje možné odepření ústavně garantovaného práva jednotlivce na přístup k soudu zakotveného v čl. 36 odst. 1 Listiny, a dospěl k závěru, že nikoli: „Při nazírání na právní úpravu povinného zastoupení účastníka v občanském soudním řízení jako celku a v jeho rámci jen v určitém rozsahu případů (dovolatel, pokud sám není právnícky vzdělán anebo za něho nejedná jeho zaměstnanec či člen s právníckým vzděláním, či za stejných podmínek žalobce v řízení o žalobě proti rozhodnutím správních orgánů) Ústavní soud nepovažuje napadené ustanovení za vymykající se ústavně garantovanému právu na přístup jednotlivce k soudu zakotvenému v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. V této souvislosti Ústavní soud připomíná, že povinné zastoupení advokátem v civilním řízení je institutem, který má své místo i v jiných evropských právních řádech, a i přes odlišnost jeho rozsahu se vždy vyžaduje u soudů vyšších instancí.“¹⁰⁹

S uvedenou argumentací Ústavního soudu ČR souhlasím, já osobně v institutu povinného zastoupení dovolatele nespatřuji možné odepření přístupu k soudu v rozporu s Listinou garantovaných základním právem na soudní ochranu, když zákonodárce stanoví jako podmínku dovolacího řízení povinné právní zastoupení dovolatele, takže pokud dovolatel zastoupen advokátem či notářem nebude, dovolací řízení bude zastaveno, a dovolatel se tak nebude moci domoci ochrany svých práv, a to právě pro výše zmiňované důvody, které zákonodárce k zakotvení tohoto institutu do právního řádu vedou. Tedy především proto, že povinné zastoupení advokátem (notářem) má zajistit dovolateli kvalifikovanou právní pomoc, neboť lze pro složitost dovolacího řízení předpokládat, že by dovolatel nebyl schopen svá práva účinně uplatňovat nebo bránit. A dále také pro to, aby dovolací řízení probíhalo bez zbytečných průtahů a aby ochrana práv byla rychlá a účinná.

---

¹⁰⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 2006, sp. zn. 25 Cdo 2474/2005

¹⁰⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. 20 Cdo 2810/2006. Obdobně usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 10. 2006, sp. zn. 26 Cdo 2902/2006

¹⁰⁹ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 14. 9. 2000, sp. zn. Pl. ÚS 43/2000

Ustanovení § 241 odst. 4 OSŘ dále stanoví, že pokud dovolatelem není fyzická osoba s právnickým vzděláním, musí být dovolání advokátem, notářem, příp. některou osobou uvedenou v ustanovení § 21, 21a, 21b, anebo 26a odst. 3 OSŘ, která má právníké vzdělání, sepsáno.

Názory na to, zda se zastoupení advokátem či notářem vztahuje na celé dovolací řízení či jen k podání dovolání se různí. Např. Jaroslav Bureš a Ljubomír Drápal se domnívají, že požadavek nuceného zastoupení platí jen pro podání dovolání, přičemž tuto část dovolacího řízení je třeba chápat v širším smyslu, a to tak, že zahrnuje nejen podání dovolání samotného, ale i podání, kterým se odstraňují vady v náležitostech dovolání, podání, kterým se dovolání doplňuje nebo omezuje, nebo podání, kterým se disponuje rozsahem dovolání (rozsahem, v němž se rozhodnutí odvolacího soudu napadá), důvody dovolání nebo dovolacím návrhem. Pokud se však dovolatel rozhodne, že dovolání vezme zpět, může tento procesní úkon učinit sám, neboť rozhodnutí v tomto směru závisí na jeho úvaze.¹¹⁰

Já osobně se přikláním k názoru opačnému, který zastává např. Hynek Bulín¹¹¹, tedy že se povinné zastoupení dovolatele advokátem či notářem vztahuje na celé dovolací řízení. Předně mě k tomu vede ta okolnost, že advokátovi či notáři lze udělit dle ustanovení § 25 a § 25a OSŘ jen procesní plnou moc, která se vztahuje na celé řízení a kterou nelze dle § 28a odst. 1 OSŘ omezit např. jen k jednotlivému úkonu (tedy jen k podání dovolání).¹¹² Jsem si vědoma toho, že stěžejním pro celé dovolací řízení je právě samotný obsah dovolání, na jehož formální požadavky jsou kladeny vysoké nároky, které jsou v OSŘ striktně vymezeny a které je advokát (notář) povinen při jeho sepsování splnit, aby Nejvyšší soud ČR mohl o dovolání rozhodnout. Domnívám se však, že především při nařízeném jednání bude účast advokáta (notáře) nezbytná. I když jednání soud dle § 243a odst. 1 OSŘ nařizuje jen tehdy, považuje-li to za vhodné nebo provádí-li dokazování (které je však možné provádět jen k prokázání důvodů dovolání), je přítomnost advokáta (notáře) při jednání k prospěchu dovolatele, a nelze

---

¹¹⁰ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. *Dovolání podle občanského soudního řádu*. Praha: C. H. Beck, 1994, s. 30-31. Stejný názor je zastáván i autory komentáře k občanskému soudnímu řádu, kde se uvádí, že se povinné zastoupení vztahuje k fázi podání dovolání včetně jeho sepsání. Dojde-li poté, co je podáno řádné dovolání, k ukončení zastupování dovolatele advokátem, nebrání to dalšímu postupu dovolacího řízení a meritornímu rozhodnutí o dovolání. DAVID, Ludvík, IŠTVÁNEK, František, JAVŮRKOVÁ, Naděžda, KASÍKOVÁ, Martina, LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. II. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 124

¹¹¹ BULÍN, Hynek. Advokát jako nucený zástupce dovolatele v občanském soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 1996, č. 5, s. 17

¹¹² V této souvislosti uvádí František Balák, že plná moc advokáta omezená na jednotlivé určité úkony (tzv. prostá plná moc) je v rozporu s ustanoveními § 25 odst. 1 věty druhé a § 28 odst. 2 (nyní § 28a odst. 1) OSŘ a taková prostá plná moc udělená pouze k podání dovolání nečiní účastníka dovolacího řízení zastoupeným a neodpovídá požadavku povinného zastoupení pro dovolací řízení. BALÁK, František. K rozsahu plné moci advokáta a jeho účasti v dovolacím řízení. *Právní praxe*, 1999, č. 4, s. 306

opominout ani skutečnost, že dovolatel má právo na právní pomoc advokáta (notáře) po celou dobu dovolacího řízení (nejen na jeho počátku, která spočívá v sepsání a podání dovolání advokátem nebo notářem).

Podmínka povinného zastoupení advokátem (notářem) se dle výslovné dikce OSŘ týká výlučně osoby dovolatele. Ostatní účastníci dovolacího řízení zastoupení být nemusí. Mohou se však nechat zastoupit kteroukoliv osobou, která splňuje zákonné podmínky a kterou si zvolí a v jejímž výběru nejsou nijak omezováni.

S otázkou povinného zastoupení dovolatele s ohledem na zajištění zásady rovnosti také souvisí otázka placení nákladů zastoupení povinného zástupce. Obecně v civilním procesu platí, že náklady zastoupení, tedy i povinného zastoupení si dle § 140 odst. 1 OSŘ platí zastoupený sám.¹¹³ V této souvislosti však Ústavní soud ČR uvádí: „Požadavek povinného zastoupení sledující nejen kvalifikovanou ochranu subjektivních práv účastníka řízení, ale i profesionálně koncentrovaný průběh sporu, lze jen stěží vyžadovat absolutně, tedy i u těch, u kterých náklady spojené s právním zastoupením advokátem přesahují jejich finanční možnosti. Obecně v občanském soudním řízení platí, že zastoupený sám hradí náklady spojené s právním zastoupením, pokud jeho majetkové poměry neodůvodňují, aby zastoupení nesl stát, to ovšem při splnění podmínek stanovených zákonem. "Bezplatnou" právní pomoc tedy lze obecně poskytnout, nikoliv však plošně bez diferenciací podmíněné právě objektivně postižitelnými poměry účastníka řízení, konkrétně sociálními či majetkovými hledisky. Stejně závěry platí i v případě povinného zastoupení dovolatele v dovolacím řízení.“¹¹⁴

Co se tedy týká nemajetných osob, je třeba uvést, že povinné právní zastoupení advokátem (notářem) by nebylo možné, bez současného doplnění systémem bezplatné právní pomoci, resp. bezplatného právního zastoupení pro toho účastníka řízení, jehož finanční situace mu nedovoluje si takového zástupce zvolit.¹¹⁵ Již výše jsem se zmiňovala o právu

---

¹¹³ Pokud však byl účastník osvobozenému od soudních poplatků ustanoven zástupce, vztahuje se dle § 138 odst. 3 OSŘ osvobození v rozsahu, v jakém mu bylo přiznáno, i na hotové výdaje zástupce a na odměnu za zastupování. Pokud byl ustanoven účastníkovi zástupcem nebo opatrovníkem advokát, platí jeho hotové výdaje a odměnu za zastupování, popřípadě též náhradu za daň z přidané hodnoty, dle § 140 odst. 2 OSŘ stát. Stát platí dle § 141 odst. 2 OSŘ i hotové výdaje ustanoveného zástupce, který není advokátem.

¹¹⁴ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 14. 9. 2000, sp. zn. Pl. ÚS 43/2000

¹¹⁵ Obdobně ZOULÍK, František. Rovnost stran a profesionalita v civilním procesu. *Bulletin advokacie*, 1999, č. 9, s. 8-9. František Zoulík dále uvádí, že: „Povinné a bezplatné zastoupení spolu souvisí tak úzce, že mnohdy mezi nimi není dostatečně rozlišováno. Toto „splývání“ je však zásadně chybné, neboť jde o dvě zcela rozdílné věci. Zatímco povinné zastoupení má příčiny procesní, bezplatné zastoupení je záležitostí sociální. Jde o dvě zcela rozdílné roviny; funkcí procesu je poskytovat ochranu subjektivním právům kohokoli, nikoli preferovat chudé, zatímco sociální politika a péče je zaměřena k vyrovnávání možností nemajetných nebo jinak handicapovaných občanů. Ostatně i rozsah povinného a bezplatného zastoupení je diferencí: náklady povinného zastoupení by zásadně měla nést sama strana a výjimky (vyplývající z jejího sociálního postavení) by neměly být čtené; na druhé straně bezplatné zastoupení by se nemělo omezovat jen na případy povinného zastoupení, ale

nemajetných osob na osvobození od soudních poplatků a na jejich právo požádat soud o ustanovení zástupce, pokud to vyžaduje ochrana jejich zájmů. Pokud zákonodárce vyžaduje povinné zastoupení dovolatele pro dovolací řízení, pak musí současně i nemajetným osobám zaručit, že se jim dostane požadované kvalifikované právní pomoci, a to právě v podobě práva na ustanovení bezplatného zástupce advokáta (notáře) soudem dle ustanovení § 30 odst. 2 OSŘ, jehož náklady je povinen dle ustanovení § 140 odst. 2 OSŘ platit stát. I v tomto případě se mohou nemajetné osoby obrátit na Českou advokátní komoru, aby jim za podmínek uvedených v ustanovení § 18 odst. 2 ZA advokáta určila, o čemž jsem se zmiňovala v předchozí podkapitole.

Institut povinného zastoupení účastníků řízení by neměl být dle mého názoru zákonodárcem neodůvodněně rozšiřován a měl by platit jen v těch řízeních, kde se jeho potřeba jeví jako nezbytná a kde by jinak účastníci řízení pro jeho neexistenci utrpěli újmu na svých právech. Pokud by byl dle mého názoru tento institut zaveden například v takových řízeních, kde se jeho potřeba nejeví jako nezbytně nutná a kde se zpravidla nejedná o tak právně a skutkově složitou věc, mohlo by tím být ohroženo základní právo jednotlivce na přístup k soudu a na soudní ochranu práv. Pokud by zákonodárce stanovil povinnost právního zastoupení účastníků již např. v řízení v prvním stupni, musel by se v takovém případě také na tato řízení současně vztahovat systém bezplatné právní pomoci, aby se tak dostalo kvalifikované právní pomoci i nemajetným osobám, což by však s sebou přineslo pro stát zvýšené náklady, a proto se domnívám, že se současné povinné právní zastoupení, které platí pro řízení před Nejvyšším soudem ČR a Ústavním soudem ČR, nezmění a rozšiřováno v současné době nebude.

3.3 Poučovací povinnost soudu

Poučovací povinnost soudu náleží k významným institutům civilního procesu a k základním povinnostem soudu. Civilní proces představuje postup soudu, účastníků a dalších procesních subjektů, jehož účelem je dle § 1 OSŘ především zajištění spravedlivé ochrany práv a oprávněných zájmů účastníků. Civilní proces však představuje poměrně složitý postup, který se řídí striktními procesními pravidly, které je účastník povinen splnit, aby věc mohla být projednána a konečně vyřešena. Aby tohoto účelu civilního procesu bylo dosaženo, je

---

mělo by k nim docházet ve všech případech, kdy ústavní právo na právní pomoc (čl. 37 odst. 2 Listiny) nelze zajistit jinak.“

soudu dle § 5 OSŘ ukládána povinnost účastníky poučovat o jejich procesních právech a povinnostech.

Základním cílem poučovací povinnosti soudem je dosáhnout rovnosti mezi účastníky civilního procesu a zajistit jim tak stejné možnosti k uplatnění jejich práv.¹¹⁶ Poučovací povinnost soudu však prodělala v průběhu vývoje právní úpravy civilního procesu výrazné změny, které se týkaly především toho, zda je soud povinen účastníky poučovat nejen o právech a povinnostech procesních, ale též hmotných, a také toho, komu se má takového poučení dostat. S hmotněprávní poučovací povinností soudu vystává otázka, zda takové poučení není v možném rozporu právě se zásadou rovnosti účastníků řízení a též se zásadou nezávislosti a nestrannosti soudu, proto této otázce věnuji svoji pozornost. Další otázka, která v souvislosti s poučovací povinností soudu s ohledem se zásadou rovnosti účastníků řízení vyvstává, se týká toho, zda je soud v té které procesní situaci povinen poučovat jen účastníky nezastoupené advokátem či notářem, či všechny účastníky bez ohledu na to, kým jsou zastupováni.

Teorie rozlišuje poučovací povinnosti soudu na obecnou poučovací povinnost a na zvláštní poučovací povinnost, proto jsem tuto podkapitolu takto dále rozčlenila. Zvláštní poučovací povinnost soudu v průběhu historického vývoje právní úpravy civilního procesu přistoupila k poučovací povinnosti obecné, proto se dále i stručně zabývám historickým vývojem poučovací povinnosti soudu a jejím obsahem. Obecná poučovací povinnost soudu je zakotvena v ustanovení § 5 OSŘ, zvláštní poučovací povinnost soudu je zakotvena např. v ustanovení § 15a, § 30, § 114b, § 114c, §118a, §119a a dalších ustanovení OSŘ.

3.3.1 Obecná poučovací povinnost soudu

Obecnou poučovací povinnost soudu je možno nalézt již v zákoně č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní)¹¹⁷, který byl do našeho právního řádu recipován zákonem č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého (tzv. recepční norma). Tato poučovací povinnost soudu se však vztahovala

---

¹¹⁶ BARTONÍČKOVÁ, Klára. Poučovací povinnost soudu. *Jurisprudence*, 2006, č. 3, s. 10.

¹¹⁷ Ustanovení § 432 zákona č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní): Soudce má dáti, je-li toho třeba, stranám práva neznalým a advokátem nezastoupeným potřebný návod ku provedení jejich procesních úkonů a poučiti je o právních následcích spojených s jejich jednání neb opomenutími. Soudce má zejména, když prohlašuje svá rozhodnutí, upozorniti takové strany na lhůtu, ve které lze rozhodnutí napadnouti opravným prostředkem, a na zákonná ustanovení, která předepisují, aby pro podání opravného prostředku byl za procesního zmocněnce ustanoven advokát.

jen na účastníky práva neznalých a advokátem nezastoupených, avšak se nevztahovala na poučení o právu hmotném, jak uvádí rozhodnutí Nejvyššího soudu.¹¹⁸

V občanském soudním řádu z roku 1950 (zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních) byla poučovací povinnost soudu zakotvena v ustanovení § 7.¹¹⁹ Přestože poučovací povinnost se týkala především procesních práv a povinností účastníka, bylo zejména v pozdějším období účinnosti této právní úpravy považováno za odpovídající ustanovení § 7 též poskytování vysvětlení o hmotněprávních úkonech, které by mohly vést pro účastníka, kterému bylo poučení určeno, k úspěšnému skončení sporu. Tato poučovací povinnost směřovala vůči fyzickým osobám, pokud nebyly advokáty (vůči účastníkům, zákonným zástupcům a zmocněncům). Vůči účastníkům zastoupeným advokátem se uplatňovala v případě, že soud s těmito účastníky osobně jednal, a to i tehdy, byl-li přítomen zastupující advokát. Základním smyslem poučovací povinnosti ovšem bylo, aby si práva nezalé fyzické osoby nemusely volit advokáty jako zmocněnce jen z obavy, že sami nebudou moci obhájit svá práva.¹²⁰

Rekodifikace civilního procesu byla provedena zákonem č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, který upravoval poučovací povinnost v ustanovení § 5: Soudy poskytují občanům i organizacím poučení o jejich právech a povinnostech, pomáhají jim při uplatnění jejich práv a dbají všestranně o to, aby nikdo pro nedostatek právních znalostí neutrpěl újmu.¹²¹ Poučovací povinnost soudu byla velmi široká a rozsáhlá, neboť zahrnovala poučení o všech právech a povinnostech účastníků, tedy i o právech hmotných. Soudy byly také povinny účastníkům pomáhat při uplatňování jejich práv a všestranně dbát o to, aby nikdo pro nedostatek právních znalostí neutrpěl újmu. Poučovací povinnost se vztahovala jak na osoby fyzické, tak i právnické, a bylo rovněž nerozhodné, zda účastník nebo jeho zákonný zástupce či zmocněnec jsou osoby znalé práva, neboť soud byl povinen plnit poučovací povinnost vůči všem účastníkům řízení bez ohledu na to, kým jsou zastupováni.¹²²

---

¹¹⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 3. 1919, sp. zn. Rv I 106/19: Rozsah manuální povinnosti procesního soudce – Ani z §§ 182, 195 a 431, ani z § 432 c.ř.s. nelze dovozovat povinnost soudu, by stranám práva nezalým a advokáty nezastoupeným nahrazoval při vedení sporu právního přítele; uvést vše, co nárok opodstatňuje nebo podporuje, je povinností strany.

¹¹⁹ Ustanovení § 7 zákona č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád): Soud dává pracujícím potřebný návod k provedení jejich úkonů u soudu, poučuje je o právních následcích spojených s těmito úkony nebo s jejich opomenutím a dbá všestranně o to, aby pro nedostatek všeobecného nebo právnického vzdělání neutrpěli újmu na svých právech.

¹²⁰ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. Co se změnilo na poučovací povinnosti soudu v občanském soudním řízení? *Právní praxe*, 1994, č. 9, s. 532.

¹²¹ Ustanovení § 5 zákona č. 99/1963 Sb., ve znění zákona č. 328/1991 Sb.

¹²² BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. Co se změnilo na poučovací povinnosti soudu v občanském soudním řízení? *Právní praxe*, 1994, č. 9, s. 533.

Zásadní změnu, týkající se poučovací povinnosti soudu, přinesla novela OSŘ, provedená zákonem č. 519/1991 Sb., a ustanovení § 5 OSŘ po provedené novele zní: Soudy poskytují účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech.¹²³ Poučovací povinnost soudu o hmotném právu byla tedy zrušena a soudům bylo uloženo nadále účastníkům poskytovat pouze poučení týkající se práv a povinností procesních (kromě výjimek, kdy OSŘ výslovně upravuje, aby soud poučil i o právu hmotném, jako např. v § 336b odst. 2 písm. j) OSŘ). I dosavadní povinnost soudu pomáhat účastníkům při uplatňování jejich práv a povinností a všestranně dbát o to, aby účastníci pro nedostatek právních znalostí neutrpěli na svých právech újmu, byla touto novelou zrušena. Důvodová zpráva k zákonu č. 519/1991 Sb. uvedla jako důvod této změny okolnost, že dosavadní formulace poučovací povinnosti vedla k závěru, že je třeba účastníky poučit např. i o možnosti vznést námitku promlčení. Takto daleko promítnutá poučovací povinnost však vedla k tomu, že se počínání soudu muselo jevit jako porušení jeho nestrannosti.¹²⁴

Novelou OSŘ, provedenou zákonem č. 519/1991 Sb., tedy došlo k výraznému omezení poučovací povinnosti soudů, kdy soud má nadále povinnost poučovat účastníky jen o jejich procesních právech a povinnostech. Osobně hodnotím tuto změnu velmi kladně, neboť se domnívám, že soud jako „nezúčastněný třetí“ je povinen dostát svojí nestranností vůči účastníkům řízení, a pokud by jednoho či druhého poučoval o hmotném právu, a tím by vlastně jednomu účastníkovi napomáhal k tomu, aby ve věci uspěl, byla by jeho nestrannost a tím i rovnost účastníků porušena. Poučovací povinnost soudu byla do účinnosti této novely velice rozsáhlá, soud měl také povinnost pomáhat účastníkům při uplatňování jejich práv, což by rozhodně povinností soudu být nemělo, jelikož tím je jednoznačně jeho nestrannost, jakož i rovnost účastníků řízení porušována, účastníkům mají při uplatňování jejich práv pomáhat jejich zástupci, které jsou oprávněni si zvolit, a nikoli soud. Soudu je předkládána k projednání a rozhodnutí věc týkající se práva hmotného, kterou má procesním postupem vyřešit a ne se sám ve věci angažovat a podávat právní rady ohledně práva hmotného. To je úkolem samotných účastníků, resp. jejich zástupců, kteří jsou povinni hájit oprávněné zájmy svých klientů a podávat jim právní rady ohledně práva hmotného, které jsou jim ku prospěchu a domohou se tak úspěchu ve věci.

---

¹²³ Znění § 5 OSŘ v současně platném a účinném OSŘ zůstalo stejné.

¹²⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 519/1991 Sb., kterým byl novelizován OSŘ

Po novele OSŘ provedené zákonem č. 519/1991 Sb. však byly na obsah poučovací povinnosti v ustanovení § 5 OSŘ vyslovovány různé názory¹²⁵ a praxe soudů byla taktéž v této otázce nejednotná. Jednalo se především o situace, kdy procesní právo má určité hmotněprávní hledisko (např. otázka věcné legitimace, dále případ, kdy žalobní petit neodpovídá hmotnému právu), tedy případy, kdy je právo hmotné a procesní natolik úzce spojeno, že soudům činilo problémy, jak mají v této situaci postupovat, tj. zda jsou oprávněny a povinny poučení poskytnout či nikoliv.¹²⁶

Jako příklad uvádím situaci, kdy je na straně žalovaného dán nedostatek věcné legitimace, která představuje hmotněprávní vztah účastníka k projednávané věci, a jejíž nedostatek vede k zamítnutí žaloby. Například žalobce se žalobou domáhá náhrady škody mu způsobené proti žalovanému, který mu ji nezpůsobil. K řešení tohoto nedostatku, který pramení z hmotného práva, slouží institut procesního práva, a to procesní úkon záměna účastníka (§ 92 odst. 2 OSŘ) a v soudní praxi vznikaly pochybnosti, zda je soud oprávněn a povinen takového účastníka poučit o tom, že může podat návrh na záměnu účastníka. Postupem času se však soudní praxe ustálila a bylo vysloveno, že soud není dále oprávněn ani povinen poučit účastníka o možnosti takový návrh podat, neboť se jedná o poučení o právu hmotném, a takovým postupem by rovnost účastníků řízení byla porušena.¹²⁷ S takovým

---

¹²⁵ Např. Josef Macur vyslovil tento názor: „Legislativní úprava poučovací povinnosti soudu v civilním řízení, která striktně odděluje poučení o subjektivních procesních právech od poučení o subjektivních právech hmotných, je v rozporu se základními poznatky teorie civilního procesu o vzájemném vztahu občanského práva procesního a hmotného a není v souladu ani s praktickými požadavky humánního a demokratického řízení civilního procesu soudem, jak se uplatňuje v civilních soudních řádech jiných zemí kontinentálního právního systému.“ MACUR, Josef. Problémy legislativní úpravy poučovací povinnosti soudu v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 1998, č. 12, s. 602. Jiný názor zastává Alena Winterová, která ve svém článku podpořila stanovisko Jaroslava Bureše a Ljubomíra Drápala, zastávané v jejich článku (Co se změnilo na poučovací povinnosti soudu v občanském soudním řízení? *Právní praxe*, 1994, č. 9) že: „kvalita i rozsah tzv. poučovací povinnosti soudu se novelizací výrazně změnila, zúžila se na otázky procesních práv a povinností a snaha obecně ji výkladem rozšiřovat nad rámec daný platným zněním ustanovení § 5 OSŘ není správná. Jde totiž nejenom proti doslovnému znění zákona, ale i proti „duchu zákona“, proti nastoupenému trendu směrem k posílení projednací zásady ve sporném procesu, tzn. posílení odpovědnosti sporných stran a odstranění pečovatelské role soudu.“ WINTEROVÁ, Alena. Koho a o čem v procesu poučovat? (Ještě k § 5 OSŘ) *Právní praxe*, 1995, č. 1, s. 43

¹²⁶ V soudní praxi se k této otázce objevovaly dva různé názory. První byl takový, účastníku takové poučení s poukazem na ustanovení § 5 OSŘ poskytnout nelze, neboť poučení o procesním právu zde předpokládá především vysvětlení příslušných norem hmotného práva. Druhý názor byl takový, že tam, kde poučovací povinnost podle ustanovení § 5 OSŘ souvisí s ustanovením hmotného práva, které má důsledky i v oblasti procesní, je třeba účastníky i v takovém případě poučit. BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. Co se změnilo na poučovací povinnosti soudu v občanském soudním řízení? *Právní praxe*, 1994, č. 9, s. 542.

¹²⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 28 Cdo 2290/2003: I. Otázka, kdo má být ve sporném řízení žalován, tj. kdo má tzv. pasivní věcnou legitimaci ve sporu, není otázkou procesněprávní, nýbrž otázkou práva hmotného, o níž nepřísluší soudu žalobce poučovat ve smyslu § 5 o. s. ř. Obdobně rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 12. 2009, sp. zn. 23 Cdo 3848/2007: Soudy poskytují účastníkům poučení pouze o jejich procesních právech a povinnostech. Poučovat účastníky o hmotném právu, tedy též o tom, jakých hmotněprávních úkonů je třeba, aby byla jejich žaloba či jejich procesní obrana úspěšná, soud není povinen, a není ani oprávněn; takovým poučením by porušil zásadu rovnosti účastníků řízení.

postupem soudu jednoznačně souhlasím, jelikož soud by v případě poučení o možnosti podat návrh na záměnu účastníka, poučoval již o právu hmotném, které však bylo novelou OSŘ provedenou zákonem č. 519/1991 Sb. zrušeno, neboť v případě hmotněprávního poučení soudem je porušována zásada rovnosti účastníků řízení.

Avšak zcela jiný postoj zastává Ústavní soud ČR v případě restitučních sporů ohledně poučení obecných soudů právě v otázce pasivní věcné legitimity. V případech restitučních sporů přiznává Ústavní soud ČR poučovací povinnosti vyšší význam: „Poučovací povinnost podle § 5 občanského soudního řádu vystupuje do popředí zejména v případech, kdy se demokratická společnost snaží alespoň částečně zmírnit následky majetkových a jiných křivd, vzniklých porušováním obecně uznávaných lidských práv a svobod. Proto je nezbytné, aby soudy věnovaly jejímu splnění náležitou péči, aniž by porušily nestrannost soudu vůči účastníkům.“¹²⁸ Přesné označení žalovaného je v restitučních sporech velmi obtížné. Jak uvádí Lubomír Janoušek, pro restituční spory bylo typické, že označení žalovaného se v průběhu řízení měnilo s tím, jak žalobce postupně zjišťoval teprve v průběhu soudního řízení, která z bývalých organizací státu nárokovaný majetek vlastně převzala a na kterém subjektu je možné majetek požadovat.¹²⁹

Ústavní soud ČR řešil případ, kdy místo správného označení žalovaného jako „města“, žalobce nesprávně uvedl označení „městský úřad“ a obecné soudy v tomto případě aniž by žalobce poučily o správném označení žalovaného, řízení pro neodstranitelný nedostatek podmínky řízení, spočívající v nedostatku způsobilosti být účastníkem řízení, zastavily s poukazem na to, že soud nemůže poučovat účastníka, koho má vlastně žalovat, protože tato otázka již souvisí s hmotným právem. Avšak Ústavní soud ČR v této souvislosti vyslovil, že se jednalo spíše o omyl žalobcův, který je omluvitelný, a obecné soudy v tomto případě měly žalobce postupem dle § 5 a § 43 odst. 1 OSŘ poučit a vyzvat k opravě žaloby ohledně správného označení žalovaného. Ústavní soud zde argumentoval mimořádnou povahou restitučních sporů, které takový postup soudu odůvodňují.¹³⁰ Obdobně uvádí stanovisko

¹²⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 11. 2000, sp. zn. II. ÚS 100/2000

¹²⁹ JANOUŠEK, Lubomír. Poučovací povinnost obecných soudů dle o. s. ř. v judikatuře Ústavního soudu. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 54 – 55

¹³⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 29. 6. 1995, sp. zn. III. ÚS 74/94: 1. Způsobilost být účastníkem řízení je procesní podmínkou, kterou soud zkoumá z úřední povinnosti a jejíž nedostatek vede k zastavení řízení. Zkoumat ji musí toliko s dáním možnosti žalobci věc napravit (jistěže ne poukazem na toho, kdo má být jako žalovaný uveden). Takové poučení soudem tam, kde je možno věc posoudit spíše jako omyl žalobce, když má na mysli jeden a týž subjekt (namísto právnické osoby uvede její nižší organizační složku), je plně na místě. 2. V restitučních je na místě přistupovat k věci tak, aby nedocházelo k nevstřícnému, formalistickému postupu soudu, který hrozí případnou další křivdou. Restituční nároky jsou nároky mimořádnými, a to do té míry, že to odůvodňuje i mimořádný postup soudů, co se poučení účastníků (v této oblasti i jejich právních zástupců) týče). Nerespektováním uvedeného hrozí porušení § 43 odst. 1 o. s. ř. a následně i ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny

Nejvyššího soudu ČR, že bude-li to v případě konkrétních žalob třeba, soud postupem podle ustanovení § 5 a § 43 odst. 1 o. s. ř., poučí a vyzve žalobce k opravě (popřípadě k doplnění) žaloby z hlediska pasivně legitimovaného subjektu ve smyslu uvedené úpravy obsažené v ustanovení § 18a zákona č. 229/1991 Sb. (ve znění zákona č. 183/1993 Sb.).¹³¹

Avšak v jiných než restitučních sporech Ústavní soud ČR takové poučení nepřipustil.¹³² Domnívám se, že odlišný přístup ohledně poučovací povinnosti soudů v restitučních věcech ohledně otázky pasivní věcné legitimace účastníka řízení, je na místě. Správné označení žalovaného, jak vyplývá z výše uvedeného, je velice obtížné, a proto souhlasím s argumentací Ústavního soudu ČR, že v případech restitučních sporů je třeba věnovat poučovací povinnosti náležitou pozornost a žalobce postupem dle § 5 a § 43 odst. 1 OSŘ poučit a vyzvat k opravě (doplnění) žaloby z hlediska pasivně legitimovaného účastníka řízení.

Pokud se týká výkladu obecné poučovací povinnosti zakotvené v ustanovení § 5 OSŘ Ústavní soud ČR uvádí: „Ustanovení § 5 OSŘ je nutno vyložit tak, že soud je povinen účastníky poučit, jaká práva jim přiznávají a jaké povinnosti ukládají procesněprávní předpisy, jak je nutno procesní úkony provést, popřípadě jak je třeba odstranit vady procesních úkonů již učiněných, aby vyvolaly zamýšlené procesní účinky. Cílem poučovací povinnosti je informace účastníka o tom, jaká má v procesu práva a povinnosti, aby jím provedené procesní úkony mohly vyvolat zamýšlené účinky a aby mohl splnit své procesní povinnosti. Do poučovací povinnosti tedy nepatří návod, co by účastník měl nebo mohl v daném případě dělat, aby dosáhl žádaného účinku, ale jen pomoc k tomu, aby mohl zákonem stanoveným způsobem dát najevo, co hodlá v řízení učinit.“¹³³

Ohledně poučovací povinnosti Ústavní soud ČR dále uvádí, že poučovací povinnost soudu má své podmínky a hranice, kterými jsou především zásada nestrannosti soudu a zásada rovného postavení účastníků, přičemž jejich překročení by v konečném důsledku mohlo znamenat porušení práva na spravedlivý proces, a proto jsou obecné soudy povinny

---

základních práv a svobod a čl. 90 Ústavy ČR. Obdobně uvádí nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 6. 1995, sp. zn. IV. ÚS 6/95: Neznalosti či pochybení navrhovatelů by nemělo být využíváno proti cílům restitucí. Snaha státu o alespoň částečnou kompenzaci křivd by se proto měla odrazit i v přístupu soudů k chybám v označení účastníků řízení. Z těchto hledisek proto nepovažuje Ústavní soud označení povinné osoby "městský úřad" namísto "město" za nedostatek neodstranitelný.

¹³¹ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 7. 1993, sp. zn. Cpjn 50/93

¹³² Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 1. 1996, sp. zn. I. ÚS 56/95: Poučovací povinnost soudu je upravena v ustanovení § 5 o. s. ř. a omezuje se na procesní práva a povinnosti účastníků poučení o tom, že má či může být žalován ještě další odpůrce, však z mezí procesních pravidel sporu zřetelně vybočuje, oslabuje úlohu soudu jako nestranného orgánu a zakládá tak nerovnost mezi účastníky občanského soudního řízení. Nelze tedy srovnávat souzený případ s jinými rozhodnutími Ústavního soudu ohledně poučovací povinnosti obecných soudů, která se vesměs týkala poučení žalobce ve věci změny označení žalovaného subjektu.

¹³³ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 6. 1997, sp. zn. I. ÚS 63/96. Obdobně Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 2004, sp. zn. 26 Cdo 758/2003

tyto hranice náležitě respektovat.¹³⁴ Z výše uvedeného tedy vyplývá, že soud je v případě plnění poučovací povinnosti postaven před nelehký úkol, neboť v rámci poskytnutého poučení je povinen dodržovat všechna procesní pravidla, aby svým postupem neporušil významnou zásadu nestrannosti soudu spolu se zásadou rovnosti účastníků řízení, protože by se v takovém případě mohl dopustit porušení práva na spravedlivý proces.

3.3.2 Zvláštní poučovací povinnost soudu

V úvodu této podkapitoly jsem se zmiňovala o teoretickém dělení poučovací povinnosti soudu na obecnou a zvláštní. Proto se v této části věnuji již jen zvláštní poučovací povinnosti soudu. Zvláštní poučovací povinnost soudu je však velmi rozsáhlá, proto se s ohledem na zásadu rovnosti zaměřuji jen na ta ustanovení o zvláštní poučovací povinnosti soudu, která dle mého názoru se zásadou rovnosti nejvíce souvisejí, a to s ohledem na její možné porušení. Svoji pozornost věnuji zvláštní poučovací povinnosti soudu při jednání zakotvené v ustanovení § 118a OSŘ.

Zvláštní poučovací povinnost soudu byla do OSŘ zavedena zákonem č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován OSŘ. Tímto zákonem došlo k zpřesnění poučovací povinnosti soudu, ke zvýšení jejího významu, a byla zakotvena podrobná a konkrétní ustanovení o tom, jak má v jednotlivém případě poučovací povinnost soudu vypadat. Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován OSŘ, hodnotí úpravu poučovací povinnosti po novele provedené zákonem č. 519/1991 Sb. tak, že poučovací povinnost byla v § 5 pojata všeobecně a současně obecně, neodrážela potřebu poskytnout poučení účastníkům v konkrétní procesní situaci a nebrala v úvahu, že účastníci, kteří jsou v řízení zastoupeni advokátem, zpravidla pomoc soudu s uplatněním procesních práv a se splněním procesních povinností v běžných situacích nepotřebují. Tyto a i některé další nedostatky dosavadní úpravy mají za následek mimo jiné i neustálenost výkladu § 5 OSŘ v rozhodovací praxi soudů. Obsahové znění § 5 se

---

¹³⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 9. 1996, sp. zn. III. ÚS 104/96: Podmínky a hranice poučovací povinnosti obecných soudů jsou ústavně dány (vymezeny) především příkázanou nestranností obecných soudů (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) a dále zásadou rovnosti účastníků v řízení (čl. 96 odst. 1 úst. zák. č. 1/1993 Sb., čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod), a to bez ohledu na to, o jaké řízení jde, či jaká věc má být projednána; z těchto ústavních kautel nesmí procesní poučení obecných soudů vykročit. Jestliže tedy ustanovení § 239 odst. 2 o. s. ř., v platném znění, příkazuje obecným soudům poskytnout účastníkům řízení poučení o jejich procesních právech, znamená to - pod ústavními aspekty - že může jít jen o poučení takové, které se nikterak nedotýká vzájemného procesního postavení účastníků (zvýhodnění jednoho vůči druhému) a které - jak se rozumí samo sebou - nesmí v sobě obsahovat ani náznak toho, jaké je stanovisko soudu k projednávané věci, příp. jak soud zamýšlí věc rozhodnout; takto ústavně restriktivně chápáná poučovací povinnost obecných soudů ve svých důsledcích znamená, že obecným soudem poskytnuté poučení nikterak nesmí zmenšit vlastní odpovědnost účastníka řízení za jeho procesní postup v řízení, včetně odpovědnosti za to, zda v řízení před obecným soudem vystupuje sám nebo za pomoci zástupce, včetně vlastní odpovědnosti za jeho volbu.

sice touto novelizací nezměnilo,¹³⁵ avšak ukazovalo se potřebné, aby vedle tohoto ustanovení byla poučovací povinnost soudů upravena vyčerpávajícím způsobem v souvislosti s jednotlivými procesními instituty. Poučení, kterého se má účastníkům ze strany soudů dostat, má být konkrétní a podrobné a má se jim dostat v takovém stadiu řízení, kdy je to pro vedení řízení potřebné, a za takové situace, kdy bez konkrétního a podrobného poučení by mohli pro nedostatek potřebných znalostí procesních pravidel utrpět újmu na svých právech.¹³⁶

Souhlasím s tím, co bylo uvedeno ve výše zmiňované důvodové zprávě k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován OSŘ, tedy že poučovací povinnost upravená v § 5 OSŘ, je vymezena obecně a nevyplývá z ní konkrétní postup soudu, jak má v jednotlivém případě postupovat. Nevyplývá z ní, o jakých procesních právech a povinnostech má účastníky poučit, a kdy má k takovému poučení přistoupit. Právě proto byla u jednotlivých procesních institutů zavedena podrobná zvláštní poučovací povinnost, kdy je soudu uloženo, jak, o čem a kdy má účastníky v konkrétní procesní situaci poučit, s čímž naprosto souhlasím. Aby poučovací povinnost soudu splnila svůj účel vyjádřený i v důvodové zprávě k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován OSŘ, musí být účastníkům poskytnuta v okamžiku, kdy vznikne taková procesní situace, která poučení vyžaduje, a nikoliv například na počátku řízení, kdy soud účastníkům sdělí všechna procesní práva a povinnosti, která v řízení mají.¹³⁷ Takový postup soudu považuji za zjevně neúčelný, pokud se nevztahuje ke konkrétní procesní situaci, neboť lze předpokládat, že pokud soud vyjmenuje účastníkům všechna procesní práva a povinnosti najednou, účastník si v konkrétní procesní situaci neuvědomí, že ono poučení, které se mu dříve dostalo, právě na tuto procesní situaci dopadá, a takto poskytnuté poučení se mine svým účelem a účastník tak bude na svých procesních právech zkrácen. Tomuto nežádoucímu následku se právní úprava snaží zabránit tím, že zákon přesně ukládá soudu, kdy a o čem má účastníky poučit, aby postupovali v souladu s procesními předpisy a neutrpěli tak újmu pro nedostatek svých znalostí o procesních pravidlech.

Novela OSŘ, provedená zákonem č. 30/2000 Sb., rozlišuje mezi povinnostmi soudu poskytnout poučení při jednání (§ 118a) a mezi poučovací povinností soudu při jiném jeho úkonu. Poučovací povinnost soudu při jednání směřuje jak vůči účastníkům, kteří mají zástupce (včetně zastoupení advokátem nebo notářem), tak i vůči účastníkům, kteří před soudem jednají sami. Některá poučení však soud bude povinen poskytnout jen účastníkům,

---

¹³⁵ Současné platné a účinné ustanovení § 5 OSŘ tedy zní: Soudy poskytují účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech.

¹³⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován OSŘ

¹³⁷ Obdobně HORÁK, Pavel, HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, č. 10, s. 492

kteří nejsou zastoupeni advokátem nebo notářem (ustanovení § 118a odst. 4 OSŘ). Mimo jednání je soud povinen poskytnout účastníkům (včetně těch, kteří jsou zastoupeni advokátem nebo notářem) poučení v případech, které jsou výslovně stanoveny (např. § 15a odst.1, § 30 odst. 1, 43 odst. 1 OSŘ).¹³⁸

Na provedenou novelu ohledně poučovací povinnosti soudu byly po její účinnosti vyslovovány zajímavé názory. Např. Jaromír Jirsa uvádí, že od účinnosti zákona č. 519/1991 Sb. do účinnosti velké novely občanského soudního řádu, provedené zákonem č. 30/2000 Sb., byl soud povinen poučit účastníka čistě o jeho procesních právech a povinnostech, ale právě velká novela OSŘ tuto výlučně procesní poučovací povinnost zčásti prolomila.¹³⁹ A právě nejvíce diskutovaným ustanovením, v němž někteří autoři spatřují možné hmotněprávní poučení soudem, jež by mohlo znamenat rozpor se zásadou rovnosti, je ustanovení § 118a OSŘ ohledně poučovací povinnosti soudu při jednání.

V ustanovení § 118a OSŘ je zakotvena významná povinnost soudu poskytnout účastníkům při jednání poučení ohledně jejich povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní. Povinnost tvrzení a povinnost důkazní jsou významné procesní povinnosti, které jsou ve vzájemné souvislosti s břemenem tvrzení a břemenem důkazním, jejichž neunesení má za následek neúspěch ve sporu.¹⁴⁰

Považuji za vhodné některé názory na poučovací povinnost soudu zakotvenou v ustanovení § 118a OSŘ výslovně uvést. Například Pavel Horák a Miroslav Hromada uvádějí: „Poučovací povinnost upravená v § 118a OSŘ překračuje pravidlo uvedené v § 5 OSŘ, dle kterého lze poučovat pouze o procesních právech a povinnostech, neboť soud sice poučuje o procesní povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní, avšak musí zároveň předestřít účastníkům všechny znaky skutkové podstaty, podle které se věc posuzuje nebo podle názoru soudu může posoudit.“ Autoři jsou dále toho názoru: „že je taková koncepce poučení správná a že klade zvýšené nároky na úvahu soudce o tom, kde leží hranice, za kterou by již bezdůvodně zvýhodňoval poučovanou stranu na úkor strany druhé. Soudce zejména při

---

¹³⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován OSŘ

¹³⁹ JIRSA, Jaromír. Poučovací povinnost soudu po novele a zásady civilního procesu. *Právo a podnikání*, 2005, č. 5, s. 19. Obdobně uvádí Karel Svoboda, že novela občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. nově zakotvila nejen povinnost soudu poučovat strany o jejich procesních právech, ale i povinnost poskytovat jim poučení ve své podstatě hmotněprávní. SVOBODA, Karel. Hmotněprávní poučovací povinnost soudu – mýtus nebo realita? *Právní fórum*, 2007, č. 2, s. 46.

¹⁴⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 212/06: Smyslem ustanovení § 118a OSŘ je, aby účastníkovi nebyla zamítnuta žaloba proto, že neunesl břemeno tvrzení, aniž byl poučen, že takové břemeno má a že účastníkovi nelze zamítnout žalobu, protože neunesl důkazní břemeno, aniž by byl poučen, že takové břemeno má. Zákon předpokládá, že poučení bude protokolováno. Protokolace nesmí vzbuzovat pochybnosti, že se účastníkovi takového poučení dostalo, a přesto zůstal stran svých tvrzení nebo stran svých důkazních návrhů nečinný.

poučování podle § 118a OSŘ musí nyní cítit tenkou mez, o čem konkrétně ještě lze účastníka poučit a o čem již nikoliv. A nejde jen o nepřípustnost poučení o hmotném právu. Výkonem poučovací povinnosti nesmí být narušen princip rovnosti účastníků. Poučování by nemělo přerůst v uplatňování zásady vyšetřovací a hledání materiální pravdy.¹⁴¹ Podle Karla Svobody jsou v ustanovení § 118a občanského soudního řádu obsažena základní pravidla poučovací povinnosti směřující ke hmotnému právu. „Je pravdou, že ze zmíněného ustanovení § 118a o.s.ř. výslovně nevyplývá, že soud má stranám poučení o hmotném právu poskytnout. Nutnost poskytnutí hmotněprávního poučení ale vyplývá z logiky věci. Těžko může soud po účastníku chtít, aby něco tvrdil nebo prokázal, aniž by mu vysvětlil proč. Osvětlení tohoto „proč“ se bez hmotného práva neobejde.“¹⁴² K uvedenému se vyjadřuji dále v souvislosti s rozбором jednotlivých odstavců ustanovení § 118a OSŘ.

Ustanovení § 118a odst. 1 OSŘ zajišťuje, aby účastník v plném rozsahu splnil svoji povinnost tvrzení, aby tedy vylíčil všechny rozhodné skutečnosti nebo ty, které uvedl neúplně, této neúplnosti zbavil. Již v rámci přípravy jednání je soud povinen dbát o to, aby vylíčení právně významných skutečností bylo úplné, což usnadní stěžejní část řízení, a to fázi dokazování. Může se ovšem stát, že v průběhu jednání vyjde najevo další právně významná skutková okolnost, která dosud nebyla uvedena, a je nezbytné, aby si soud zajistil vyjádření účastníků k této okolnosti. Je významné, aby soud jednak účastníkům zpřístupnil svůj pracovní závěr o neúplnosti skutkových tvrzení, dále vysvětlil, v čem tato neúplnost spočívá, a umožnil účastníkovi sdělit vlastní skutkovou verzi.¹⁴³ Dále je soud povinen účastníka poučit o následcích, pokud by se na tuto výzvu soudu nevyjádřil, tedy o následku neunesení břemene tvrzení. Soud účastníkovi sdělí, že pokud zůstane nečinný, bude vycházet z dosavadních tvrzení ve sporu uvedených (včetně těch, které uvedl druhý účastník), což pro něj může znamenat neúspěch ve sporu.

Obsah poučení soudu bude záviset na okolnostech konkrétního případu. Soud v takovém případě účastníku sdělí, o jakých rozhodných skutečnostech by měl svá tvrzení uvést či doplnit. V žádném případě však soud není oprávněn účastníku naznačit nebo přímo sdělit, jaké konkrétní tvrzení má o rozhodující skutečnosti uvést.¹⁴⁴ V takovém postupu soudu by byla dle mého názoru jasně porušena zásada nestrannosti soudu a zásada rovnosti účastníků

¹⁴¹ HORÁK, Pavel, HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, č. 10, s. 492

¹⁴² SVOBODA, Karel. Hmotněprávní poučovací povinnost soudu – mýtus nebo realita? *Právní fórum*, 2007, č. 2, s. 46

¹⁴³ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, KRČMÁŘ, Zdeněk a kolektiv. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 548

¹⁴⁴ DRÁPAL, Ljubomír. Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, 2002, č. 5 – mimořádná příloha, s. 19.

řízení, neboť soud by takto „naváděl“ účastníka řízení k tomu, jaká konkrétní tvrzení má uvést, aby unesl břemeno tvrzení ohledně objasnění požadované skutečnosti, což samozřejmě úkolem soudu není a ani být nemůže.

V ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ se nejzřetelněji projevuje zásada předvídatelnosti soudního rozhodnutí, která spočívá v tom, že účastníci nesmí být zaskočeni jiným právním posouzením věci soudem, než jaké oni sami mají, a následným vydáním rozhodnutí, které neočekávali, bez toho, aniž by je soud poučil a vyzval k doplnění rozhodujících skutečností ohledně tohoto jiného právního posouzení věci soudem.

V důvodové zprávě k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován OSŘ, se uvádí, že účastníci v § 118a OSŘ nebudou přímo poučováni o právu hmotném, což platí i pro poučovací povinnost podle § 118a odst. 2 OSŘ, při níž možnost jiného posouzení věci po právní stránce než podle účastníkova právního názoru je jen důvodem (pohnutkou či motivem), pro který je soud povinen účastníka poučit o povinnosti doplnit vyličení rozhodných skutečností, který však soud účastníku nesděluje.¹⁴⁵

Odlišný názor na ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ má však Jaromír Jirsa, který uvádí, že toto ustanovení v sobě skrývá čistě hmotně právní poučovací povinnost.¹⁴⁶ Já osobně se s tímto názorem neztotožňuji a přikláním se k názoru, který ve svém článku uvedl Ljubomír Drápal: „Dospěje-li předseda senátu (samosoudce) k závěru, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkova právního názoru, nesmí takový svůj závěr účastníkům sdělit; poučení o hmotném právu je v občanském soudním řízení nepřípustné (srov. též § 5 OSŘ). Závěr o možném jiném právním posouzení věci než podle účastníkova právního názoru je z hlediska § 118a odst. 2 OSŘ pro předsedu senátu (samosoudce) jen podnětem k porovnání, zda a v čem se liší okruh rozhodujících skutečností podle uvažovaného právního názoru soudu od rozhodujících skutečností vyplývajících z účastníkova právního názoru. Vyplývá-li z tohoto porovnání, že tu jsou jiné (další) rozhodující skutečnosti, které účastník – protože vycházel z jiného právního názoru na věc – dosud netvrdil, poskytne předseda senátu (samosoudce) poučení o tom, o jakých rozhodujících skutečnostech by měl uvést svá další tvrzení, aniž by účastníkovi sdělil, z jakého právního názoru pro závěr o potřebě poskytnout poučení vycházel. Právní názor předsedy senátu (samosoudce) tu není sám o sobě předmětem poučovací povinnosti, ale pouze „pohnutkou“ k tomu, aby účastníku bylo poskytnuto jako

---

¹⁴⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován OSŘ

¹⁴⁶ Dále také uvádí, že v aplikaci § 118a odst. 2 OSŘ necítí žádný rozpor mezi smyslem civilního procesu a jeho zásadami. Zde je dle jeho názoru namístě průlom do procesně právní poučovací povinnosti soudu a trvá na tom, že při poučení podle ustanovení § 118a odst. 2, 3 o.s.ř. se soudce nemůže vyhnout poučení i o hmotném právu. JIRSA, Jaromír. Poučovací povinnost soudu po novele a zásady civilního procesu. *Právo a podnikání*, 2005, č. 5, s. 23.

poučení „promítnutí“ tohoto právního názoru do povinnosti tvrzení; povinnost tvrzení je poučením o procesní povinnosti účastníka řízení.¹⁴⁷

Domnívám se, že soud se poučení o hmotném právu v § 118a odst. 2 OSŘ vyhne, nesmí a nemusí sdělovat svůj jiný právní názor na věc, jen účastníku sdělí, že je zde možnost jiného právního posouzení věci, přitom mu přímo nesděljuje, o jaké právní posouzení jde, a poté postupuje podle odstavce 1, tedy uvede právně významnou skutečnost, na jejímž základě by k této jiné právní kvalifikaci došlo, a vyzve účastníka, aby se k této právně významné skutečnosti vyjádřil a vylíčil svoji verzi skutku. Součástí poučení o možnosti jiné právní kvalifikace bude i poučení o následcích nevyhovění této výzvě, která spočívá v neunesení břemene tvrzení a v následném neúspěchu ve sporu.

V této souvislosti dále souhlasím s Janou Křiváčkovou, že při takovém poučení soudu by však mohlo docházet k určitému porušení zásady rovnosti, protože toto poučení směřuje jen k osobě žalobce a soud mu tak v podstatě „napoví“ jednak, že jeho dosavadní postup nevede pro něj k úspěšnému výsledku a dále jak má postupovat, aby tomu tak nebylo. Proti tomuto závěru však Jana Křiváčková uvádí, že v důsledku uvedeného poučení bude také druhá strana sporu informována o tom, jakým směrem se má ubírat její obrana, a nad možným narušením zásady rovnosti zde tedy převáží zájem na spravedlivém vyřešení věci a nekomplikování průběhu soudního řízení.¹⁴⁸

Domnívám se, že tento závěr je možné vztáhnout i na ustanovení § 118a odst. 1 a 3 OSŘ. Soudu je ukládána povinnost náležitě zjistit skutkový stav věci, na jehož základě věc dle ustanovení § 153 odst. 1 OSŘ rozhodne. Dle ustanovení § 6 OSŘ postupuje soud v součinnosti se všemi účastníky, aby ochrana práv byla rychlá a účinná a aby skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, byly spolehlivě zjištěny. Proto se domnívám, že v ustanovení § 118a odst. 1 až 3 OSŘ ohledně poučovací povinnosti soudu se projevuje jen postup soudu, který vede ke zjištění skutkového stavu, který je důležitý pro rozhodnutí věci, přičemž při zjišťování skutkového stavu věci se zde uplatňuje zásada projednací, a proto v takovém poučení neshledávám rozpor se zásadou rovnosti účastníků řízení.

V ustanovení § 118a odst. 3 OSŘ je stanovena povinnost soudu poučit účastníka o povinnosti důkazní. I povinnost důkazní je účastník povinen splnit již v rámci přípravy jednání, avšak i v průběhu jednání může předseda senátu zjistit, že účastník tuto svoji

---

¹⁴⁷ DRÁPAL, Ljubomír. Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, 2002, č. 5 – mimořádná příloha, s. 19

¹⁴⁸ KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Překvapivá rozhodnutí jako forma porušení práva na spravedlivý proces. In HAMULÁK, Ondrej (ed.). Aktuální otázky normotvorby – právo na spravedlivý proces. *Sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2008*. Olomouc: Iuridicum Olomucense, 2008. s. 76

povinnost splnil neúplně. Poučení o povinnosti důkazní spočívá v tom, že předseda senátu účastníku sdělí, o jakých svých sporných tvrzeních dosud nenavrhl potřebné důkazy. Zákon výslovně uvádí, že se musí jednat o tvrzení mezi účastníky sporná. Spornými tvrzeními je třeba rozumět taková tvrzení, která druhý účastník zpochybňuje a napadá a která je třeba, na rozdíl od shodných tvrzeních účastníků, které soud může vzít za svá skutková zjištění (§ 120 odst. 4 OSŘ), prokazovat.¹⁴⁹ Dále je předseda senátu povinen účastníka vyzvat, aby k prokázání těchto svých sporných tvrzeních navrhl bez zbytečného odkladu důkazy, jimiž má být tato spornost prokázána. A nakonec předseda senátu účastníka poučí, jaké by byly následky nesplnění této výzvy, tedy že by účastník v takovém případě neunesl své důkazní břemeno a nemohl by být ve sporu úspěšný.

Ani v tomto ustanovení já osobně neshledávám možné hmotněprávní poučení účastníka soudem. Jiný názor má opět Jaromír Jirsa, který uvádí, že o hmotně právní poučení jednoznačně jde: „Nedovedu si představit takové poučení bez toho, aniž by soudce vyložil účastníkovi, jakým způsobem má sladit svoji procesní aktivitu s příslušným ustanovením hmotného práva, a tedy opět jej hmotně právně poučit.“ Problém v souvislosti s aplikací ustanovení § 118a odst. 3 OSŘ není podle Jirsy v tom, že soudce musí v určité fázi řízení poučit účastníka o hmotném právu, ale v tom, že zákon na tomto místě předpokládá, že se tak bude dít pouze ve vztahu k jedné sporné straně, a to ještě k té straně, která se v dané situaci velice pravděpodobně ocitla díky své nezodpovědnosti. Poučovací povinnost podle § 118a odst. 3 považuje Jirsa za nejspornější, jelikož v tomto ustanovení cítí velký rozpor s kontradiktorním charakterem sporného civilního řízení, se zásadou rovnosti stran.¹⁵⁰

Soud v této souvislosti podle mého názoru účastníka pouze upozorní, jaké sporné tvrzení ještě nebylo prokázáno a vyzve ho, aby k prokázání tohoto tvrzení navrhl důkazy. Nesděluje mu, jaký konkrétní důkaz by měl účastník navrhnout k prokázání svého sporného tvrzení. Takový postup soudu by byl v rozporu se zásadou nestrannosti soudu a se zásadou rovnosti, jelikož by soud takovým postupem účastníkovi v řízení pomáhal k tomu, aby byl ve sporu úspěšný na úkor druhého účastníka. Ani v tomto ustanovení neshledávám možný rozpor

---

¹⁴⁹ Výklad slova „sporný“ v § 118a odst. 3 OSŘ je však dle názoru Lenky Mikulcové přinejmenším diskutabilní. Domnívá se, že pod „sporná“ tvrzení ve smyslu § 118a odst. 3 OSŘ je možno podřadit nejen tvrzení, která jiný účastník řízení výslovně zpochybňuje, nýbrž i taková tvrzení, k nimž se ostatní účastníci řízení jednoduše nevyjádří, aniž by tím ovšem nastal některý z případů zákonné fikce „nesporného“ tvrzení (např. § 114b odst. 5, § 153b odst. 1 OSŘ). MIKULCOVÁ, Lenka. Povinnost tvrzení a důkazní povinnost po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, 2003, č. 9, s. 471. S tímto názorem si dovolím nesouhlasit, neboť se domnívám, že sporným tvrzením je myšleno právě jen tvrzení, kterému se druhý účastník nějak bránil, napadl ho či zpochybnil.

¹⁵⁰ JIRSA, Jaromír. Poučovací povinnost soudu po novele a zásady civilního procesu. *Právo a podnikání*, 2005, č. 5, s. 23.

se zásadou rovnosti, když soud bude takto poučovat zpravidla jen jednoho účastníka (jednu stranu) řízení, a to s ohledem na již výše uvedené, tedy, že nad možným porušením zásady rovnosti převáží zájem na spravedlivém vyřešení věci a nekomplikování průběhu soudního řízení. Dle ustanovení § 6 OSŘ postupuje soud v součinnosti se všemi účastníky, aby ochrana práv byla rychlá a účinná a aby skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, byly spolehlivě zjištěny, proto se domnívám, že se v tomto ustanovení projevuje jen postup soudu, který vede ke zjištění skutkového stavu, který je důležitý pro rozhodnutí věci dle ustanovení § 153 odst. 1 OSŘ, přičemž při zjišťování skutkového stavu věci se zde uplatňuje zásada projednací, a proto v takovém poučení neshledávám rozpor se zásadou rovnosti účastníků řízení.

Avšak na druhou stranu se domnívám, že poučení dle ustanovení § 118a odst. 1 až 3 nebude pro soudce v konkrétní procesní situaci nijak jednoduché a budou muset pečlivě uvážit, jak toto poučení konkrétně poskytnout, aby již nezacházeli do hmotněprávní oblasti. Proto souhlasím s již výše uváděným názorem autorů Pavla Horáka a Miroslava Hromady, že ustanovení § 118a OSŘ klade zvýšené nároky na úvahu soudce o tom, kde leží hranice, za kterou by již bezdůvodně zvýhodňoval poučovanou stranu na úkor strany druhé. Soudce musí nyní cítit tenkou mez, o čem konkrétně ještě lze účastníka poučit o čem již nikoliv, přičemž je nepřijatelné, aby soud poučoval o právu hmotném a aby porušoval zásadu rovnosti účastníků řízení.¹⁵¹ Soudce je v konkrétní procesní situaci tedy povinen pečlivě uvážit, jak konkrétní poučení účastníkovi řízení vhodně poskytnout, aby případně neporušil svou zákonnou povinnost poučovat účastníky jen o právech a povinnostech procesních, nikoli hmotných, a aby svým poučením nezvýhodňoval jednoho účastníka před druhým, jelikož takovým způsobem by byla zásada rovnosti účastníků řízení porušena. Proto bych navrhovala určité zpřesnění tohoto zákonného ustanovení, aby výše uvedené pochybnosti ohledně hmotněprávního poučení soudem, jež by znamenalo porušení zásady rovnosti účastníků řízení, byly odstraněny.

Nakonec poslední - čtvrtý odstavce ustanovení § 118a OSŘ, který se týká zvláštní poučovací povinnosti soudu při jednání, stanoví, že předseda senátu poskytuje účastníkům při jednání poučení též o jiných jejich procesních právech a povinnostech, než o povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní dle ustanovení § 118a odst. 1 až 3 OSŘ. Takové poučení však neposkytuje účastníku, který je zastoupen advokátem nebo notářem v rozsahu jeho oprávnění stanoveného zvláštními předpisy.

---

¹⁵¹ HORÁK, Pavel, HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, č. 10, s. 492

V úvodu této podkapitoly jsem zmiňovala, že další otázka, která v souvislosti s poučovací povinností soudu s ohledem na zásadu rovnosti účastníků řízení vyvstává, se týká toho, zda je soud v té které procesní situaci povinen poučovat jen účastníky nezastoupené advokátem či notářem, či všechny účastníky bez ohledu na to, kým jsou zastupováni. V průběhu vývoje právní úpravy civilního procesu prodělala tato problematika změny, kdy zprvu byl soud povinen poskytovat poučení jen účastníkům práva neznalým a advokátem nezastoupeným až nakonec bylo zcela nerozhodné, zda účastník nebo jeho zákonný zástupce či zmocněnec jsou osoby znalé práva, neboť soud byl povinen plnit poučovací povinnost vůči všem účastníkům řízení bez ohledu na to, kým jsou zastupováni.

Novela OSŘ provedená zákonem č. 30/2000 Sb., přinesla v tomto ohledu změnu, když rozlišila mezi poučovací povinností při jednání dle ustanovení § 118a odst. 1 až 3 OSŘ, která směřuje jak vůči účastníkům řízení, kteří jsou zastoupeni zástupcem (včetně advokáta a notáře), tak i vůči účastníkům řízení, kteří jednájí v řízení sami, a mezi poučovací povinností při jednání dle ustanovení § 118a odst. 4 OSŘ, která směřuje jen vůči účastníkům řízení, kteří nejsou zastoupeni advokátem (notářem). Jedná se o jediný případ, kdy OSŘ odlišuje poučení účastníka právně nezastoupeného od poučení účastníka zastoupeného advokátem (notářem).¹⁵² Mimo jednání je soud však povinen poskytnout účastníkům (včetně těch, kteří jsou zastoupeni advokátem nebo notářem) poučení v případech, které jsou výslovně stanoveny (např. ustanovení § 15a odst. 1, § 30 odst. 1, § 43 odst. 1 OSŘ).

Již výše zmiňovaná důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován OSŘ, hodnotila úpravu poučovací povinnosti soudu po novele provedené zákonem č. 519/1991 Sb., tak že tato úprava nebrala v úvahu, že účastníci, kteří jsou v řízení zastoupeni advokátem, zpravidla pomoc soudu s uplatněním procesních práv a se splněním procesních povinností v běžných situacích nepotřebují a zastoupení advokátem (notářem) zaručuje, že se účastníkům dostane správné a úplné právní pomoci (právní služby) od jejich zástupců a že budou moci svá procesní práva a povinnosti řádně a včas vykonat (splnit).¹⁵³

I když se na první pohled může zdát, že je tímto způsobem účastník řízení, který není zastoupen advokátem (notářem), „zvýhodňován“ oproti účastníkovi řízení zastoupenému advokátem (notářem), jelikož je soud povinen jej poučit i o jiných procesních právech a povinnostech, než jsou uvedeny v § 118 odst. 1, 2 a 3 OSŘ, rozhodně tomu tak není, a zásada rovnosti účastníků řízení není v žádném případě nijak porušována. Lze totiž předpokládat, že

---

¹⁵² WINTEROVÁ, Alena a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 2. aktualizované vydání. Linde Praha, 2005, s. 241

¹⁵³ Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován OSŘ

poučení při jednání o jiných procesních právech a povinnostech než uvedených v § 118a odst. 1, 2 a 3 OSŘ takového účastníka řízení, který si zvolil advokáta (notáře), tedy osobu znalou právních předpisů, by bylo nadbytečné, neboť právě za tím účelem, aby účastník v řízení uplatnil všechna svoje procesní práva a splnil všechny svoje procesní povinnosti, si advokáta (notáře) zvolil, který by měl být na takové odborné úrovni, aby procesní předpisy dobře znal a věděl, jaká práva a povinnosti zastoupenému účastníkovi náleží, a poskytl mu odpovídající právní pomoc, ke které je povinen. Ohledně tak zásadních procesních povinností jako jsou povinnost tvrzení a povinnost důkazní musí být při jednání poučení i ti účastníci řízení, kteří jsou zastoupeni advokátem (notářem), ale o některých jiných procesních právech a povinnostech je možno takové poučení považovat za nadbytečné, jelikož lze důvodně předpokládat, že advokát (notář) taková procesní práva a povinnosti svého klienta zná a řádně je splní.

V této souvislosti však Renáta Šmehlíková velice trefně poznamenává, že pokud jsou při jednání přítomni všichni účastníci řízení, a soud poučuje jen účastníka řízení nezastoupeného advokátem (notářem), toto jeho ústní poučení „uslyší“ i účastníci řízení, kteří advokátem (notářem) zastoupeni jsou, tak se v konečném důsledku ustanovení § 118a odst. 4 OSŘ mívá zákonodárcem zamýšleným účinkem.¹⁵⁴

3.4 Právo účastníků řízení jednat před soudem ve své mateřtině nebo prostřednictvím komunikačního systému neslyšících a hluchoslepých osob a s tím související právo na ustanovení tlumočnicka

Jak již bylo několikrát uvedeno, soud je povinen v zájmu zachování zásady rovnosti zajistit účastníkům stejné možnosti k uplatnění jejich práv, a proto v případě, kdy se řízení účastní takový účastník, který neovládá český jazyk, jímž se řízení vede, v takovém rozsahu, že by pro jeho neznalost nemohl účinně hájit svá práva, dává mu ustanovení § 18 odst. 1 OSŘ možnost jednat před soudem ve své mateřtině. Také účastníkovi, který je zdravotně postižený a v důsledku tohoto postižení neslyší či nevidí, je třeba zajistit, aby se mohl řízení účastnit v plném rozsahu a nebyl v důsledku tohoto svého postižení v této možnosti nijak zkrácen. Proto účastník, jehož mateřtinou je jiný než český jazyk, a účastník, s nímž se nelze dorozumět jinak než některým z komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob,

---

¹⁵⁴ ŠMEHLÍKOVÁ, Renáta. Princip rovnosti a ochrany slabšího v současné právní úpravě českého civilního procesu. *Právní fórum*, 2005, č. 3, s. 116

má právo dle § 18 odst. 2 OSŘ na ustanovení tlumočnicka soudem, a to tehdy, když taková potřeba vyjde v řízení najevo.

Ustanovení § 18 odst. 1 a 2 OSŘ vychází především z čl. 37 odst. 4 Listiny, který zaručuje každému právo na pomoc tlumočnicka, pokud prohlásí, že neovládá jazyk, ve kterém se jednání vede. Právo na tlumočnicka je jedno z dalších dílčích práv, které ve svém souhrnu tvoří právo na spravedlivý proces.¹⁵⁵ Ústavní soud ČR uvedl, že: „Základní právo účastníka řízení na pomoc tlumočnicka ve smyslu čl. 37 odst. 4 Listiny základních práv a svobod nelze rozšiřovat pomocí interpretace, resp. konkretizace čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod jako obecného ustanovení o spravedlivém řízení a vyslovil, že základní právo garantované čl. 37 odst. 4 Listiny základních práv a svobod nedopadá na písemný styk soudu s účastníky řízení a naopak. To nevylučuje, aby zákonná úprava poskytla vyšší standard.“¹⁵⁶ Z uvedeného stanoviska pléna Ústavního soudu ČR tedy vyplývá, že ústavní právo na písemný styk soudu s účastníky řízení, kteří neovládají český jazyk, jímž se jednání vede, zaručeno není, a proto soudu z ustanovení čl. 37 odst. 4 Listiny např. neplyne ústavní povinnost překládat písemnosti do jiného než českého jazyka. Rozsah základního práva na tlumočnicka jako jednoho z dílčích práv, tvořících ve svém souhrnu právo na spravedlivý proces, nelze tedy rozšiřovat pomocí výkladu jako obecné ustanovení o spravedlivém řízení, a proto toto ústavní právo dopadá jen na přímou ústní komunikaci soudu s účastníky řízení. Na druhé straně však Ústavní soud ČR uvádí, že zákonná úprava tuto možnost poskytnout může a nic jí nebrání v tom, aby uvedené právo rozšířila i na písemný styk soudu s účastníky řízení.

V jiném nálezu již Ústavní soud ČR vyslovil, že: „Tam, kde existuje pochybnost o tom, zda je účastník řízení s ohledem na své jazykové znalosti schopen adekvátně reagovat na výzvu soudu ke splnění procesních povinností nebo uplatnění procesních práv v českém jazyce (nebo na ni v důsledku téhož nereaguje vůbec), je třeba úkon soudu provést rovněž v jazyce, kterému účastník řízení rozumí, anebo mu ustanovit tlumočnicka. V opačném případě

---

¹⁵⁵ Kromě čl. 37 odst. 4 Listiny právo na tlumočnicka dále garantuje čl. 5 odst. 2 a čl. 6 odst. 3 písm. a) a e) EÚLP, dále čl. 14 odst. 3 písm. a) a f) MPOPP.

¹⁵⁶ Stanovisko 20/05 Pléna Ústavního soudu ČR ze dne 25. 10. 2005: Rozsah základního práva na tlumočnicka tak, jak byl svrchu vymezen, není, dle názoru IV. senátu Ústavního soudu, možné rozšiřovat za použití obecných ustanovení o fair procesu, jaké představuje čl. 36 odst. 1 Listiny, resp. čl. 6 odst. 1 Úmluvy. To proto, jak bylo výše uvedeno, že právo na fair proces je naopak tvořeno komplexem dalších práv. Jsou-li tyto ústavněprávní procesní záruky výslovně uvedeny v ústavním pořádku, není důvodu, aby byly dovozovány z obecného ustanovení formou jeho konkretizace. Jinými slovy, pro konkretizaci těchto obecných ustanovení je prostor tam, kde tyto jednotlivé procesní záruky výslovně uvedeny nejsou. Tento závěr lze opřít o tzv. ekonomický argument také nazývaný hypotézou non-redundantnosti, dle které nelze použít takovou interpretaci, pokud by tato interpretace představovala opakování jiného (již vysloveného) pravidla (E. T. Feteris: Fundamentals of Legal Argumentation, Kluwer Academic Publisher, 1999, str. 55). Na druhé straně je pouze věcí obecných soudů vykládat jednoduché právo (v daném případě s. ř. s., resp. o. s. ř.), které může přiznat, a zpravidla přiznává, účastníkům řízení více procesních práv, než jen ta, která jsou garantována ústavním pořádkem jako práva základní, a která stojí pod ochranou Ústavního soudu.

není zajištěna ústavním pořádkem i zákonem definovaná rovnost účastníků řízení.¹⁵⁷ V tomto nálezu tedy Ústavní soud ČR již vyslovil, že porušením zásady rovnosti účastníků řízení by byl takový postup obecného soudu, který by neprovedl úkon (tedy i písemný) v jazyce, jemuž účastník řízení rozumí, když by existovala pochybnost o účastníkově schopnosti reagovat na výzvu soudu, anebo pokud by v tomto případě neustanovil účastníkovi tlumočnicka.

Domnívám se, že i pro písemný styk soudu s účastníky je nezbytné, aby veškeré písemnosti byly překládány do jazyka, jemuž účastník řízení rozumí, a proto by zákonná úprava tuto povinnost obsahovat měla, aby účastník nebyl na svých právech zkrácen tím, že nebude rozumět písemnosti, kterou mu soud doručí, a tak nebude moci účinně uplatňovat svá procesní práva a plnit svoje procesní povinnosti, které jsou v písemnosti vymezeny. Zákonnou právní úpravu, ve které by tato povinnost dopadala jen na ústní styk účastníků řízení se soudem, bych považovala za nedostačující a v rozporu se zásadou rovnosti účastníků řízení, jelikož i písemný styk účastníků se soudem nezbytně probíhat musí, a proto by všechny písemnosti měly být dle mého názoru do jazyka, jemuž účastník řízení rozumí, překládány, a i účastník sám by měl mít právo činit podání soudu v tomto jazyce.

Účastník, který neovládá český jazyk, kterým se řízení vede, by mohl být oproti účastníkovi, který český jazyk plyně ovládá, znevýhodněn, proto v zájmu dosažení zásady rovnosti OSŘ v ustanovení § 18 odst. 1 výslovně právo jednat před soudem ve své mateřštině takovému účastníkovi přiznává. V této souvislosti se objevuje otázka, i v návaznosti na výše uvedené stanovisko Pléna Ústavního soudu ČR, zda se právo účastníka řízení jednat před soudem ve své mateřštině dle § 18 odst. 1 OSŘ vztahuje jen na ústní styk (jak při jednání, tak mimo jednání) soudu s účastníkem řízení či i na styk písemný. Odborná literatura uvádí, že právo účastníka řízení jednat před soudem ve své mateřštině se vztahuje i na písemný styk soudu s účastníkem řízení a účastník má v takovém případě právo na to, aby písemnosti doručované soudem byly opatřeny překladem do jeho mateřského jazyka; dále má právo činit

---

¹⁵⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. 8. 2005, sp. zn. II. ÚS 186/05: Podle § 18 odst. 2 o. s. ř., které podle § 64 s. ř. s. bylo nutné přiměřeně použít, účastníkovi, jehož mateřštinou je jiný než český jazyk, soud ustanoví tlumočnicka, jakmile taková potřeba vyjde v řízení najevo. Pro posouzení této věci je podstatné, že soud má tlumočnicka ustanovit bez toho, že by k tomu byl vyzván. Teorie dovodila, že i pokud účastník řízení neuplatní své právo jednat před soudem ve své mateřštině, soud mu takové vystupování umožní, popřípadě jej k jednání v mateřštině vyzve, jestliže to vyžaduje splnění účelu řízení, zejména potřeba řádné realizace jeho procesních práv nebo splnění procesních povinností (in Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z., Mazanec, M.: Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003. str. 59). I podle názoru Ústavního soudu tam, kde existuje pochybnost o tom, zda je účastník řízení s ohledem na své jazykové znalosti schopen adekvátně reagovat na výzvu soudu ke splnění procesních povinností nebo uplatnění procesních práv v českém jazyce (nebo na ni v důsledku téhož nereaguje vůbec), je třeba úkon soudu provést rovněž v jazyce, kterému účastník řízení rozumí, anebo mu ustanovit tlumočnicka. V opačném případě není zajištěna ústavním pořádkem i zákonem definovaná rovnost účastníků řízení.

soudu podání ve svém mateřském jazyce; a nakonec má i právo používat svůj mateřský jazyk při jednání nebo při jiném soudním roku.¹⁵⁸ S touto právní úpravou jednoznačně souhlasím. Již výše jsem zmiňovala, že bych považovala za nedostatečnou a zároveň za odporující zásadě rovnosti účastníků řízení takovou právní úpravu, která by právo účastníka jednat před soudem ve své mateřštině omezovala jen na ústní komunikaci soudu s účastníkem řízení.

Dále je třeba také uvést, že svého práva jednat před soudem ve své mateřštině účastník řízení využít nemusí, jedná se pouze o právo účastníka řízení, nikoli o jeho povinnost. Záleží tedy plně na vůli účastníka řízení, zda tohoto svého práva využije. Lze totiž předpokládat, že pokud účastník, jehož mateřštinou je jiný než český jazyk, žije na území ČR již několik let, český jazyk plynně ovládá, a proto není třeba, aby jednal před soudem ve svém mateřském jazyce.

O právu jednat ve své mateřštině poučí soud účastníka, zjistí-li v průběhu řízení, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání. Zjištění, že účastníkem řízení je cizí státní příslušník, eventuálně osoba jiné než české národnosti, může být pro soud signálem, že k poučení bude povinen přistoupit, samo o sobě mu však povinnost poučit účastníka o uvedeném právu nezakládá; tím není dotčeno právo účastníka jednat před soudem ve své mateřštině, ani povinnost soudu účastníka, jenž toto právo uplatnil, jeho výkon umožnit.¹⁵⁹

Právo účastníka jednat před soudem ve své mateřštině dále znamená, že soud je povinen do řízení přibrat tlumočníka, prostřednictvím kterého bude s účastníkem jednat, který bude účastníku tlumočit průběh jednání nebo jiného soudního roku a překládat jeho přednesy nebo jeho výpověď a který bude pořizovat všechny potřebné překlady.¹⁶⁰ OSŘ však nestanoví automatickou povinnost ustanovit tlumočníka osobě, jejímž mateřským jazykem je jiný jazyk než český, protože lze předpokládat, že osoby, jejichž mateřským jazykem je jiný jazyk než český, které žijí na území ČR již mnoho let, český jazyk již plynně ovládají a ustanovení tlumočníka by se v takovém případě jevilo jako nadbytečné. Proto OSŘ v ustanovení § 18 odst. 2 stanoví, že takové osobě bude tlumočník ustanoven jen tehdy, pokud taková potřeba vyjde v řízení najevo.

Jednak o ustanovení tlumočníka může požádat sám účastník řízení, a jednak soud může tlumočníka ustanovit i bez návrhu takové účastníka řízení, pokud je potřeba tlumočníka

---

¹⁵⁸ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, KRČMÁŘ, Zdeněk a kolektiv. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 65

¹⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 2 Cdon 813/97

¹⁶⁰ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, KRČMÁŘ, Zdeněk a kolektiv. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 65.

v řízení zjevná a sama vyplynula v řízení najevo.¹⁶¹ Vždy bude záležet na posouzení všech okolností konkrétního případu, kdy bude potřeba tlumočnicka zjevná. Dle mého názoru se může jednat například o takovou situaci, kdy účastník řízení nijak nereaguje na výzvy soudu nebo soudu zasílá své vyjádření ve svém mateřském jazyce, aniž by se vyjádřil k tomu, co po něm bylo ve výzvě soudu požadováno, nebo v průběhu soudního jednání není schopen vyjadřovat se v češtině atd.

Soudem ustanovený tlumočnick je povinen, jak již bylo uvedeno výše, překládat účastníkovi veškeré písemnosti, které souvisí s řízením, nikoli jen některé z nich či jen jejich části, a dále je povinen tlumočit celý průběh jednání soudu či jiného soudního roku, nikoli opět pouze jejich část. Proto jednoznačně souhlasím s Renátou Šmehlíkovou, že za porušení zásady rovnosti účastníků řízení by bylo možno považovat jednak takové chování tlumočnicka, kdyby účastníkovi při jednání soudu nebo jiném soudním roku překládal jen některá tvrzení, nebo průběh jen některých prováděných důkazů při jednání nebo mimo jednání, či by překládal jen otázky, které klade účastníkovi soud, a jednak takové chování tlumočnicka, který by nepřekládal všechny písemnosti s řízením související, ale např. by jen ústně sdělil jejich obsah, aniž by je opatřil doslovným písemným překladem.¹⁶² Takové chování tlumočnicka bych považovala za nepřijatelné a v rozporu se zásadou rovnosti účastníků řízení, jelikož by si účastník v důsledku takového počínání tlumočnicka nemohl vytvořit názor na celý průběh řízení, nemohl by jej vidět ve všech souvislostech, a tak účinně hájit svá práva, neboť by si nebyl vědom všeho, co v řízení vyšlo najevo, a tomu uzpůsobit svůj další procesní postup v řízení.

I účastníkům řízení, jejichž zdravotní postižení by jim bránilo v plnohodnotné účasti na řízení, a s nimiž se nelze dorozumět jinak než některým z komunikačních systémů neslyšících

---

¹⁶¹ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 15. 12. 2004, sp. zn. II. ÚS 558/04: Podle čl. 37 odst. 4 Listiny platí, že kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má právo na tlumočnicka. Toto ústavně zaručené právo je v zákonné rovině realizováno mimo jiné ustanovením § 18 o.s.ř., které Nejvyšší správní soud ČR s ohledem na ustanovení § 64 zák. č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, přiměřeně použil. Dle ustanovení § 18 odst. 2 věta první o.s.ř. ustanoví soud účastníku, jehož mateřštinou je jiný než český jazyk, tlumočnicka, jakmile taková potřeba vyjde v řízení najevo. Nejvyšší správní soud v napadeném rozhodnutí shora citovaná ustanovení vyložil tak, že ustanovení tlumočnicka není automatickým úkonem soudu v řízení s osobou, jehož mateřštinou je jiný než český jazyk, ale že je třeba, aby daná osoba projevila svou vůli, aby jí byl ustanoven tlumočnick, resp. aby byla potřeba tlumočnicka zjevná a v řízení sama vyplynula. Takto provedenou interpretaci neshledává Ústavní soud za vybočující z mezí ústavnosti. I Ústavní soud již ve své judikatuře konstatoval, že smyslem práva zakotveného uvedeným ustanovením Listiny je zajistit, aby účastník řízení, který neovládá jazyk, v němž řízení probíhá, tím nebyl znevýhodněn a mohl komunikovat se soudem v jazyce, kterému rozumí a kterým hovoří. Je však na daném účastníkovi řízení, aby prohlásil, že jazyku, v němž je tlumočeno, nerozumí, či v něm není schopen mluvit (srov. analogicky např. usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 716/01, sp. zn. IV. ÚS 394/01, sp. zn. III. 326/2000 nebo sp. zn. II. ÚS 303/2000).

¹⁶² ŠMEHLÍKOVÁ, Renáta. Princip rovnosti a ochrany slabšího v současné právní úpravě českého civilního procesu, *Právní fórum*, 2005, č. 3, s. 114

a hluchoslepých osob,¹⁶³ je soud povinen v zájmu zachování zásady rovnosti zajistit stejné možnosti k uplatnění jejich práv, proto i těmto účastníkům soud ustanoví tlumočníka, jakmile taková potřeba vyjde v řízení najevo. Předpokladem pro ustanovení tlumočníka takové osobě je okolnost, že jako svůj dorozumívací prostředek používá některý z komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob.

Právní úprava postavení tlumočnicků je provedena zákonem č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnicích, a vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnicích. Za provedený tlumočnický úkon má tlumočnick dle ustanovení § 139 odst. 2 OSŘ právo na náhradu hotových výdajů a na odměnu. Avšak náklady spojené s tím, že účastník jedná ve své mateřštině nebo se dorozumívá některým z komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob, platí dle § 141 odst. 2 OSŘ stát. Z toho plyne, že za jiné osoby než účastníky řízení, stát tyto náklady neplatí. Proto pokud by byla potřeba ustanovit tlumočníka např. k výslechu svědka, je účastník řízení povinen takové náklady platit sám.

3.5 Právo účastníků řízení na osobní účast při jednání soudu nebo jiném jeho roku

Zásada rovnosti účastníků řízení se dále projevuje v právu účastníků řízení na osobní účast při jednání soudu nebo jiném jeho roku. Právo na osobní účast při jednání soudu nebo jiném jeho roku (právo na projednání věci v přítomnosti účastníka dle čl. 38 odst. 2 Listiny) náleží k dalším dílčím komponentům práva na spravedlivý proces.

Účelem práva na osobní účast při jednání soudu nebo jiném jeho roku¹⁶⁴ je zajistit účastníkům řízení především stejnou možnost realizovat svá procesní práva a plnit svoje procesní povinnosti, přičemž právě při veřejném a ústním jednání se realizace procesních práv a povinností účastníků řízení děje v největší míře. Jedná se především o účastníkovu povinnost tvrzení a povinnost důkazní, dále o právo účastníků řízení činit přednesy, vyjadřovat svoje procesní stanoviska, navrhnout důkazy, vyjadřovat se k návrhům na důkazy a k důkazům již provedeným. Předpokladem toho, aby účastník mohl tato svoje práva uplatnit, je oprávnění být u takového jednání soudu či u jiného jeho roku přítomen, proto je soud povinen účastníka řízení k jednání řádně předvolat či ho o konání jiného soudního roku řádně vyrozumět.

---

¹⁶³ Komunikačními systémy neslyšících a hluchoslepých osob se dle § 3 zákona č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, rozumí český znakový jazyk a komunikační systémy vycházející z českého jazyka.

¹⁶⁴ Pojmem jiný soudní rok se rozumí např. ohledání ve smyslu § 130 odst. 2 OSŘ

Spory a jiné právní věci, které náležejí do civilní pravomoci soudů, se zásadně projednávají při veřejném a ústním jednání. Ustanovení § 115 odst. 1 OSŘ uvádí, že nestanoví-li zákon jinak, nařídí předseda senátu k projednání věci samé jednání, k němuž předvolá účastníky a všechny, jejichž přítomnosti je třeba.¹⁶⁵ Výjimku z pravidla, že k projednání věci samé soud nařídí jednání, upravuje ustanovení § 115a OSŘ, které stanoví, že k projednání věci samé není třeba nařizovat jednání, jestliže ve věci lze rozhodnout jen na základě účastníky předložených listinných důkazů a účastníci se práva účasti na projednání věci vzdali, popřípadě s rozhodnutím věci bez nařízení jednání souhlasí.¹⁶⁶

Porušením zásady rovnosti účastníků řízení by proto byl takový postup soudu, který by věc projednal dle ustanovení § 115a OSŘ bez jednání, kdyby se jeden z účastníků řízení svého práva účasti na jednání nevzdal, či by s projednáním věci bez nařízení jednání nesouhlasil. Takový závěr lze vyvodit mimo jiné z toho, že zásada rovnosti účastníků řízení je, jak již bylo uvedeno výše, významným interpretačním pravidlem, proto i ustanovení § 115a OSŘ je nutno vykládat tak, aby jeden účastník řízení nebyl nijak znevýhodněn oproti účastníku druhému, k čemuž by došlo právě takovým postupem soudu, který by nepřihlédl k tomu, že jeden účastník řízení s projednáním věci bez nařízení jednání nesouhlasil, či se svého práva účasti na jednání nevzdal a chtěl, aby věc byla projednána při soudem nařízeném jednání, jehož se chtěl zúčastnit.

Projednání věci bez nařízení jednání však nelze ve věcech uvedených v ustanovení § 120 odst. 2 OSŘ, které je vždy nutno projednat jen při nařízeném jednání.

K jednání je soud povinen dle ustanovení § 115 odst. 1 OSŘ účastníky a další osoby, jejichž přítomnosti je při jednání třeba, řádně předvolat. K jednání je soud povinen předvolat také zástupce účastníků řízení. Pokud je účastník řízení zastoupen zástupcem s procesní plnou mocí nebo zástupcem s prostou plnou mocí, která jej však opravňuje k přijímání písemností, doručuje soud předvolání k jednání jen tomuto zástupci účastníka řízení. Pokud však např. byl

---

¹⁶⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 2. 1999, sp. zn. I. ÚS 8/98: Výrazem rovnosti účastníků je i jejich právo být přítomni při jednání před soudem. V dané věci však byli stěžovatelé tohoto svého práva postupem obecných soudů zbaveni. Zásada rovnosti účastníků je rovněž významným interpretačním pravidlem při výkladu procesně-právních předpisů. Proto i při interpretaci § 115 občanského soudního řádu je třeba z této zásady vycházet. Podle tohoto ustanovení k nařízenému jednání předvolá předseda senátu účastníky. Tak tomu je většinou při prvním jednání, při němž má být účastník vyslechnut. V dané věci navrhli stěžovatelé důkaz výslechem účastníků, přesto nebyli k prvnímu jednání u obecného soudu předvoláni, čímž došlo k porušení jak shora uvedených ustanovení občanského soudního řádu, tak zejména čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Právo na osobní přítomnost stěžovatelů u jednání, jakož i právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům nebylo respektováno.

¹⁶⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1696/2005: K projednání věci samé není třeba ve smyslu ustanovení § 115a o. s. ř. nařídít u soudu prvního stupně jednání, jen jestliže účastníci řízení prostřednictvím jimi předložených listinných důkazů a svých shodných tvrzení unesli břemena tvrzení a důkazní a jestliže podkladem pro rozhodnutí soudu ve věci samé byl těmito důkazy (popřípadě též pomocí shodných tvrzení účastníků) zjištěný skutkový stav věci.

za podmínek stanovených v ustanovení § 131 OSŘ nařízen výslech účastníka řízení, je soud povinen dle § 50b odst. 4 písm. a) OSŘ předvolání k jednání doručit též samotnému účastníkovi řízení. Proto účastník řízení není nijak na svých právech zkrácen a zásada rovnosti účastníků řízení není nijak porušena, když se účastník řízení jednání nezúčastnil, pokud nebylo jeho osobní přítomnosti ve smyslu § 50b odst. 4 písm. a) OSŘ třeba a jednání se zúčastnil účastníkův zástupce, kdy v takovém případě soud doručil předvolání k jednání jen tomuto zástupci účastníka řízení.¹⁶⁷

Předvolání k soudu se dle ustanovení § 51 odst. 1 OSŘ děje v listinné nebo v elektronické podobě a v naléhavých případech i telefonicky nebo telefaxem. Obsah předvolání vymezuje § 51 odst. 2 OSŘ, který uvádí, že předvolání musí obsahovat, v jaké věci se má předvolaný dostavit, předmět a místo úkonu soudu, dobu zahájení úkonu, důvod předvolání, povinnosti předvolaného při úkonu a popřípadě předpokládanou dobu trvání úkonu, nevyžaduje-li zákon nebo zvláštní právní předpisy pro předvolání další náležitosti.¹⁶⁸ Předvolání musí být dle § 115 odst. 2 OSŘ účastníkům doručeno tak, aby měli dostatek času k přípravě, zpravidla nejméně 10 dnů přede dnem, kdy se jednání má konat, pokud nepředcházelo přípravné jednání.

Souvislost se zásadou rovnosti účastníků řízení je možné spatřovat v tom, že právo na osobní účast při jednání soudu nebo jiném jeho roku je soud povinen umožnit všem účastníkům řízení rovně, tzn. je povinen předvolat k jednání nebo vyrozumět o jiném soudním roku všechny účastníky řízení rovně. Pokud by soud k jednání předvolal nebo o jiném soudním roku vyrozuměl jen jednoho účastníka řízení, byla by takovým postupem soudu zásada rovnosti účastníků řízení porušena. Důsledkem toho, že účastník nebyl k jednání či k jinému soudnímu roku předvolán, ačkoli druhý účastník byl, je i ta okolnost, že takový účastník následně nemohl uplatňovat při jednání nebo jiném soudním roku procesní práva, jež mu OSŘ poskytuje, jako účastník řízení druhý, který při jednání či jiném soudním roku

¹⁶⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2001, sp. zn. 33 Cdo 2106/2000: Jestliže účastník řízení je zastoupen advokátem s plnou procesní mocí (§ 25 o. s. ř.), jeho procesní práva a povinnosti vykonává v řízení jeho zástupce. V takovém případě stačí o nařízeném jednání vyrozumět zástupce účastníka, není-li přítomnosti účastníka u jednání třeba. Povinnost předvolat zastoupeného účastníka k jednání je dána jen tehdy, je-li třeba, aby byl vyslechnut nebo má-li účastník něco osobně vykonat (§ 49 odst. 1 o. s. ř.). Není-li přítomnosti účastníka u jednání třeba, je věci jeho zástupce, aby ho o nařízeném jednání informoval, a je pak na účastníkovi, zda se jednání zúčastní či nikoliv. Vzhledem k tomu, že jeho práva a povinnosti v řízení přísluší konat jeho zástupci (§ 28 odst. 2 věta druhá o. s. ř.), nemůže být účastník v případě své neúčasti u jednání na svých procesních právech zkrácen.

¹⁶⁸ Další obsahové náležitosti předvolání jsou uvedeny v § 11 odst. 2 Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. prosince 2001, č. j. 505/2001-Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy: V písemném předvolání se označí věc, místo, čas a předmět řízení nebo jiného úkonu, dále se uvede, zda se má předvolaný dostavit jako účastník, svědek, znalec, tlumočník apod., které písemnosti a důkazní prostředky má přinést s sebou. Předvolání je nutno doručit tak, aby byla zachována zákonná lhůta k přípravě předvolaného na jednání.

přítomen byl a nic mu nebránilo v tom, aby svá procesní práva uplatnil, a zásada rovnosti účastníků řízení by v takovém případě byla rovněž porušena. Soud by takovým svým postupem v rozporu se zásadou rovnosti účastníků řízení nesplnil svoji povinnost zajistit účastníkům stejné možnosti k uplatnění jejich práv, jak vyplývá z ustanovení § 18 odst. 1 OSŘ.

Svého práva zúčastnit se soudem nařízeného jednání však účastník využít nemusí, avšak soud je vždy povinen ho řádně k jednání předvolat. Pokud soud účastníkovi řízení v předvolání neuložil, aby se k jednání dostavil, záleží jen na úvaze účastníka samého, zda tohoto svého práva využije či ne. Pokud se účastník jednání zúčastnit chce, avšak mu v tom brání důležitý důvod, může požádat soud dle § 119 odst. 1 OSŘ o odročení jednání. Za důležitý důvod je judikaturou považována jak okolnost (událost), která účastníku (jeho zástupci) objektivně (nezávisle na jeho vůli) zabrání zúčastnit se jednání (například zdravotní indispozice, účast u jiného jednání nebo služební cesta), tak i okolnost účastníkem (jeho zástupcem) případně způsobená nebo jinak zaviněná, jestliže ji lze považovat - zejména za přihlídnutí ke všem okolnostem případu a k poměrům účastníka (jeho zástupce) - za důležitou.¹⁶⁹ K důležitým důvodům náleží např. nemoc účastníka řízení¹⁷⁰, pobyt účastníka v zahraničí v době, kdy mu bylo jednání nařízeno, i případ, kdy účastník (resp. jeho právní zástupce) svou žádost o odročení jednání odůvodní časovou kolizí s jiným soudním sporem a oznámí konkrétní údaje o tom, proč se nemůže jednání zúčastnit (zejména jaké jiné jednání mu brání v účasti, kdy se o něm dozvěděl a že časovou kolizi více jednání nebylo možností vyřešit jinak).¹⁷¹

Důležitost důvodu, pro který účastník řízení žádá o odročení jednání, však nelze posuzovat bez přihlídnutí ke všem okolnostem konkrétního případu. I když účastník řízení uvádí - obecně vzato - důvod jinak způsobitý vést k závěru o odročení jednání (dalšího jednání), není soud vždy povinen takový důvod akceptovat, a to zejména tehdy, není-li využíván v souladu se smyslem a účelem ustanovení § 101 odst. 3 OSŘ, ale k záměrným procesním obstrukcím, sledujícím především bezdůvodné protahování občanského soudního řízení a zvyšování nákladů s tím spojené.¹⁷²

---

¹⁶⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 8. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3358/2007

¹⁷⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 4. 2001, sp. zn. 20 Cdo 2056/2000: Nemoc je stavem, který nemocnému (ať již z hlediska zájmu na jeho vyléčení nebo z preventivních důvodů, za účelem ochrany ostatních) zpravidla - v mezích předepsaného léčebného režimu - nedovoluje pohyb mimo místa, kde probíhá léčeni, nelze opačný závěr dovozovat jen z toho, že žalovaný (již jako nemocný) opětovně omlouval svou neúčast u nařízeného jednání u soudu osobně.

¹⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2007, sp. zn. 32 Cdo 4256/2007

¹⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 8. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3358/2007

Soud je povinen účastníkově žádosti o odročení vyhovět a jednání odročit, pokud se o důležitý důvod skutečně jedná. Soudní praxe nepovažuje pouhou omluvu účastníka řízení, že se k jednání nedostaví, za žádost o odročení a účastník musí v žádosti vyjádřit, že chce jednání odročit.¹⁷³ Pokud však soud shledá, že se o takový důležitý důvod nejedná nebo pokud ani účastník o odročení jednání nepožádal, může soud dle § 101 odst. 3 OSŘ věc projednat a rozhodnout v nepřítomnosti účastníka, který se k jednání nedostavil, ač byl řádně předvolán.¹⁷⁴ V takovém případě vychází soud z obsahu spisu a z provedených důkazů.

Pokud však soud věc projednal a rozhodl v rozporu s § 101 odst. 3 OSŘ v nepřítomnosti účastníka, který včas požádal z důležitého důvodu o odročení jednání, jedná se o nesprávný postup soudu, který spočívá v odnětí možnosti účastníka jednat před soudem ve smyslu § 229 odst. 3 OSŘ.¹⁷⁵ Pokud je účastník řízení zastoupen zástupcem, představuje odnětí možnosti jednat před soudem též takový nesprávný postup soudu, kdy účastník řízení nemůže realizovat svá procesní práva prostřednictvím zástupce a to za takové situace, kdy zástupce účastníka řízení nebyl řádně k jednání předvolán¹⁷⁶ nebo pokud zástupce účastníka řízení požádal z důležitého důvodu o odročení jednání, ale soud přesto jednání provedl a věc rozhodl.¹⁷⁷ Pokud však zastoupený účastník řízení v těchto případech výslovně navrhne, aby se jednání v nepřítomnosti jeho zástupce konalo či s takovým návrhem výslovně souhlasí, je soud oprávněn jednání provést a věc rozhodnout i v nepřítomnosti účastníkově zástupce a účastníkovi v takovém případě není odejmuta možnost jednat před soudem.¹⁷⁸ Na druhé straně však, pokud se omluví účastník zastoupený advokátem z účasti u jednání a požádá o jeho odročení, nic nebrání soudu v tom, aby toto jednání konal, nevztahují-li se důvody pro

---

¹⁷³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 21 Cdo 496/2005: V rozhodovací činnosti soudů byl přijat a je nadále jako správný přijímán právní názor, že omluva nepřítomnosti účastníka u jednání není bez dalšího žádostí o odročení jednání ve smyslu ustanovení § 101 odst. 3 občanského soudního řádu (srov. například usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 1996, sp. zn. 2 Cdo 369/96, uveřejněné v časopise Soudní judikatura č. 3/1998, pod poř. číslem 25), a že tedy účastník, který chce zabránit tomu, aby soud věc projednal a rozhodl bez jeho účasti, musí nejen svou nepřítomnost při jednání spočívající v důležitém důvodu omluvit, ale také požádat o odročení jednání.

¹⁷⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 8. 2004, sp. zn. 33 Odo 679/2004: Věc lze projednat v nepřítomnosti účastníka, to ale pouze v případě, že byl účastník řádně předvolán k jednání, ale nedostavil se k němu ani nepožádal z důležitého důvodu o odročení.

¹⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2006, sp. zn. 26 Cdo 1073/2006: Odnětím možnosti jednat před soudem podle § 229 odst. 3 o. s. ř. se rozumí postup soudu, jímž znemožnil účastníku řízení realizaci procesních práv, která mu občanský soudní řád dává. O zmatečnost přitom jde, jen jestliže šlo o postup nesprávný (uvažováno z hlediska zachování postupu soudu určeného zákonem nebo dalšími obecně závaznými právními předpisy) a jestliže se postup soudu projevil v průběhu řízení a nikoliv také při rozhodování. Postupem soudu v průběhu řízení je činnost, která vydání konečného soudního rozhodování předchází, nikoli vlastní rozhodovací akt soudu, který má za úkol průběh řízení zhodnotit.

¹⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2000, sp. zn. 26 Cdo 2023/2000. Obdobně usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 4. 1996, sp. zn. 3 Cdo 810/96

¹⁷⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2001, sp. zn. 20 Cdo 1358/99

¹⁷⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2000, sp. zn. 26 Cdo 2023/2000

odročení i na právního zástupce, a v takovém případě nelze dovodit zákonný požadavek, aby soud v případě, že žádosti o odročení nevyhověl, účastníka o nevyhovění vyrozuměl.¹⁷⁹

Odnětí možnosti jednat před soudem představuje též odvolací důvod ve smyslu § 205 odst. 2 písm. c) OSŘ a je v rozporu se základním právem účastníka na projednání věci v jeho přítomnosti ve smyslu čl. 38 odst. 2 Listiny. Souvislost zásady rovnosti účastníků řízení a její možné porušení s tímto nesprávným postupem soudu, který spočívá v odnětí možnosti jednat před soudem, můžeme spatřovat v tom, že v takovém případě účastníku nebyla a nemohla být v důsledku jeho nepřítomnosti či nepřítomnosti jeho zástupce dána možnost uplatnit při jednání svá procesní práva, oproti účastníku řízení (či jeho zástupci), který při jednání přítomen byl a svá procesní práva uplatnit mohl.

Ohledně práva účastníků řízení na osobní účast při jednání soudu se také naskytá otázka, zda v možném rozporu se zásadou rovnosti účastníků řízení a potažmo i s právem na spravedlivý proces není institut rozsudku pro zmeškání¹⁸⁰, když soud rozhodne v nepřítomnosti žalovaného u prvního jednání za splnění dalších v ustanovení § 153b odst. 1 OSŘ¹⁸¹ přesně vymezených podmínek kontumačním rozsudkem v jeho neprospěch. Možné porušení zásady rovnosti účastníků řízení by bylo možno spatřovat především v tom, že rozsudek pro zmeškání lze vydat toliko jen vůči osobě žalovaného a nikoli vůči žalobci.

Petr Bezouška v této souvislosti uvádí: „Žalovaný by měl mít stejná práva i povinnosti, jakými je ve sporu nadán žalobce, neměl by být v ničem znevýhodněn. Napadá-li žalobce, jedno zda oprávněně či neoprávněně, (nejčastěji) majetkovou sféru žalovaného u soudu, předchází tomuto činu veskrze rozumový úsudek, zvážení důsledků, často porada s advokátem a opatřování potřebných důkazů. Předpokládáme, že žalobce přichází k soudu „vybavenější“, nebo k tomu má alespoň zpočátku lepší podmínky. Proto by jeho nedostavení

---

¹⁷⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 10. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1962/2003

¹⁸⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 1. 2009, sp. zn. IV. ÚS 2785/07: Rozsudek pro zmeškání (tzv. kontumační rozsudek) je zvláštním druhem rozsudku. Je to typický institut klasického civilního procesu sporného, v němž jsou vydávána deklaratorní rozhodnutí o právech a povinnostech, jimiž účastníci mohou volně mimoprocesně disponovat. Jde o rozsudek pojatý jako sankce za nedostavení se k soudu. Sankce spočívá v tom, že soud rozhoduje v nepřítomnosti strany, která se bez omluvy nedostavila (zmeškala), a vychází ze skutkových tvrzení té strany, která byla dbalá a dostavila se. Rozsudek pro zmeškání tedy nevyhází ze skutkového stavu zjištěného soudem, neboť zde platí fikce, že tvrzení obsažená v žalobě o skutkových okolnostech (skutková tvrzení) se považují za nesporná a soud na jejich základě rozhoduje. Tím odpadá dokazování a soud bere za základ svého rozhodnutí skutečnosti pouze tvrzené.

¹⁸¹ Ustanovení § 153b odst. 1 OSŘ zní: Zmešká-li žalovaný, kterému byly řádně doručeny do jeho vlastních rukou (§ 49) žaloba a předvolání k jednání nejméně deset dnů přede dnem, kdy se jednání má konat, a který byl o následcích nedostavení se poučen, bez důvodné a včasné omluvy první jednání, které se ve věci konalo, a navrhne-li to žalobce, který se dostavil k jednání, pokládají se tvrzení žalobce obsažená v žalobě o skutkových okolnostech, týkající se sporu, za nesporná a na tomto základě může soud rozhodnout o žalobě rozsudkem pro zmeškání.

se k soudu mělo podléhat stejnému sankčnímu opatření, jakým je kontumační rozsudek proti žalovanému. Chybějící úpravu zmeškání žalobce vnímám jako velký nedostatek.¹⁸²

S názorem Petra Bezoušky ohledně toho, že žalovaný by měl mít stejná práva a povinnosti jako žalobce, do jisté míry souhlasím, avšak se domnívám, že to nelze chápat v rovině absolutní a v některých případech, jako je např. rozsudek pro zmeškání, tomu tak být nemusí. V důvodové zprávě k zákonu č. 171/1993 Sb., kterým byl novelizován OSŘ, a jímž se znovu dostal rozsudek pro zmeškání do právní úpravy civilního procesu, se uvádí: „Připuštění rozsudku pro zmeškání žalobce i žalovaného by vytvářelo nerovné postavení účastníků. Zmešká-li žalovaný jednání, je mu z předem doručené žaloby znám nejen předmět řízení, ale i argumentace žalobce, i to, jaké důkazy nabízí soudu k prokázání svých tvrzení. Pokud by byl připuštěn rozsudek pro zmeškání žalobce, zmeškala by strana, která stanovisko žalovaného předem nezná a neměla možnost reagovat na tvrzení, které žalovaný teprve při jednání přednese.“¹⁸³ Žalovaný se o stanovisku žalobce dozví v době, kdy je mu doručena žaloba, proto si již může svůj procesní postup v řízení rozmyslet, ví, jakým směrem má svoji procesní obranu směřovat. Avšak žalobce by byl v tomto směru znevýhodněn, jelikož stanovisko žalovaného se dozví až při jednání. Proto souhlasím s nynější právní úpravou rozsudku pro zmeškání, který lze vydat jen vůči žalovanému, a neshledávám v této právní úpravě rozpor se zásadou rovnosti účastníků řízení.

Jak ve svém nálezu uvádí Ústavní soud ČR: „Zavedení institutu rozsudku pro zmeškání sledovalo nepochybně zefektivnění a tím i zrychlení soudního řízení v případě, kdy je žalovaný nečinný a zaviněně svým postupem - svou nečinností (neúčastí na nařízeném soudním jednání) - délku soudního řízení prodlužuje. Současná procesní občanskoprávní úprava tedy usiluje o to, donutit účastníky řízení aktivně jednat a postupovat v duchu zásady "každý necht' si střeží svá práva". Je však třeba mít na zřeteli, že rozsudek pro zmeškání je formální institut, který podstatně redukuje možnost uplatnění procesních práv žalovaného. Rozsudek pro zmeškání soud vydat může, ale nemusí. Zákon ponechává na úvaze soudu, zda i tam, kde jsou splněny všechny zákonem stanovené formální předpoklady, je vhodné o věci rozhodnout kontumačním rozsudkem.“¹⁸⁴

Domnívám se, že vydání rozsudku pro zmeškání jako „sankce“ za nedostavení se žalovaného k prvnímu jednání, které se ve věci konalo, je poměrně striktním institutem civilního procesu. Soud je proto povinen v zájmu zachování zásady rovnosti účastníků řízení,

---

¹⁸² BEZOUŠKA, Petr. Krátké zamyšlení nad rozsudky pro uznání a pro zmeškání. *Právní rozhledy*, 2004, č. 1, s. 34.

¹⁸³ Důvodová zpráva k zákonu č. 171/1993 Sb., kterým byl novelizován OSŘ

¹⁸⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 3. 2005, sp. zn. III. ÚS 428/04

jakož i v zájmu zachování zásady předvídatelnosti soudního rozhodnutí, žalovaného dle ustanovení § 153b odst. 1 OSŘ v předvolání k jednání řádně poučit o tom, jaké by byly následky toho, kdyby se k prvnímu jednání nedostavil, tedy že za splnění všech výše uvedených podmínek, které je soud povinen v předvolání k jednání vyjmenovat, může soud rozhodnout ve věci v neprospěch žalovaného rozsudkem pro zmeškání. Pokud by soud žalovaného takto nepoučil, lze v takovém postupu soudu shledat rozpor se zásadou rovnosti účastníků řízení a rovněž se zásadou předvídatelnosti soudního rozhodnutí.

Aby se však vydání rozsudku pro zmeškání nejevilo pro žalovaného natolik přísné, upravuje ustanovení § 153b odst. 4 OSŘ právo žalovaného, který z omluvitelných důvodů zmeškal toto první jednání, při němž byl rozsudek pro zmeškání soudem vyneseno, podat návrh na jeho zrušení, a to do právní moci rozsudku pro zmeškání.¹⁸⁵ Žalovaný ve svém návrhu musí uvést konkrétní důvody, které jsou způsobilé jeho neúčast u jednání omluvit, a pokud je takto prokáže, soud rozsudek pro zmeškání usnesením zruší a po právní moci tohoto usnesení nařídí ve věci jednání.

Proto souhlasím s názorem Ústavního soudu ČR, který vyslovil, že: „K vydání rozsudku pro zmeškání by soud měl přistupovat uvážlivě a volit tento institut zejména v případech, v nichž nezáměr na straně žalovaného je zřejmý, kdy je žalovaný skutečně nečinný nebo se odmítá aktivně podílet na soudním procesu, či úmyslně soudní řízení protahuje. V případech, kdy se jinak aktivní účastník neúmyslně opozdí při prvním jednání soudu, ale je zřetelný zájem žalovaného účastnit se soudního řízení a bránit se, není vydání rozsudku pro zmeškání namístě. Prioritou v soudním řízení musí v takovém případě zůstat ochrana práv účastníků soudního řízení (žalovaných), kteří na soudním řízení chtějí aktivně participovat. Hlavním posláním soudního řízení je zajišťovat spravedlivou ochranu práv a oprávněných zájmů účastníků (§ 1, § 3 o. s. ř.). Podmínky pro vydání kontumačního rozsudku musí být posuzovány uvážlivě a zdrženlivě, ve sporných a hraničních případech není jeho vydání namístě. Opakem tohoto postupu je přepjatý formalismus, jehož důsledkem je sofistikované

---

¹⁸⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 3. 2005, sp. zn. III. ÚS 428/04: Soud proto musí v každém jednotlivém případě dříve, než přistoupí k vydání rozsudku pro zmeškání, resp. než rozhodne o návrhu na zrušení rozsudku pro zmeškání, pečlivě uvážit, zda důvod zmeškání, stejně tak jako časový rozsah zmeškání žalovaného při prvním jednání, jsou omluvitelné. Především by měl soud přihlídnout k tomu, že v současné době jsou drobná zpoždění, např. v důsledku selhání techniky (zejm. v dopravě), častá a člověkem mnohdy neovlivnitelná. Významnou roli při zvažování by měla hrát i ta skutečnost, zda se žalovaný k prvnímu nařízenému jednání nedostavil vůbec, či zda se dostavil opožděně. Při rozhodování o případném vydání rozsudku pro zmeškání, resp. při rozhodování o návrhu žalovaného na zrušení rozsudku pro zmeškání, by měl soud vzít v úvahu rovněž předchozí procesní aktivitu žalovaného, tedy zda se vyjádřil k podané žalobě, zda navrhl důkazy ke své obraně atd. Soud by měl v každém jednotlivém případě přihlídnout rovněž k povaze předmětu sporu.

zdůvodňování zjevné nespravedlnosti, a tím dotčení smyslu ust. § 1 a § 3 o. s. ř., čl. 90 Ústavy a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.¹⁸⁶

Domnívám se, že ačkoli je dle mého názoru institut rozsudku pro zmeškání striktním institutem civilního procesu ve vztahu k žalovanému, není v rozporu se zásadou rovnosti a potažmo s právem na spravedlivý proces, pokud soud při jeho vydání dodrží všechny výše uvedené podmínky, a to právě pro výše zmiňovaný účel, jež má tento institut v civilním procesu plnit. Jak judikoval Ústavní soud ČR: „Nelze považovat za porušení práva na spravedlivý proces, vydá-li soud rozsudek pro zmeškání a využije tak nástroje, který je určen k tomu, aby postihl toho účastníka řízení, který po řádném doručení předvolání bez důvodné a včasné omluvy zmešká první jednání, které bylo ve věci nařízené. Za situace, kdy žalovaný sám svým jednáním způsobil, že nemohl uplatnit svá procesní práva a kdy skutečnosti, které vedly k rozhodnutí soudu o tom, že jeho omluva z jednání nebyla důvodná, jsou v soudním spisu dostatečně obsaženy, nelze v tomto jednání spatřovat ani znevýhodnění a nerovnoprávné postavení žalovaného, protože možnost návrhu na vydání rozsudku pro zmeškání je žalobci dána příslušným ustanovením občanského soudního řádu a z podstaty tohoto institutu samotného je zřejmé, že bude rozhodnuto v neprospěch druhé strany, neboť tvrzení žalobce o skutkových okolnostech, týkajících se sporu jsou považována za nesporná.“¹⁸⁷

Na závěr této podkapitoly lze obecně shrnout, že zásada rovnosti účastníků řízení nebude nijak porušena, když účastníci řízení svého práva zúčastnit se soudního jednání či jiného soudního roku nevyužijí, dobrovolně se k jednání či jinému soudnímu roku nedostaví a tak ani následně neuplatní svá další procesní práva, která jim OSŘ poskytuje.

Pokud se týká institutu rozsudku pro zmeškání, neshledávám v této právní úpravě rozpor se zásadou rovnosti účastníků řízení, když lze kontumační rozsudek vydat jen vůči žalovanému, a to pro již výše zmiňované důvody, které zákonodárce k zakotvení tohoto institutu do právní úpravy civilního procesu vedly.

3.6 Právo účastníků řízení na slyšení před soudem

Projevem zásady rovnosti účastníků řízení a dalším komponentem práva na spravedlivý proces je i právo účastníků na slyšení před soudem, které představuje rovnou možnost účastníků vyjádřit se k projednávané věci a přednést svůj pohled na ni; v tomto pojetí práva

---

¹⁸⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 3. 2005, sp. zn. III. ÚS 428/04

¹⁸⁷ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 28. 1. 1999, sp. zn. III. ÚS 370/98

účastníků na slyšení před soudem můžeme spatřovat velmi úzkou souvislost se zásadou kontradiktornosti,¹⁸⁸ o které jsem ze zmiňovala v kapitole druhé. Právo na slyšení před soudem v rámci civilního procesu v sobě zahrnuje především právo účastníků řízení vyjádřit se k návrhům na důkazy a ke všem provedeným důkazům dle ustanovení § 123 OSŘ a dále právo účastníků řízení na závěr jednání shrnout své návrhy a vyjádřit se k dokazování a ke skutkové a právní stránce věci dle ustanovení § 119a odst. 2 OSŘ.

Právo vyjádřit se k návrhům na důkazy a ke všem provedeným důkazům je účastníkům řízení dáno (mimo jiné) i v rámci prováděného dokazování soudem. Soud provádí dokazování dle § 122 odst. 1 OSŘ při jednání. V tomto ustanovení je zakotvena zásada přímosti, která znamená, že dokazování provádí zásadně ten soud, který o věci rozhoduje, a to při jednání. Osobní přítomnost účastníků při jednání je tedy nezbytná mimo jiné k tomu, aby se k návrhům na důkazy a ke všem provedeným důkazům mohli vyjádřit, jak ukládá § 123 OSŘ. Proto je soud povinen dle § 115 odst. 1 OSŘ účastníky řízení a všechny, jejichž přítomnosti je třeba, k jednání řádně předvolat, a zajistit jim tak stejnou možnost realizovat jejich práva.

Výjimky ze zásady přímosti, tedy že dokazování provádí ten soud, který o věci rozhoduje, a to při jednání, obsahuje § 122 odst. 2 OSŘ. Pokud je to účelné, provede důkaz dožádaný soud nebo mimo jednání provede důkaz předseda senátu z pověření senátu. Avšak i u takto provedených důkazů mají účastníci právo být přítomni, aby se k nim mohli vyjádřit, proto o jejich konání musí být soudem vyrozuměni. Výsledky takto prováděného dokazování je soud povinen vždy při jednání sdělit. Například ustanovení § 130 odst. 2 OSŘ uvádí, že k ohledání na místě je třeba předvolat ty, kteří se předvolávají k jednání. Toto ustanovení tedy odkazuje na ustanovení § 115 odst. 1 OSŘ a soud je povinen k ohledání na místě předvolat všechny účastníky řízení rovně, a dále všechny, jejichž přítomnosti je třeba. Porušením zásady rovnosti účastníků řízení by tedy byl takový nesprávný postup soudu, který by k ohledání na místě předvolal jen jednoho účastníka řízení a kterému by pak nebyla a ani nemohla být dána soudem možnost vyjádřit se dle ustanovení § 123 OSŘ k návrhům na důkazy a k důkazům již provedeným.

Právo účastníka vyjádřit se k navrhovaným důkazům a ke všem provedeným důkazům se tedy týká (mimo jiné) jak dokazování prováděného při jednání soudu, tak i dokazování prováděného dožádaným soudem a dokazování prováděného mimo jednání předsedou senátu z pověření senátu. O tom, že účastníci tato práva mají, je soud povinen je dle ustanovení § 5

---

¹⁸⁸ KRIVÁČKOVÁ, Jana. Nad nálezem Ústavního soudu Pl. ÚS 16/09 ze dne 19. 1. 2010. *Právní fórum*, 2010, č. 8, s. 400.

OSŘ poučit a také je povinen vytvořit jim prostor k tomu, aby tato práva mohli uplatnit.¹⁸⁹ Soud je dále povinen v zájmu zachování zásady rovnosti dát všem účastníkům stejnou možnost vyjádřit se k navrhovaným důkazům a ke všem provedeným důkazům. Proto je povinen vyzvat všechny účastníky řízení rovně. Například pokud soud provádí důkaz výsledkem svědka, je povinen umožnit rovně všem účastníkům řízení klást svědku otázky dle ustanovení § 126 odst. 3 OSŘ. Pokud by tedy soud toto právo umožnil jen jednomu účastníkovi řízení a druhému ne, byla by zásada rovnosti účastníků řízení porušena.

Záleží však na účastnících samotných, zda tato svoje práva využijí. Pokud tedy účastníci řízení těchto svých práv dobrovolně nevyužijí, zásada rovnosti účastníků řízení není nijak porušena. Já osobně se domnívám, že by je využít měli, neboť je k jejich prospěchu, aby se takto vyjádřili. Jsou to právě účastníci řízení, kteří mají vyvíjet svoji procesní činnost takovým způsobem, aby byl naplněn i požadavek kontradiktorní povahy civilního procesu, a proto je jim dáno mimo jiné i právo vyjadřovat se ke všem skutečnostem a důkazům, které byly v procesu uvedeny. Tato práva účastníků řízení jsou důležitá i z toho hlediska, že i z vyjádření účastníků k návrhům na důkazy i k provedeným důkazům následně soud vychází při úvaze, zda bude třeba provést důkazy další. A nakonec k těmto vyjádřením soud přihlíží dle ustanovení § 132 odst. 1 OSŘ při hodnocení důkazů ve věci samé. Účastníkům řízení tedy vždy musí být dána soudem rovná možnost vyjádřit se k navrhovaným důkazům a k důkazům již provedeným, neboť jen takovým způsobem je naplněn požadavek zásady rovnosti, jakož i v jejích mezích zásady kontradiktornosti. Účastníci řízení tak také splní svoji povinnost poskytovat soudu potřebnou součinnost ohledně zjišťování skutkového stavu tak, jak vyplývá z ustanovení § 6 OSŘ.

Jak již bylo uvedeno výše, právo na slyšení před soudem v sobě zahrnuje i právo účastníků řízení, aby na závěr jednání shrnuli své návrhy a aby se vyjádřili k dokazování a ke skutkové a k právní stránce věci, jak uvádí ustanovení § 119a odst. 2 OSŘ. Teorie v této souvislosti hovoří a o tzv. „závěrečné řeči“.¹⁹⁰ K závěrečné řeči předseda senátu účastníky vyzve tehdy, když účastníci po poučení podle § 119a odst. 1 OSŘ neuvedli nové skutečnosti a

---

¹⁸⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 12. 2008, sp. zn. II. ÚS 323/07: Zásadám spravedlivého procesu, vyplývajícím z Listiny (čl. 36 odst. 1), je nutno rozumět tak, že ve spojení s obecným procesním předpisem uplatněným v řízení před obecným soudem, musí být dána účastníkovi řízení možnost vyjádřit se k věci samé a ke všem provedeným důkazům (čl. 38 odst. 2 Listiny). Tomuto procesnímu právu účastníka odpovídá povinnost soudu (při promítnutí shora uvedených postulátů fair procesu do jeho postupu) vytvořit účastníkovi řízení prostor k uplatnění jeho námitek a vyjádření ve vztahu k provedeným důkazům. Jestliže tak obecný soud neučiní, zatíží svoje rozhodnutí nejen vadami, spočívajícími v porušení obecných procesních principů, ale současně postupuje i v rozporu se zásadami, vyjádřenými v hlavě páté Listiny (především čl. 36 odst. 1, čl. 38 odst. 2) a v čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

¹⁹⁰ Např. DRÁPAL, Ljubomír. Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, 2002, č. 5 – mimořádná příloha, s. 30

důkazy nebo jestliže je uvedli v rozporu s nastalou koncentrací řízení, anebo pokud soud rozhodl, že navrhované důkazy neprovede. K závěrečné řeči je soud povinen vyzvat všechny účastníky řízení rovně a též všem účastníkům řízení rovně umožnit, aby svoji závěrečnou řeč pronesli. Proto by porušením zásady rovnosti účastníků řízení bylo, kdyby soud jednoho z účastníků řízení k závěrečné řeči nevyzval a neumožnil by mu ji pronést.

V závěrečné řeči mohou účastníci shrnout své návrhy, tedy uvést, čeho se ve věci domáhají. Dále se mohou vyjádřit k provedenému dokazování, mohou zhodnotit provedené důkazy jednotlivě a v jejich souhrnu a uvést, jaký z nich podle jejich názoru plyne skutkový i právní závěr a jak by soud tedy měl rozhodnout. Z ustanovení § 119a odst. 2 OSŘ nevyplývá pořadí, v jakém se mají účastníci řízení ujmout závěrečných řečí, proto je na předsedovi senátu o tomto pořadí rozhodnout. Shodně s Milanem Vašíčkem a Danem Dvořáčkem se domnívám, že závěrečné řeči účastníků řízení mají probíhat tak dlouho, dokud již protistrana k tomu nemá co říci.¹⁹¹ Proto bych považovala za rozpor se zásadou rovnosti účastníků řízení takový nesprávný postup soudu, který by již znovu neumožnil účastníkovi další závěrečnou řeč pronést, v níž by účastník chtěl reagovat a vyjádřit svůj názor na to, co v závěrečné řeči uvedl účastník druhý.

Na závěr této podkapitoly lze shrnout, že právo vyjádřit se k návrhům na důkazy i ke všem provedeným důkazům dle § 123 OSŘ a právo na závěr jednání shrnout své návrhy a vyjádřit se k dokazování a ke skutkové a právní stránce věci dle § 119a odst. 2 OSŘ, musí být účastníkům řízení umožněno soudem rovně, neboť jen v takovém případě, kdy mají stejnou možnost se takto vyjádřit, je zásada rovnosti účastníků plně naplněna. Porušením zásady rovnosti účastníků ze strany soudu by tedy bylo, kdyby soud toto právo umožnil vykonat jen jednomu účastníkovi řízení a druhému nikoliv. Avšak záleží na účastnících samotných, zda těchto svých práv využijí, soud je k tomu nemůže nijak nutit, je však povinen jim vytvořit prostor, aby se takto mohli vyjádřit. Pokud tedy účastníci řízení těchto svých práv dobrovolně nevyužijí, zásada rovnosti účastníků řízení není nijak porušena.

---

¹⁹¹ VAŠÍČEK, Milan, DVOŘÁČEK, Dan. „Překvapivé právní hodnocení“ ve světle zásady kontradiktornosti. *Právní rozhledy*, 2004, č. 6, s. 222

Závěr

Hlavním cílem mé diplomové práce bylo potvrdit nebo vyvrátit hypotézu vyjádřenou v úvodu práce, která zní: „Právní úprava zásady rovnosti v občanském soudním řízení je dostatečná.“ Ke stanovení této hypotézy mě vedla především ta okolnost, že zásada rovnosti tvoří jednu ze stěžejních zásad práva na spravedlivý proces, a proto je nezbytné, aby i právní úprava civilního procesu tuto zásadu náležitě respektovala. K potvrzení nebo vyvrácení této hypotézy bylo nezbytné, abych našla konkrétní projevy zásady rovnosti v civilním procesu, tedy jednak konkrétní instituty civilního procesu a jednak konkrétní procesní práva účastníků řízení, jež představují záruky zásady rovnosti.

Celou práci jsem rozdělila na tři kapitoly. V kapitole první jsem stručně charakterizovala pojem a význam procesních zásad, jelikož zásada rovnosti náleží k jedné z nejvýznamnějších procesních zásad, které soudní řízení ovládají. Cílem této kapitoly bylo objasnit vliv procesních zásad na soudní řízení obecně a uvést, jak významnou roli v právním řádu procesní zásady zaujímají.

V kapitole druhé jsem se zabývala zásadou rovnosti obecně. Tuto kapitolu jsem rozdělila na čtyři podkapitoly. V podkapitole první jsem nejprve vymezila zakotvení zásady rovnosti v právním řádu ČR. Zásada rovnosti je zakotvena jak na úrovni vnitrostátní, tak i mezinárodní a nakonec i na úrovni komunitární, a uplatňuje se ve všech druzích soudnictví.

V podkapitole druhé jsem vymezila obsah zásady rovnosti obecně, jelikož se domnívám, že je vhodné nejprve poznat obecný obsah zásady rovnosti. Obecné vymezení zásady rovnosti mi dopomohlo k tomu, že jsem si učinila obecnou představu o zásadě rovnosti a mohla jsem tak i lépe poznat a vymezit konkrétní projevy zásady rovnosti v civilním procesu v kapitole třetí.

V třetí podkapitole jsem se stručně zabývala zásadou rovnosti jako integrální součástí práva na spravedlivý proces, jenž náleží k základním principům demokratického právního státu. Vymezila jsem pojem práva na spravedlivý proces s použitím významné judikatury Evropského soudu pro lidská práva, jakož i Ústavního soudu ČR v této oblasti.

V poslední části kapitoly druhé jsem uvedla souvislost zásady rovnosti se zásadou nezávislosti a nestrannosti soudů a jednotlivých soudců a se zásadou kontradiktornosti, jelikož civilní proces je ovládán jednak základními (odvětvovými) zásadami civilního procesu a jednak i zásadami organizace soudnictví. Pokud se týká zásady první, je třeba konstatovat, že zásada nezávislosti a nestrannosti soudů a jednotlivých soudců je nezbytným předpokladem

pro zajištění zásady rovnosti účastníků řízení. Je naplněním zásady spravedlivého rozhodování věci a tedy i zásady rovnosti účastníků řízení, neboť soudce, který věc projednává a rozhoduje, nesmí mít zájem na tom, jak řízení dopadne. Tato zásada je naplňována řadou záruk, z nichž má pro zásadu rovnosti účastníků řízení největší význam především záruka procesní, kterou představuje institut vyloučení soudce a přísedícího dle ustanovení § 14 OSŘ a násl. Domnívám se, že právní úprava institutu vyloučení soudce a přísedícího (a dalších soudních osob) z projednávání a rozhodování věci pro důvod pochybovat o jejich nepodjatosti, je v OSŘ provedena podrobně a je dostatečnou zárukou zásady rovnosti účastníků řízení.

Pokud se týká souvislosti zásady rovnosti se zásadou kontradiktornosti, která rovněž představuje charakteristický znak civilního procesu, je třeba uvést, že zásada kontradiktornosti je naplňována v mezích zásady rovnosti, neboť účastníkům řízení musí být soudem dána stejná možnost seznámit se se vším, co v řízení vyšlo najevo, se vším, co uvedla druhá strana, se všemi skutečnostmi a důkazy, a také jim musí být následně dána stejná možnost se k těmto skutečnostem a důkazům vyjádřit a zpochybňovat je, a žádný účastník řízení nesmí být v tomto ohledu nijak zvýhodněn či naopak znevýhodněn oproti účastníku druhému.

Stěžejní kapitolu mé diplomové práce představuje kapitola třetí, ve které jsem již konkrétně vymezila procesní záruky zásady rovnosti a procesní práva účastníků řízení, v nichž se zásada rovnosti v civilním procesu projevuje. V úvodu své diplomové práce jsem zmiňovala, že zásada rovnosti je pojmem obsahově prázdným, který však nabývá svého obsahového naplnění právě ve spojení s právní úpravou práv a povinností účastníků soudního řízení. Zásada rovnosti účastníků řízení prozařuje celou právní úpravou civilního procesu, neboť je významným interpretačním pravidlem při výkladu všech ustanovení OSŘ, proto jsem se zabývala jen některými procesními zárukami zásady rovnosti a jen některými procesními právy účastníků řízení, v nichž se zásada rovnosti projevuje, a to takovými, které jsou dle mého názoru pro naplnění zásady rovnosti v civilním procesu nejdůležitější. Pro lepší přehlednost jsem tuto kapitolu dále rozdělila na šest podkapitol.

Jednu z významných procesních záruk zásady rovnosti představuje institut osvobození od soudních poplatků a právo na ustanovení bezplatného zástupce osobě, u níž jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků soudem, jakož i právo požádat Českou advokátní komoru o určení advokáta. Úkolem těchto institutů je vyrovnávat faktickou nerovnost mezi jednotlivými účastníky řízení, jež je dána jejich sociálními a majetkovými poměry. Rovněž je třeba v této souvislosti zdůraznit vzájemnou propojenost a podmíněnost

institutu ustanovení zástupce na žádost a institutu určení advokáta Českou advokátní komorou se systémem bezplatné právní pomoci, neboť pokud zákonodárce stanoví právo účastníka, u něhož jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, na ustanovení zástupce soudem dle ustanovení § 30 odst. 1 OSŘ, pokud to ochrana jeho zájmů vyžaduje, a právo žádat Českou advokátní komoru o určení advokáta dle ustanovení § 18 odst. 2 ZA, musí takovému účastníkovi zaručit i bezplatnou právní pomoc takové osoby. Tyto instituty civilního procesu zároveň představují plné naplnění ústavního práva každého na soudní ochranu a na právní pomoc, proto jejich právní úpravu hodnotím velmi kladně a domnívám se, že zásada rovnosti nalézá v těchto institutech civilního procesu plné uplatnění.

Zásada rovnosti účastníků řízení se dále projevuje v právu účastníků řízení vystupovat před soudem osobně nebo prostřednictvím zástupce, o čemž pojednávám v podkapitole druhé. Zásada rovnosti účastníků řízení se projevuje ve všech druzích zastoupení, které OSŘ rozeznává, tedy jak v zastoupení na základě zákona, tak i na základě plné moci a nakonec i na základě rozhodnutí soudu, a právní úpravu s ohledem na uplatnění zásady rovnosti hodnotím v této souvislosti jako dostatečnou.

Větší část této podkapitoly jsem dále věnovala otázce povinného zastoupení účastníků řízení advokátem (notářem), které je v současné právní úpravě civilního procesu předepsáno dle ustanovení § 241 OSŘ pro dovolací řízení, a to pro osobu, která dovolání podává, tedy pro osobu dovolatele. Úkolem institutu povinného právního zastoupení je vyrovnávat faktickou nerovnost mezi účastníky řízení. Jeho provedení v současné právní úpravě civilního procesu považuji za důvodné, neboť se domnívám, že je třeba dovolateli poskytnout kvalifikovanou právní pomoc, bez které by nebyl schopen účinně hájit nebo bránit svá práva, a zásada rovnosti by v takovém případě byla porušena. Dále se také domnívám, že by tento institut neměl být zákonodárcem bezdůvodně rozšiřován, neboť by bylo možno hodnotit takový postup zákonodárce jako možné ohrožení práva jednotlivce na přístup k soudu. Rovněž je třeba uvést, že v zájmu zachování zásady rovnosti zákonodárce upravuje i v souvislosti s institutem povinného právního zastoupení institut bezplatné právní pomoci, bez něhož by povinné právní zastoupení bylo nereálné. Proto hodnotím právní úpravu povinného zastoupení dovolatele advokátem (notářem), která je doplněna právem na bezplatnou právní pomoc osobě, u které jsou předpoklady pro osvobození od soudních poplatků soudem a která požádá o ustanovení advokáta (notáře) soudem, jako dostatečné naplnění zásady rovnosti účastníků řízení, jelikož se i nemajetným osobám dostane kvalifikované právní pomoci.

Nejrozsáhlejší podkapitolu, ve které jsem se zabývala další procesní zárukou zásady rovnosti, tvoří podkapitola třetí s názvem poučovací povinnost soudu. Poučovací povinnost

soudu náleží k významným institutům civilního procesu a k základním povinnostem soudu. Základním cílem poučovací povinnosti soudem je dosáhnout rovnosti mezi účastníky civilního procesu a zajistit jim tak stejné možnosti k uplatnění jejich práv. Teorie rozlišuje poučovací povinnosti soudu na obecnou poučovací povinnost a na zvláštní poučovací povinnost, proto jsem tuto podkapitolu takto dále členila.

Nejdříve jsem se stručně zabývala historickým vývojem obecné poučovací povinnosti. Obsah poučovací povinnosti se v průběhu vývoje právní úpravy civilního procesu měnil a až do novely OSŘ provedené zákonem č. 519/1991 Sb. byly soudy povinny účastníky poučovat nejen o právech a povinnostech procesních, ale též o právech hmotných, avšak tímto hmotněprávním poučením soudu byla porušována zásada rovnosti účastníků řízení, jakož i zásada nestrannosti soudu, proto zákonodárce takto pojatou poučovací povinnost zrušil a nadále je soud povinen poskytovat poučení jen o právech a povinnostech procesních, s čímž jednoznačně souhlasím.

Dále jsem svoji pozornost zaměřila na zvláštní poučovací povinnost soudu, která v průběhu vývoje právní úpravy civilního procesu přistoupila k poučovací povinnosti obecné. Zvláštní poučovací povinnost soudu je však velmi rozsáhlá, proto jsem se věnovala jen těm ustanovení OSŘ o zvláštní poučovací povinnosti soudu, která dle mého názoru se zásadou rovnosti nejvíce souvisejí, a to s ohledem na její možné porušení. Podrobně jsem rozebírala zvláštní poučovací povinnost soudu při jednání zakotvenou v ustanovení § 118a OSŘ.

V ustanovení § 118a OSŘ někteří výše zmiňovaní autoři shledávají možné hmotněprávní poučení soudem, jež by mohlo znamenat rozpor se zásadou rovnosti účastníků řízení. Já osobně se domnívám, že ustanovení § 118a odst. 1 až 3 OSŘ v sobě hmotněprávní poučení neskrývá, a tudíž toto ustanovení neshledávám v možném rozporu se zásadou rovnosti účastníků řízení. Ani ta okolnost, že soud bude v těchto případech zpravidla poučovat jen jednoho účastníka (jednu stranu) řízení, není dle mého názoru v možném rozporu se zásadou rovnosti účastníků řízení, neboť zájem na spravedlivém vyřešení věci a nekomplikování průběhu soudního řízení v těchto případech převáží. Domnívám se, že v ustanovení § 118a odst. 1 až 3 OSŘ ohledně poučovací povinnosti soudu se projevuje jen postup soudu, který vede ke zjištění skutkového stavu, který je důležitý pro rozhodnutí věci dle ustanovení § 153 odst. 1 OSŘ, přičemž při zjišťování skutkového stavu věci se zde uplatňuje zásada projednací, a proto v takovém poučení soudu neshledávám rozpor se zásadou rovnosti účastníků řízení.

Avšak na druhé straně se domnívám, že takové poučení nebude pro soudce v konkrétní procesní situaci nijak jednoduché a budou muset pečlivě uvážit, jak konkrétní poučení

účastníkovi řízení vhodně poskytnout, aby případně neporušili svou zákonnou povinnost poučovat účastníky jen o právech a povinnostech procesních, nikoli hmotných, a aby svým poučením nezvýhodňovali jednoho účastníka před druhým, jelikož takovým způsobem by zásada rovnosti účastníků řízení byla porušena. Proto bych navrhovala určité zpřesnění tohoto zákonného ustanovení, aby výše uvedeného pochybnosti ohledně hmotněprávního poučení soudem, jež by znamenalo porušení zásady rovnosti účastníků řízení, byly odstraněny.

Dále se zásadou rovnosti souvisí rovněž otázka, zda je soud povinen poskytovat poučení jen účastníkům řízení, kteří nejsou zastoupeni advokátem (notářem) či všem účastníkům řízení, bez ohledu na to, jakou osobou jsou zastoupeni. V průběhu vývoje právní úpravy civilního procesu prodělala tato problematika změny, kdy zprvu byl soud povinen poskytovat poučení jen účastníkům práva neznalým a advokátem nezastoupeným, až nakonec bylo zcela nerozhodné, zda účastník nebo jeho zákonný zástupce či zmocněnec jsou osoby znalé práva, neboť soud byl povinen plnit poučovací povinnost vůči všem účastníkům řízení bez ohledu na to, kým jsou zastupováni. Novela OSŘ provedená zákonem č. 30/2000 Sb., přinesla v tomto ohledu změnu, kdy OSŘ obsahuje jen jediné ustanovení, v němž rozlišuje poučení účastníka řízení právně zastoupeného a poučení účastníka řízení právně nezastoupeného. Jedná se o ustanovení § 118a odst. 4 OSŘ. Domnívám se, že takto provedená právní úprava je dostatečná, neboť lze předpokládat, že by se poučení při jednání o jiných procesních právech a povinnostech než o povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní vůči účastníkovi řízení, který je zastoupen advokátem (notářem), jevílo jako nadbytečné, a nespátřuji v takto poskytnutém poučení žádný rozpor se zásadou rovnosti účastníků řízení.

Následující podkapitolu jsem věnovala významnému právu účastníků řízení jednat před soudem ve své mateřštině nebo prostřednictvím komunikačního systému neslyšících a hluchoslepých osob a tomu souvisejícímu právu na ustanovení tlumočnicka. Domnívám se, že zásada rovnosti nalézá v tomto právu účastníků řízení své plné naplnění, neboť takto provedená právní úprava zajišťuje účastníkovi, jehož mateřským jazykem je jiný než český jazyk rovnocennou (plnohodnotnou) účast na řízení, když mu zaručuje právo jednat před soudem ve své mateřštině. Právo jednat před soudem ve své mateřštině se vztahuje na veškerou komunikaci soudu s takovým účastníkem řízení, tedy jak na ústní komunikaci, tak i na komunikaci písemnou, a zásada rovnosti je v takovém případě plně naplněna. Ohledně práva na ustanovení tlumočnicka účastníkovi řízení, jehož mateřštinou je jiný než český jazyk, a účastníkovi řízení, s nímž se nelze dorozumět jinak než některým z komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob, platí, že tlumočnick bude soudem v zájmu zachování zásady rovnosti účastníků řízení ustanoven tehdy, pokud taková potřeba vyjde v řízení najevo.

Zásada rovnosti se dále projevuje v právu účastníků řízení na osobní účast při jednání soudu nebo jiném jeho roku. Z tohoto procesního práva účastníků řízení plyne pro soud povinnost v zájmu zachování zásady rovnosti umožnit tato práva všem účastníkům řízení rovně, tzn., že soud je povinen předvolat k soudnímu jednání nebo vyrozumět o jiném soudním roku všechny účastníky řízení rovně. Zásada rovnosti účastníků řízení však nebude nijak porušena, pokud účastníci řízení svého práva zúčastnit se soudního jednání či jiného soudního roku nevyužijí, k soudnímu jednání či jinému soudnímu roku se nedostaví a tak ani neuplatní svá další procesní práva, která jim OSŘ poskytuje. V souvislosti s právem účastníků řízení na osobní účast při jednání soudu jsem dále stručně zmínila institut rozsudku pro zmeškání, který lze, za dalších v ustanovení § 153b odst. 1 OSŘ přesně vymezených podmínek, vydat jen proti osobě žalovaného, který se nedostavil k prvnímu jednání, které se ve věci konalo, kdy v takto provedené právní úpravě nespátřují porušení zásady rovnosti účastníků řízení, když tento rozsudek lze vydat jen proti osobě žalovaného a nikoli též proti osobě žalobce.

V poslední podkapitole své diplomové práce jsem se zabývala právem účastníků řízení na slyšení před soudem, a to konkrétně právem vyjádřit se k návrhům na důkazy a ke všem provedeným důkazům dle ustanovení § 123 OSŘ a dále právem na závěr jednání shrnout své návrhy a vyjádřit se k dokazování a ke skutkové a právní stránce věci dle ustanovení § 119a odst. 2 OSŘ. Zásada rovnosti nalézá dle mého názoru v těchto ustanovení svého plného uplatnění a je povinností soudu vytvořit všem účastníkům řízení rovný prostor k tomu, aby se mohli takto vyjádřit. Avšak zásada rovnosti účastníků řízení nebude nijak porušena, pokud účastníci řízení těchto svých procesních práv nevyužijí.

S ohledem na výše uvedené se domnívám, že právní úprava zásady rovnosti v občanském soudním řízení je dostatečná a zákonodárce vytvořil vysoce uspokojivé záruky pro naplnění zásady rovnosti v občanském soudním řízení jako jedné ze stěžejních komponent práva na spravedlivý proces.

Bibliografie

1. Monografie

BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. *Dovolání podle občanského soudního řádu*. Praha: C. H. Beck, 1994. 132 s. ISBN 807049087X.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 5. upravené vydání. Plzeň. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 308 s. ISBN 9788073802332.

KNAPP, Viktor. *Teorie práva*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 247 s. ISBN 8071790281.

KUBŮ, Lubomír, HUNGR, Pavel, OSINA, Petr. *Teorie práva*. Praha: Linde, 2007. 335 s. ISBN 9788072016372.

STAVINHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. 660 s. ISBN 8072391550

WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*, 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. 751 s. ISBN 9788072017263.

WINTEROVÁ, A. a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 2. aktualizované vydání. Linde Praha, 2005, 1023 s. ISBN 8072015516.

ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Praha: C.H. Beck, 1995. 268 s. ISBN 8071790052.

2. Komentáře

BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, MAZANEC, Michal. *Občanský soudní řád: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1996, 1170 s. ISBN 8071790400.

BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, KRČMÁŘ, Zdeněk a kolektiv. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, 1042 s. ISBN 8071793787.

DAVID, Ludvík, IŠTVÁNEK, František, JAVŮRKOVÁ, Naděžda, KASÍKOVÁ, Martina, LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. II. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, 1073-1986 s. ISBN 9788073574604.

3. Odborné články a příspěvky ve sbornících

BALÁK, František. K rozsahu plné moci advokáta a jeho účasti v dovolacím řízení. *Právní praxe*, 1999, roč. XLVII, č. 5, s. 304 – 307.

- BARTONÍČKOVÁ, Klára. Poučovací povinnost soudu. *Jurisprudence*, 2006, roč. XV, č. 3, s. 10 – 16.
- BEZOUŠKA, Petr. Krátké zamyšlení nad rozsudky pro uznání a pro zmeškání. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 1, s. 31 – 35.
- BOGUSZAK, Jiří. Právní principy, hodnoty, finalita. In BOGUSZAK, Jiří a kol. *Právní Principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 23 – 36.
- BULÍN, Hynek. Advokát jako nucený zástupce dovolatele v občanském soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 1996, č. 5, s. 17 – 23.
- BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. Co se změnilo na poučovací povinnosti soudu v občanském soudním řízení? *Právní praxe*, 1994, roč. XLII, č. 9, s. 529 – 543.
- DRÁPAL, Ljubomír. Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, 2002, roč. 10, č. 5 – mimořádná příloha, s. 1 – 32.
- HORÁK, Pavel, HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 10, s. 487 – 494.
- JANOUSEK, Lubomír. Poučovací povinnost obecných soudů dle o. s. ř. v judikatuře Ústavního soudu. *Právní fórum*, 2004, roč. 1, č. 2, s. 52 – 57.
- JIRSA, Jirsa. Poučovací povinnost soudu po novele a zásady civilního procesu. *Právo a podnikání*, 2005, roč. XIV, č. 5, s. 19 – 26.
- KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Překvapivá rozhodnutí jako forma porušení práva na spravedlivý proces. In HAMULÁK, Ondrej (ed.). Aktuální otázky normotvorby – právo na spravedlivý proces. *Sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2008*. Olomouc: Iuridicum Olomucense, 2008, s. 74 – 78.
- KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Nad nálezem Ústavního soudu Pl. ÚS 16/09 ze dne 19. 1. 2010. *Právní fórum*, 2010, roč. 7, č. 8, s. 400 – 406.
- KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Zásada rovnosti a zásada kontradiktornosti v civilním právu procesním. In HAMULÁK Ondrej (ed.). Principy a zásady v právu – teorie a praxe. *Sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2010*. Praha: Leges, 2010, s. 204 – 209.
- KÜHN, Zdeněk. Pojem a role právního principu. In BOGUSZAK, Jiří a kol. *Právní Principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 91 – 103.
- MACUR, Josef. Problémy legislativní úpravy poučovací povinnosti soudu v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 1998, roč. 6, č. 12, s. 597 – 602.
- MIKULCOVÁ, Lenka. Povinnost tvrzení a důkazní povinnost po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 9, s. 467 – 472.

- ONDREJOVÁ, Dana. Dva různé metry aneb diskriminace podnikatelů ve věci osvobození od soudního poplatku? *Bulletin advokacie*, 2008, č. 5, s. 33 – 35.
- PŘIDAL, Ondřej. Pojem práva na spravedlivý proces v civilním řízení. *Právní rozhledy*, 2010, roč. 18, č. 20, s. 731 – 736.
- SVOBODA, Karel. Hmotněprávní poučovací povinnost soudu – mýtus nebo realita? *Právní fórum*, 2007, roč. 4, č. 2, s. 46 – 49.
- ŠMEHLÍKOVÁ, Renáta. Princip rovnosti a ochrany slabšího v současné právní úpravě českého civilního procesu. *Právní fórum*, 2005, roč. 2, č. 3, s. 113 – 116.
- VAŠÍČEK, Milan., DVOŘÁČEK, Dan. „Překvapivé právní hodnocení“ ve světle zásady kontradiktornosti. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 6, s. 221 – 224.
- VRCHA, Pavel. K problematice osvobození podnikatelských subjektů od soudních poplatků. *Právní rozhledy*, 1999, roč. 7, č. 11, s. 573 – 578.
- WINTEROVÁ, Alena. Koho a o čem v procesu poučovat? (Ještě k § 5 OSŘ) *Právní praxe*, 1995, roč. XLIII, č. 1, s. 43 – 48.
- ZOULÍK, František. Rovnost stran a profesionalita v civilním procesu. *Bulletin advokacie*, 1999, č. 9, s. 7 – 20.
- ZOULÍK, František. Právní principy a procesní zásady. In BOGUSZAK, Jiří a kol. *Právní Principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 179 – 185.

4. Právní předpisy

- historická verze: zákon č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní), platnost a účinnost do 31. 12. 1950
- historická verze: zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních, (občanský soudní řád), platnost a účinnost do 31. 3. 1964
- aktuální znění: zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- aktuální znění: zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- historická verze: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 328/1991 Sb., účinném ke dni 31. 12. 1991
- aktuální znění: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- aktuální znění: zákon č. 40/1964, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- aktuální znění: zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů

- aktuální znění: zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů
- aktuální znění: zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
- aktuální znění: ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- aktuální znění: Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- aktuální znění: zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
- aktuální znění: zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyících a hluchoslepých osob, ve znění pozdějších předpisů
- aktuální znění: zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů
- aktuální znění: zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů
- aktuální znění: zákon č. 417/2004 Sb., o patentových zástupcích o změně zákona o opatřeních na ochranu průmyslového vlastnictví, ve znění pozdějších předpisů
- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Charta základních práv Evropské unie
- vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících
- Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.
- Vyhláška Ministerstva financí č. 72/1993 Sb., o osvobození na úseku soudních poplatků
- Vyhláška Ministerstva financí č. 117/1998 Sb., o osvobození od soudních poplatků

5. Důvodové zprávy

Důvodová zpráva k zákonu č. 519/1991 Sb., kterým byl novelizován zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Důvodová zpráva k zákonu č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích

Důvodová zpráva k zákonu č. 171/1993 Sb., kterým byl novelizován zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým byl novelizován zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

6. Judikatura

Rozhodnutí Ústavního soudu ČR

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 5. 1994, sp. zn. II. ÚS 74/93
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 6. 1995, sp. zn. IV. ÚS 6/95
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 29. 6. 1995, sp. zn. III. ÚS 74/94
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 1. 1996, sp. zn. I. ÚS 56/95
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 9. 1996, sp. zn. III. ÚS 104/96
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 10. 1996, sp. zn. IV. ÚS 275/96
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 5. 11. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 6/96
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 6. 1997, sp. zn. I. ÚS 63/96
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 10. 1998, sp. zn. II. ÚS 13/98
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 28. 1. 1999, sp. zn. III. ÚS 370/98
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 2. 1999, sp. zn. I. ÚS 8/98
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 5. 1999, sp. zn. I. ÚS 13/98
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 9. 1999, sp. zn. Pl. ÚS 13/99
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 14. 9. 2000, sp. zn. Pl. ÚS 43/2000
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 11. 2000, sp. zn. II. ÚS 100/2000
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 20. 2. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 41/2000
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 7/2002
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 6. 2002, sp. zn. IV. ÚS 140/02
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 3. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 19/02
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 11. 2003, sp. zn. III. ÚS 202/03
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 31. 8. 2004, sp. zn. I. ÚS 371/04
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 10. 2004, sp. zn. I. ÚS 370/04
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 15. 12. 2004, sp. zn. II. ÚS 558/04
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 3. 2005, sp. zn. III. ÚS 428/04
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 4. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 11/04
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. 8. 2005, sp. zn. II. ÚS 186/05
Stanovisko 20/05 Pléna Ústavního soudu ČR ze dne 25. 10. 2005

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 30/04
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 8. 2006, sp. zn. I. ÚS 684/05
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 212/06
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. I. ÚS 722/05
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 8. 2007, sp. zn. IV. ÚS 687/06
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 22. 1. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 54/05
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 31. 1. 2008, sp. zn. IV. ÚS 3083/07
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 8. 4. 2008, sp. zn. IV. ÚS 198/06
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 10. 2008, sp. zn. II. ÚS 1619/08
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 28. 11. 2008, sp. zn. II. ÚS 2040/08
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 12. 2008, sp. zn. II. ÚS 323/07
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. 12. 2008, sp. zn. IV. ÚS 2380/08
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 1. 2009, sp. zn. IV. ÚS 2785/07
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 2. 2009, sp. zn. IV. ÚS 2856/08
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 2. 2009, sp. zn. II. ÚS 2406/08
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 2. 2009, sp. zn. I. ÚS 92/08
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 2. 2010, sp. zn. II. ÚS 789/09

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 3. 1919, sp. zn. Rv I 106/19
Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 7. 1993, sp. zn. Cpjn 50/93
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 4. 1996, sp. zn. 3 Cdon 810/96
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 2 Cdon 813/97
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 7. 1999, sp. zn. 2 Cdon 828/96
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2000, sp. zn. 26 Cdo 2023/2000
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2001, sp. zn. 33 Cdo 2106/2000
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 4. 2001, sp. zn. 20 Cdo 2056/2000
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 5. 2001, sp. zn. 11 Zp 24/99
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 10. 2003, sp. zn. 21 Cdo 890/2003
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 10. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1962/2003
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 28 Cdo 2290/2003
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 8. 2004, sp. zn. 33 Odo 679/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 2004, sp. zn. 26 Cdo 758/2003
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 5. 2005, sp. zn. 21 Cdo 2520/2004

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2005, sp. zn. 20 Cdo 2775/2005
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 21 Cdo 496/2005
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1696/2005
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 2006, sp. zn. 25 Cdo 2474/2005
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 10. 2006, sp. zn. 26 Cdo 2902/2006
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. 20 Cdo 2810/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2006, sp. zn. 26 Cdo 1073/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2007, sp. zn. 32 Cdo 4256/2007
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 8. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3358/2007
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 5. 2009, sp. zn. 23 Cdo 107/2009
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 12. 2009, sp. zn. 23 Cdo 3848/2007

Rozhodnutí Vrchních soudů a krajských soudů ČR

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 1. 1994, sp. zn. 5 Cmo 429/93
Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 12. 1996, sp. zn. 5 Cmo 228/96
Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 3. 1997, sp. zn. 11 Cmo 18/97
Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 26. 11. 1997, sp. zn. 14 Co 695/97
Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. 5. 1999, sp. zn. 18 Co 233/99
Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 10. 1999, sp. zn. 9 Cmo 630/99
Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp. zn. 12 Co 783/99
Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 25. 10. 1999, sp. zn. 12 Co 768/1999
Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 31. 7. 2000, sp. zn. 11 Co 379/2000
Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 11. 2003, sp. zn. 13 Cmo 221/2003
Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 17. 2. 2004, sp. zn. 10 Co 11/2004

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ESLP ve věci Brandstetter proti Rakousku ze dne 28. 8. 1991
Rozsudek ESLP ve věci Kressová proti Francii ze dne 7. 6. 2001
Rozsudek ESLP ve věci Blücher proti České republice ze dne 11. 1. 2005

7. Internetové zdroje

ČT24. *Zákon o bezplatné právní pomoci musí počkat na novou vládu.* [on line]. ct24.cz, 6. 5. 2009 [cit. 11. 2. 2011]. Dostupné na: <<http://www.ct24.cz/domaci/53814-zakon-o-bezplatne-pravni-pomoci-musi-pockat-na-novou-vladu/>>

ČTK. *Většina advokátů nechce zastupovat ex offi.* [on line]. cak.cz, 20.5. [cit. 11. 2. 2011]. Dostupné na:

<<http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=488&keyword=bezplatn%E1+pr%E1vn%E1+pomoc>>

Databáze pro vyhledávání rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>

KLÁN, Theodor, DOHNAL, Vítězslav. *Bezplatná právní pomoc – Quo vadis* [on line]. iPravnik.cz, 8. 1. 2009 [cit. 11. 2. 2011]. Dostupné na:

<http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/ap_29/pd_1/art_5598/rbsearchsource_articles/txtexpression_pracovn%C3%AD/detail.aspx>